FRIEDEBERT TUGLAS

KOGUTUD NOVELLID

II

NOOR-EESTI·TARTUS

Dupl

FRIEDEBERT TUGLAS / KOGUTUD NOVELLID JA VÄIKEPALAD II

8.—

FRIEDEBERT TUGLAS

KOGUTUD NOVELLID JA VÄIKEPALAD

II

4023.

NOOR-EESTI KIRJASTUS TARTUS

9088
A-11608

O/ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ trükikoda
Tartus 1939

1910

ÕHTU TAEVAS

NOVELLE JA KATKENDEID

NELJAS, TÄIENDATUD TRÜKK

TOOME HELBED.

Päikesepaiste värisevad lapid langesid kollasele liivale. Toome helbed pudenesid tasa oksilt, kadumismurest õrnad ja puhtad kui liuglevad lumililled. Uniselt õõtsudes tukkusid puude helerohelised ladvad kevadhommiku soojuses.

Leeni silmad käisid nagu unenäos rohekate varjude tantsu järele. Varisevad õilmed katsid pärjana tüdruku valkjasruuge pea.

Ta juuksed hargnesid ikka enam ja enam. Nende salgud vajusid üle kõrvade, ja üksikud kiud värisesid kui kuldniidid silmade ees. Kitsas pale uduste silmadega õhetas selle siidise võrgu all.

Ta oli oma nukud mustavale mullale magama pannud — kolmekesi kõrvu. Ja nüüd oli ta ise väsinud. Või ei pea siis muretsev ema väsinud olema! Ah, need lapsed on ju nii vallatud, nii sõnakuulmatud! Ei nemad oska ema armu hinnata, ta unetut hoolt omaks võtta.

Mure on ema südame all, valu ta vaates. Tantsides tuleb ta nende poole, samet on ta peopesades. Ja või pole ta siis nendega vaeva näinud! Kõndima ja kõnelema oli ta neid õpetanud. Aga sammu ei astunud nad ilma temata, ja nende lapselikke soove pidi ta nende siniseist silmist lugema. Ja neid lõpmatuid laule, mis oli ta neile kätki kohal laulnud — lilledest, inglitest ja taevast! Tulevast elu laulis ta neile: suuriks pidid nad kasvama, kolmeks kuldjuukseliseks kuningatütreks. Nõiutud metsas nad elavad, nõiutud lossis nad magavad — saja-aastast und. Ja kuningapojad eksivad metsas ning otsivad õitsvat sõnajalga, et leida lossi juurde teed.

Kõik armastus ja hellus liitus üheks hällilauluks.

Valus kiskus ta süda kokku, kui nägi nukkusid nutmas. Seda võis ainult tema näha — armastav ema. Siis laulis ta kolmest kuningatütrest nõiutud lossis. Ja ta süda naeris nende naerule kaasa ning hõiskas nende hõiskamistega. Sedagi võis ainult tema mõista — armastav ema. Siis laulis ta kolmest kuningapojast, kes eksivad nõiutud laanes.

Kuid nüüd oli ta nii väsinud ja rauge. Õhk oli raske ja lämmatav. Mõtted käisid peas kui hallid udupilved, alguseta, lõputa. Ja enam kui iialgi ennem oli ta süda laste pärast mures: need olid viimasel ajal nii tuimad, nii elutud. Oleks tahtnud, et nad ometi kord oleksid kõigile näh-

tavalt naeratanud, kord käed talle hõisates vastu sirutanud, et nad muinasjuttu oleksid imestanud ja uinudes sinised silmad kord kinni pigistanud. Kuid ei, — kurdiks ja tummaks pidid nad eluajaks jääma! Ei tulnud enam ema suust laulusõna, ei olnud usku jutustada eksivaist kuningapoegadest.

Mustale mullale pani ta nad puhkama. Las nad magavad! Las nad näevad und — ilusat ja laulvat nagu kevadine maailm! Las nad näevad und oma ema armastusest, murest ja igavusest! Ja kui nad ka kurdid ja tummad on, siis on unenäomaailm neile lahti. Sest kõik noored ja ilusad asjad näevad und ning laulavad ja naeravad unes.

Ta istus, käed sülle langenud, ja vaatas üles, kus läbi toome lehestiku taeva sina helendas. Ja juba tärkasid ta peas mõtted, palju suuremad ja kaugemad kui ta lapsed ning nende unenäod.

Kõrge ja suur on taevas ning maailm! Maa on pehme ja roheline, aga taevas sügav, helesinine. Tahaks ainult istuda selle taeva all ja unistada, tume lein ning õnnetundmus südames.

Ta ohkas väsinult.

Silmi pilukile pigistades vahtis ta värisevate lehtede poole. Seal nad liikusid, seal nad kiikusid. Ja üks käis üles ja alla kui roheline liblika tiib. Ja ta ootas juba: nüüd ta murdub, nüüd ta variseb — rohiroheline liblika tiib!

Ta tõmbas rinna sügavalt õhku täis, viskas pea selga ja jäi poolselili toetudes istuma. Hallitanud puude tüved jooksid silme ees ringi, haralised ja kõverad, täis pragusid nagu kinnikasvanud haavu, vanu eluvõitluse arme. Avanes looduse salanurk: pundar kägarasse kasvanud oksi, elavaid ja kuivanuid, lopsakaid ja loogelisi nagu sõlmes usse, muhulisi nagu vererohkuse paisepõdemises. Ja seal nende peal lehtede ja õite telk, valge ja roheline, elav oma südame tuksumises, lämmatavas soojuses võrsuv ning janunev. Ja seal niiskes hämaruses takjate, nõgeste ja metsvabarnate rägastik, laileht, hiirehernes, verihein — kõik, mis roomab, mis vingerdab, maad mööda terava ninaga teed katsub ning puutüvesid mööda taeva poole keerleb, õhu ja valguse järele hingeldades. Ja kõige selle taga alt otsast söestatud jämedad aiapostid ja nende ristpuud ning läbi ämblikuvõrkude kitsad lapid taevast, põldu ning mustavat metsa.

Vabarnapõõsas laulis väike lind lõpmatut laulu ja iga takjalehe all saagis rohutirts. Kuid talu aia taga oli vait nagu surnud. Ainult kuskil kaugel tilises mäletseva lamba kaelas kelluke, tasa ja ühetooniliselt, nagu oleks temagi ainult osake sest pühapäeva hommikupooliku looduse südametuksest.

Leeni sulges silmad. Oli nii imelik väsimus, nii imelik rõõmu ja kurbuse tundmus, kogu ihus unistav raugus. Ei kuulnud ega näi-

nud enam midagi. Ainult läbi silmalaugude virvendas kollane kuma ja kaugel tilises kellukene.

Ja korraga — nagu läbi une kuulis ta seda — inimeste naer, sosin ning rohu kahin jalgade all. Väsinult virgusid peas mõtted. Häältest tundis ta tulijad, ei olnud viitsimist nende pärast pead pöörda ja taha vaadata. See oli õde Marie ja see — sulane Kusta.

Ah, miks peaks Marie ometi nii teravalt ja torkavalt naerma! Nagu nuga lõikas see Leeni väsinud kõrvadesse. Ei, ka siin ei pidanud ta rahu saama, et olla üksi oma mõtete ja nukkudega. Ikka nad tulevad, räägivad ning naeravad.

Kuivanud oksad ragisesid jalge all ja põõsad kahisesid. Nüüd olid nad juba toomedest mööda. Jällegi sosin ja jällegi Marie naer, lämbuv ja tantsiv, edev ning salapärane.

Leeni nägi ta punast seelikut oksade vahel vilkuvat, kirjut ja edevat nagu ta kandja. Nüüd olid nad vist juba maha istunud, sest oksad ei kahisenud enam. Ainult sosin ja naer, naer ja sosin...

Leeni sirutas väsinult. Aah! Rind oli kauasest istumisest valus. Ta hingas sügavalt mesist õhku. See oli täis mustsõstra-koore ja toome-õite lõhna. Ta tõusis, ja tuhanded kollased ja rohelised värvilapid tantsisid ta silmade ees, vormitud ning värsked.

Üle võsa paistis aed, täis vanu sammaldunud õunapuid; ja seal eemal punased mesipuud, murumättad otsadel; ja seal pihlapuurägastik, humalaist põimitud; ning kõige selle taga kõrgel taevas kaevuling nagu hiiglase ähvardav käsivars.

Ja siis nägi Leeni Kustat ja Mariet. Nad istusid seljaga vastu aeda nõjatudes tühjal mesipuul. Marie oli käed Kusta juustesse löönud, sasis ja silitas neid, toetudes rinnaga vastu poisi õlga, ise täis luksuvat naeru.

Kustal oli suur võileivakäär käes. Ta sõi seda laia suuga, naeris suutäite vahel ja hoidis teise käega Marie ümbert kinni.

Seal nad istusid, ja Leeni vahtis neid.

Korraga oli ta väsimus ja uni kadunud. Ta oli ärevil nagu nemadki. Mingi saladus haaras temagi.

Ah, miks süda ometi nii peksis, kui ta kummaras põõsaste all nende poole roomas! Nagu vasarad tagusid rinnas.

Nüüd oli ta juba nende selja taga.

Aga, tõtt öelda, mis puutus see kõik temasse? Las nad istuvad, las nad naeravad. Tema mängis oma nukkudega ja läheb tagasi mängima. Või tuleb rahulikult põõsast välja ja astub neist mööda, nagu poleks midagi olnud. Ja mis on siis üldse olnud? Ainult poiss ja tüdruk istusid mesipuul ja naersid!

Aga kuidas süda ometi peksis! Ta seisis

hinge pidades õitsvate oksade vahel, värisevad huuled avatud.

Kusta lõpetas söömise. Ja siis haaras ta äkki oma võimsate kätega tüdruku ümbert kinni, ning päid selga visates sulasid nende huuled kirglikus suudluses, milles nende lihased kui võitluses pingule tõmbusid ning käed värinal koomale kiskusid.

Aa!

Leeni vaatas pärani silmi. Ahaa! Nüüd sai ta aru, nüüd mõistis ta kõik. Ta põlved värisesid, ta pea käis ümber. Ta esimene mõte oli: kõigest väest jooksma pista, sellest eemale põgeneda, mida ta nii kartis... mis oli lõpmatu inetu... ah, ei, ei, mis oli nii keelatud, nii saladuslik!

Kuid järgmisel hetkel täitis teda ainult ääretu uudishimu. Seljaga vastu toome toetudes ja kätega hõõguvat palet peites, nii tardus ta, täis hirmu ning häbi.

Värisevate sõrmede vahelt nägi ta nende kokkusulanud päid ja Marie lainetavat juustekuhja, milles oleksid otsekui ussid keerelnud. Ta nägi, kuis õe pea alla vajus ja Kusta kaela ümber visatud kätele rippuma jäi. Nad naersid sõnatult, naersid iga liikme ning lihasega. Ja siis kostis Marie lämbuv sosin:

„Aga sellele Maalile ei tohi sa enam vaadata! Ei tohi!"

„Ei... ma ei vaata..."

„Nii nagu tahaksid sa teda ära süüa, nagu

oleks ta sulle kes teab mis! Ta pole sulle midagi, mitte kui midagi!"

„Ei midagi... ei midagi..."

Nende rinnad vajusid kokku. Poisi pea kaldus tüdruku hõõguvale palgele. Ja jällegi sosin:

„Ei ole ta noor, ei ole ta ilus, ja vaene on ta nagu kirikurott! Mis on sul asja temaga või temal sinuga? Ja vaadata ei tohi sa enam temale, nagu oleks ta sulle kes teab mis!"

„Ei midagi... ei mitte midagi..."

Üks väike lind laulis vabarna oksal lõpmatut laulu ja õhk oli lämmatav-magus kui mesi. Leeni kuldsetele juustele varisesid valged toome õilmed ja ta väike peake käis ümber värvidest, lillelõhnust ning hõõguvast sosinast.

Ah, kui hea oleks kõigest sest eemal olla — kaugel, kaugel!

Uimaselt läks ta läbi toomevõsa, tasakesi ja väsinult. Ta unustas oma nukud magama, ja need jäid nüüd päikese kätte. Sest varjud taganesid nendelt — ja neil pidi soe tulema, nii et üle roosade palete higipisarad veerevad. Ja päike põletab nende näokesed ruskeks, nii et nad on nagu Moabi lapsed või Mooramaa mehed. Nagu oleksid nad nädalate kaupa lõikuspõllul olnud ja tükitöös särgiväel selga murdnud. Või oleksid palgega palul maganud, ning nüüd aitab ainult veel maahõbeda kaapimine.

Ta unustas oma lapsukesed. Las nad näevad und, et nende ema on väsinud, nutta ja

kaevata tahaks ega tea, mis peaks tegema! Las nad näevad und, kuis ta väike süda häbist ja valust rinnus rabeleb!

Leeni läks aiast välja, läks läbi õue ja siis nurmedele. Põllupeenar käis talirukki ja ristikheina välja vahel. Kõrgel pea kohal sinas lõpmatu taevas nagu meri. Ja selle taeva all võrsuvate väljade keskel astus väike tüdruk, õnnetu ja väsinud, pea täis kibedaid meeleheitlikke mõtteid.

Ah need suured, need suured inimesed! Tal oli häbi, tal oli valus nende pärast. Tal oli tundmus, nagu oleks temagi nende saladust teades sest osa võtnud. Tal oli tundmus, et ta kõigest peaks isale ja emale rääkima, kõik üles tunnistama, nende peale kaebama — ja siis nende eest andeks paluma — kas või põlvedel paluma!

Ah need suured, need suured inimesed! Kuidas nad räägivad ja kuidas nad on! Nii salameelikud, nii kavalad on nende mõtted. Aga kõvasti nad naeravad, kõvasti pilkavad kõike, mis on lapselik-õrn, mis elab iseenesele. Sest nad naeravad tema ja ta laste üle. Ja nad ütlevad: „Suur tüdruk sa oled — ja nukkudega mängid! Aeg mehele minna — ja nukkudega mängid!“ Ei nemad saa aru ta armastusest, ei tunne ise seda, ei tea iialgi! Kõik on neile nii toores, nii lihtne kui lage heinamaa, kui mustav turbasoo.

Oh, miks peaksid nad teda ometi kiusama,

miks haavama — iga oma sõna, iga oma teoga! Mustaks muutuvad toome helbed, kui nad neile pilgu heidavad, ja lilled kaotavad lõhna, kui nad neist mööda lähevad.

Ta purskas korraga nutma, valusalt ja kibedalt. Ja pisarad jooksid üle ta palete — alla musta mulda.

Ah, nutta ainult jääb temale, nutta — maailma ja elu ja kõige ilusa ning õrna pärast, mis elus on ja mida inimesed ei näe, ei tunne ning tunda ei taha!

Nutus kerkis ja vajus ta rind. Ja mida kaugemale ta läks, seda enam ununesid Marie ning Kusta kodus. Rinda täitis üldine lein elu pärast, valu kõigist haavust ja ülekohtust, mis maa peal sünnib. Ning selle kõrval tärkas tundmus elu suurusest, rõõm olemisest, tärkas igavene igatsus.

Pisarad kustusid ta silmis. Ah, kui nüüd ainult minna ja minna — ühel pool rukkinurm ja teisal ristikhein — ning kahe välja vahel keerleb põllupeenar taeva kaugusse! Ta läheb ja läheb — ainult nurmed ja taevas, taevas ning nurmed!

Aga taevas oli lõpmatu sinine, ning ses sinises meres ujusid kerged lumivalged pilved kui pleekivad kangad. Ja üle pilvede voolas alla päikese valgus, nirises pilvepragudest nagu kuldne vihmavaling. Ja pehme maapind, karvane ning kore, võttis seda vihma vastu, imes endasse, sünnitamisvalus tuksuv, hõõguvas ja-

nus hingeldav, loomise õnnetundes värisev ja õhkav. Maa sügelevat ja pakitsevat koort läbi murdes paiskasid lehekesed ja nupukesed oma päid üles. Niiskes ja kuumas hämaruses roomasid muruheinte niidid, kord maa alla kadudes, ema rinda imedes, kord lehepungasid päikese poole visates. All soojuses auraval mullal märgade hallitusrakukeste vahel käisid pisikesed putukad, helepunased nagu vereva sameti tombud. Iga lehekese, iga liible all istus keegi, vaatas salakavalalt välja, näitas keelt ja sarvi ning ümistas oma laulu. Igal kõrrekesel kiikus mõni metslane, õõtsudes ja kaasitades. Varsi mööda ronisid imelikud olevused, asetades aeglaselt oma pikki kisadega koibi, rippudes ja kõikudes helvetel, suud ammuli peas, silmad pärani — nagu arust ära.

Õhk oli nagu mesi ja maa nagu magav laps lämmataval suveööl: ta nägi und ja sonis läbi une, hingas sumedat õhku ning aeles õrnade sõrmekestega kätkinööride kallal.

Nurmed lõppesid. Leeni läks küngaste rajakestel, mis keerlesid siira-viira põõsaste vahel ja mille esimesi tallajaid keegi ei tea: nagu oleksid taevaalused linnud nad välja valinud ning sääsed samblasse sõtkunud.

Ta läks ja tundis ülevoolavat rõõmu kõigest, mida nägi ja kuulis: jalgade ümber krabisevast kanarbikust ja tee ääres puuoksal istuvast punasest oravast, kes kogu jumala maailmale palgesse sülitas, valgest kasetohust ning

oma väikesest elust. Ta unustas, kust tuli ja kuhu läks. Ta tahtis ainult minna, ilma ainsama mõtteta peas, ainsama tundmusega rinnas: tahaks midagi, ja ei tea, mida; on rõõmus ja kurb, ning ei tea, miks.

Ah, kui nüüd keegi vastu tuleks — ükskõik kes — ta naeraks sellega ja nutaks rõõmu pärast! Ja nad jookseksid teineteise järel pärimäge plaginal orgu. Oo, õhk vinguks kõrvade ümber ja kase oksad lööksid palgesse! Ja lilled vilguksid mööda kui helmepael!

Ja korraga pistis ta jooksma. Ah, kuis süda peksis ja hing rinnus rabeles! Maa vajus jalgade all ja õhu lained võtsid ta vastu. Aga ta jooksis ikka kiiremini ja kiiremini, otsekui oleks teda keegi tuhandeil tiivul taga kihutanud. Ah, ikka edasi, läbi vinguvate õhuvirnade, edasi kinniste silmadega—avanevasse tühjusse!

All puude vahel istus ta mättale. Veri huugas mühiseva lainena peas ja rinnus langesid hiiglavasarad. Ta vaatas tuksuvate silmadega üles, võimetuna midagi mõtelda. Kõrgel vilkus taeva sina ning valged pilved nagu lumised mägede harjad.

Ta hakkas edasi minema. Korraga vilksatas põõsaste vahel midagi läikivat. See oli oja, mis nagu madu põliste saarepuude ja sangleppade lookas tüvede vahel vingerdas. Hüpeldes ja põlvili käies, ähvardades ning meelitades, nii lookles ta küngastikust alla. Seal, kus tee kitsas ja läbisaamine raske, võis ta varjuna viisa-

kaks ja painduvaks muutuda; aga kus ta sügavate võrengute kohal pikali heitis, seal oli ta salameelikult umbusklik ja kõrk. Kärestikes naeris ta edevalt, neitsilikult puhas ja läbipaistev; aga võrenguis kaapis ta ööde hämaruses kaldaid sisse ja uputas puid ning põõsaid. Nii läks ta põldude ja metsade vahel, paisudes ikka suuremaks ja suuremaks, kuni kord nooruse vallatused täiesti unustas ja teadlikult ning tõsiselt kesk laiu luhtasid rahulikult merede poole rändas, palgel vanaduse must mure ilme.

Rohutirtsude parved hüplesid niidul. Kalda võsade ümber saalisid esimesed suve kiilid. Nende sinised metalltiivad läikisid klaasises vees vastu, kui nad oja kohal põrisedes keerlesid.

Leenile oli see kõik vana, igavesti tuntud, nii kaugele kui ta mälestus ulatus. Seda oja oli ta ikka armastanud, nii varaseil kevadeil kui hilissügiseil koltumispäevil. Ta oli nagu isegi osa sest ilusast maastikust, kus iga rohukõrs teda mõistis, iga angervaks peakesega ta poole kummardas.

Mõttes läks ta kalda puude vahel, kus päike latvades kadus ja ilmus. Rada laienes, ja läbi võimsalt ülesvisatud saarepuu oksade punetas savine mägi. Sealsamas oli oja kõige sügavam võreng, must ja mäda. Teisel kaldal muutus ta ilgeks rabaks, kus kõrkjas kasvu ajas ning tigud kalmuste lehil läikisid

Haua kõrgel kaldal istus karjapoiss Vidrik,

õngevibu peos, ja vaatas üksisilmi korki, mis kiirgaval veepinnal vähe värises.

„Vidrik!"

Vaevalt pööras see pea ta poole ja põrutas siis vihase häälega:

„No ole nüüd sinagi vait! Hakkas viimaks võtma, aga sina hirmutasid jällegi ära!"

Ja ta sülitas ärritatult vette. Koer, kes istus ta kõrval, kummardas vee sulpset kuuldes kähku pea alla ja nägi ainult, kuis sülg vees laiali läks.

Kurvastatult ja väsinult istus Leeni Vidriku kõrvale ja hakkas ka korgile vaatama.

Vidrik oli imelik poiss. Ta kuivetunud hallis näos, millest vaatasid poolsuletud mõttetarga silmad, ta õhukestes, kuivades huultes, mille ümber oleks nagu pilkav naeratus värisenud ja mida ometi polnud, ta kohmakas, raskes kõnnakus ja kinnises, rahulikus kõnes, kus oleks nagu iga sõna hoitud, — kõiges selles oli midagi vanamehelikku. Kui ta naeris, siis oli nii, nagu oleks ta öelnud: „Vaata, ma naeran, aga ma naeran inimeste rumaluse üle!" Ja kui ta vaikis, siis nii, nagu poleks ta maailma asju juureldes midagi märganud, mis ümber sünnib või sündimata jääb.

Ta oli katkenud ja kõhn, nagu oleks nädalate kaupa metsapadrikus istunud, puult koort närinud ja taeva poole vahtinud. Aga ta ei pannud seda tähelegi. Talle oli ka see ükskõik, et ta igal suvel ise peremehe juures, aga

vahel suve jooksul kaheski talus karja hoidis. Sest harilikult läks ta ikka tülli, ja nad ajasid ta lihtsalt minema.

Need tülid ei tulnud aga sellest, et ta halvemini ametit pidas kui teised karjused, või oleks ta leidnud, et süüa vähe saab. Ei, need läbirääkimised tulid mõtete pärast, mis sel poisil peas keerlesid. M õ t e t e pärast! Miks ei taha need lollid mõista, et temalgi võivad omad mõtted olla! Kuid nad andsid talle ikka hundipassi, niipea kui selgus, et karjapoiss oli peremehest enesestki targem. Ta tahtis seda neile tõendada, aga mis mõistavad säärased ogarad maailmast! Kord oli ta isegi kirikumõisas karjuseks. No sealt tõstsid nad ta juba nädala pärast välja. Sest sel pöörasel olid isegi pühakirjast omad arvamised!

Kuid kas nad mõtlesid talle sellega, et ta minema saatsid, midagi ära teha? Mitte midagi ei saanud nad teha! Ta läks, täis iseteadvust ja kurbust maailma üle, kes ei tea, mis teeb. Ta võttis ühe kaenla alla pastlapaari, teise alla koti, karvane koer Eku käis ta kondis — ja nii ta läks. Aga kotis oli kannikas kivikõva leiba ja kolm raamatut. Kahes neist kõneldi taevalaotusest, aurumasinast, aegadest ja kuningatest. Kolmas oli käega kirjutatud — sinisele paberile, ja seda polnud veel ükski võõras iialeski näinud. Seal oli koguni verega kirjutatud lehekülgi — rusked tähed täis kohutavat saladust. Seal olid katked Seitsmendast

Moosesest, rahaaukude nõiasõnad, aasta õnnetumad päevad. See oli punaseid nõiariste täis kui saladuslik surnuaed.

Tema tahtis karjuseks jääda. Selles oli midagi toredat: istud lõpmatu taeva all ja voolid kadakapuust pütte. Tema armastas kalu püüda. Selleski oli midagi erilist: vaatled korki ja mõtled: milline kala peaks nüüd küll võtma: suur või väike, ahvenas või särg; võib olla aga, et ükski ei võta. Ja kui siis tunned, kuis ta juba ussi pureb, siis on, nagu siputaks maailmne saladus su jõhvi otsas.

Ta istus küürus, keha kõhnadele kätele toetatud, paljad mustad jalad nagu puujuured välja sirutatud. Ja tema kõrval istus koer. See oli juba vana. Ta silmakulmud ja habe olid valged, ja ta külgedelt olid aeg ning eluvõitlused karvad võtnud. Seal võis ta küljeluid lugeda ja näha, kuis ta süda tuksus. Ta oli surmani kõhn ja sügavalt tõsine. Kui ta istus, siis rippus ta pea teravate õlgade vahel, huuled ripakil, suunurkades kibedad jooned.

Leeni vaatas korgile. Kuid tal oli igav ainult seda näha, mis ei liikunud ja milles polnud midagi erilist. Selle vastu olid koera ja Vidriku silmad sinna nagu naelutatud. Iga korgi vähema kui värina juures värisesid ka nende õlgade vahel rippuvad pead. Hinge pidades puurisid nad siis pilgud korgisse, süda täis ootuse ärevust, otsekui oleks nende eluõnn

kaalul. Ühteviisi mõistsid nad mõlemad igat kalmuste kahinat või vesivirvete mängu.

Kesk pingul ootust läks kork korraga vee alla.

Koer hüppas üles, ainuke pilk sähvas ta silmist Vidriku palgesse, ja siis kostis ta kurgust tume urin.

Vidrik tõmbas vabe vinna ja jõhv vihvatas veest välja. Kuid kala õnge otsas ei olnud.

„As'sa kurat!" hüüdis Vidrik, ja Eku istus maha, täis häbi, viha ja meeleheidet, karvutud kõrvad ripakil. „Tund aega käib ta siin ümber: ei võta, ei lähe ka ära! "

Kuid kui ta ussile tahtis sülitada, et seda uuesti vette visata, nägi ta, et kala oli ikkagi võtnud, kuid ussi ühes konksuga ära tõmmanud. Nüüd alles süttis Vidriku viha.

„As'sa hirmutis, as'sa peletis, as'sa nimetu metslane!"

Ta peatus, nagu oleks kalalt oodanud vastust või vabandust. Kuid see ei vastanud säärasele teotusele midagi. Ta sülitas ja algas uuesti, noomivalt ning aeglaselt:

„Kellega arvad sa tegemist olevat? Kas pead mind lolliks, tolaks või muidu rumalaks? Või arvad sa, et maailm on ainult sinu narrimiseks, ainult nagu naljaasi?"

Aga kala ei vastanud ikkagi veel.

„Parem oleksid sa võinud olemata olla! Parem oleksid sa kärnkonnaks või kaaniks sündinud! Kurat sinu ja su suguvõsa sisse!"

Ta pani uue konksu õnge otsa, aegamööda ja vanamehelikult nohisedes. Ja sealjuures rääkis ta juba vaiksemalt, nagu inimene, kes oma hingerahu jälle tagasi saanud, täis teadvust, et kui teda on petetud, siis ka petja pole sest kasu saanud:

„Ma tahaksin teada, kuhu sa lähed — konks kõhus! Ära lõped sa, nagu raibe sa kärvad! Tükid peadpidi mutta ja sured seal! Sa arvad, et mind narrida said? No—o, on ju mõned enne sindki seda katsunud. Aga..."

Ta sülitas põlgavalt vette.

Leeni vaatas pärani silmil talle otsa.

Iial polnud ta teda täiesti näinud, võõras oli ta kõigile olnud. Ta kartis seda imelikku tõsist poissi, kelle karvase pea ümber oli vanaduse saladus laotunud. Ta kartis ta vihast vaadet aukulangenud silmist ja ta naeru, mil nahk kiskus silmade juures kipra.

Ah, kui üksik, kui õnnetu oli see Vidrik! Keegi ei hoolinud temast, keegi ei teadnud, kust ta tulnud ja kuhu ta läheb. Räbalad olid ta ruskel ihul, kõhnad sõrmed kõverad kui teoorja käed ning nälginud lõualuul sinised varjud.

Ta oli vihane ja trotsiv kõige suhtes. Talle oli elu veel ainult kui narrimäng, nagu poleks enam midagi uskuda, midagi loota.

Ta sidus konksu kinni, rebis suure vihmaussi pooleks, pistis ühe poole konksu otsa, sülitas sellele ja lausus siis õnge vette visates äh-

vardaval toonil, otsekui oleks tal leegionidega läbikäimist:

„Saame näha!“

Ja siis vaatasid nad mõlemad — karjapoiss ning koer — üksisilmi kiikuvale korgile. Ja jälle valitses oja kohal endine vaikus, täis kesklõunase päikese valgust ning angervaksade lõhna. Ees mustas võrengu sügavus, selle taga sinasid savikihid, mille vahelt tilkusid allikanired, ning puude heleroheliste latvade keskel punasid taevaserval künkad.

Leeni vaatas pilukile pigistatud laugude vahelt Vidriku ja Eku nälginud kogusid, mis istusid nagu põlenud kännud kaldal, karvased ning luitunud.

Ja korraga oli tal neist mõlemaist kahju, nii lõpmatu kahju. Ah, kui keegi ometi Vidrikut hästi kohtleks, kui keegi teda meelitaks, temaga naeraks ja temaga nutaks!

Ja ta ütles äkki endalegi ootamatult poolsosinal, pead poisi poole kummardades:

„Vidrik, mis sa nüüd ikka siin oja kaldal istud?“

„No kuhu ma siis peaksin minema?“ vastas see ärritatult, jämeda häälega.

Ta ei käänanud peadki ta poole! Selline unimüts! Ja jälle oli minut lämmatavat vaikust.

„Vidrik... kas sa tahad... ma toon sulle võileiba?...“

Ah, seda ütles ta lämbuva, väriseva häälega, nagu armu paludes ütles ta seda!

„Võileiba?“ Nüüd pöördus ta ometi ja vaatas pool-küsivalt Leenile otsa. Ja ta pea järele käändus ka koera nina, ühesugune ilme mõlema näol. „No miks ma siis võileiba ei peaks tahtma!“

Leeni hüppas üles, ja korraga täitis teda selline ootamatu rõõmutuju, et ta heledalt kui lauldes lastekeeli hüüdis:

„Piópile pisiin! Pimpina pitúpilen pivárspiti.“

Aga kui Vidrik talle arusaamatult jäi otsa vahtima, siis hüüdis ta, ise juba jooksul:

„Ole siin! Mina tulen varsti.“

Ta jooksis peatumata, kuni juba talu õlgsed harjad hakkasid puude vahelt paistma.

Viljad väljadel olid helerohelised, libled värisesid vaevalt. Päikese lõõsa all auras muld raugestavat niiskust, mis tardus maa lähedal nagu õrn suitsuvina. Kogu taevaalune oli täis seda rõõska udu, ja raskelt rändas selles päike, pale hõõguvast kuumusest punane.

Talu oli endiselt vaikne. Õde Marie toetus aia värava vastu, silmad väsinult pool-kinni, kolm kullerkuppu juustes.

„No kust siis sina jooksed?“ küsis ta väsinult ja osavõtmatult.

„Mina... ah, mina olin seal all niidul... tead, kus on see suur Kalevipoja kivi...“

Ah, ei, ei, ta pidi valetama! Keegi otsekui käskis seda.

„Tead, seal on nii lõpmatu palju kullerkuppe ja pääsusilmi. . .“

„Ja-ah?“

Marie unised silmalaud värisesid, närbinud kullerkupud kummardusid üle ta otsaesise.

Hämaras, jahedas aidas lõhnas hallitus ja kopitus. Ülevalt laeritvadelt venisid ämblikuniidid alla tühjadesse salvedesse. Palkide vahelt paistis päikese valgus sisse. Kiirte puntras tantsis kuldne tolm.

Leeni aga ei pannud enam midagi tähele. Ta tõusis kikivarbaile ja võttis laudilt laia leiva nagu sõjakilbi. Vintske tainas rullus pika noa ümber. Ta lõikas tugeva lahmaka leiba ja määris sellele palkide vahelt langevas valgusjoones värisevi käsi hiiglakorra võid.

Talu muru oli endiselt tühi. Päike käis punetavate silmadega taevas.

Ah, et nüüd nii saaks minna, et keegi ei näeks! Aga mis sest, kui näevad? Las vaatavad, las teavad, et ta viib selle leiva Vidrikule! Kuid siiski, ei, ei. . . Sest selles on midagi toredat, et kõik on seekord teisiti kui harilikult, et saladus igat ta sammu varjab.

Ta lippas tare akendest mööda, jooksis läbi aia ja peatus lõõtsutades puude padrikus.

Toome helvetes, kesk päikese heledat lõõska, puhkasid ta lapsed. Ah, need väetikesed nägid hirmust, hirmust und, sonisid viirastusist ja

visklesid higiste kätega. Nad nägid und, et nende ema neist osavõtmatult möödus, ainult ühe pilgu neile heites, pea täis teisi mõtteid, süda muud muret täis. Nad nägid und, et ta möödudes oma juukseid silus, üksikud kiud alla otsaesisele raputas ning nelgilille lokkidesse pistis.

Aga ei, ärgu ta lapsed mõelgu, et ema on nad unustanud. Ainult aega pole tal nüüd. Kas nad ei tea, et Vidrik on nii nälginud, oi, kui nälginud? Ja kas nad ei mõista, et ta on nii lõpmatu hea ja lõpmatu üksik?

Küll tuleb ema kord tagasi, silub nende juukseid, paitab nende palgeid ja laulab laulu kuningapoegadest!

Sealt, kust kahe murtud aiaposti vahelt käis koerte tee, läks ka Leeni nurmedele. Ja endiselt jatkus ta rada väljade vahel, mille kohal tukkusid põuaauru viirud. Ja päike kõndis ta selja taga, vaatas palavail silmil üle ta õla võileivale, kuni või sulama hakkas.

Leeni aga läks kiiremini ja kiiremini, värisedes ärevusest ning ootusest. Tal oli ääretu heameel, et Vidrik ometi talt võileiba tahtis. Tal oli koguni tundmus, nagu oleks Vidrik seda palunud: „Leeni, tead, mul on nii nälg, nii lõpmatu nälg!" Ja nagu oleks ta siis hooletult lausunud: „No ma võin ju sulle midagi tuua. T e i s t e l t aga ei saaks sa suutäitki mitte..."

Juba vilkus oja tüdruku ees.

Vidrik istus endiselt kaldal. Ta sõimas Eku siiraimal saatel ahvenat-kuradit, kes oli ta õnge läbi närinud ja nüüd endise visadusega teda kiusas, täis saatanlikku tigedust ning pöörast kavalust. Vidrik nägi selgesti, kuis ta vagla ümber käänles, sabaga korki alt üles lõi, — ja kui ta naerda oleks võinud, siis oleks veest ta põrgulikku irvitust kuulnud.

Ainult hetkeks vilksatas Vidriku silmanurkades heameele helk, kui ta võileiba nägi. Ta võttis leiva, murdis sest osa koerale, sülitas korra vette ja hakkas siis ahnelt sööma.

Leeni istus ta kõrval ja vahtis üksisilmi ta suule. Ah, kuidas ta sõi! Nagu poleks ta eluilmas midagi peale aganase leiva ja vesise kartuli näinud! Või nagu poleks kolm päeva enam söögiiva ta suhu saanud!

Tüdruk vaatas. Ta pale õhetas ja kõrvad hõõgusid. Vaene Vidrik, vaeneke! Ainult nagu vari on ta, murelik ja üksik, mõtleb ja unistab. Ah, miks on nad teineteisest nii eemal olnud! Kui nad kõik oma mõtted, mured ja lootused vastastikku räägiksid! Ja tema ärgu arvaku, et Leenigi elus ei kannata, et temalgi pole leina. Ei, ka temast ei saa keegi aru, keegi ei mõista ta nutvat ja igatsevat südant.

Ah, kuis süda tuksus, nagu oleks ta rinnust tahtnud hüpata! Ta hõõguv pea käis ümber kui uimastavast mürgist, mida hoovas mustav oja.

Aah... Nüüd pani ta väriseva käe tasakesi

Vidriku katkenud kuue ümber ja toetas pea pehmelt ta õlale. Ah, nüüd peab õieti vait olema, muidu lõhkeb süda, muidu lõhkeb rind!

Tumenevate silmade ees lapid taevast, musta vett ja punast mäge, rinnas valu, häbi ning ahastus, nii toetus ta poisikese najale, ootusest värisev.

Ah, nüüd tuleb midagi suurt ja toredat, nii nagu kõik muinasjutud, mis on kohutavad ja kaasakiskuvad, saladuslikud ning kiirgavad! Ta tuleb nii, nagu luiged kevadel tulevad, või nagu toomepuu üle-öö õitsema lööb.

Sinised vesikiilid keerlesid oja kohal ja roheline konn istus vesiroosi lehel ning vaatas pilusilmil päikese poole.

Aga Vidrik ei märganud sedagi. Ta näris ja neelas, otsaesisel sügavad kortsud. Ta pilgud uuristasid sinisavi märgade kihtide vahel, tõusid sealt aeglaselt ning hakkasid kivistunud konnakarpe seina küljest kangutama.

Ja siis pani ta uue liivikese konksu otsa ning heitis selle jällegi vette, rahulikult ja külmavereliselt.

Leeni käed vajusid jõuetult rüppe.

Aah, kuidas pea valutas! Rind oli nagu tuld täis ja silmad ei näinud enam midagi.

Ta kattis palge kätega, ja tähelepanemata hakkasid pisarad ta sõrmede vahelt voolama, esiti tasa ja siis ikka kõvemini ja kõvemini. Ning korraga täitis kogu ta olevust meeleheitlik nutt.

Vidrik pööras pea ta poole.

„No mis sina siis? . . .“

Leeni langes rinnuli maha, pisarad jooksid ojana üle ta palete, ja ta oigas kaeblikult:

„Vidrik. . . sa ei. . . armasta mind!“

Kuid samal silmapilgul hüüdis Vidrik:

„St! Võtab!“

Vibu paindus looka ja veest vilksatas suur ahven päikese käes sätendava soomusega kaldale. Vidrik haaras ta lõpustest kinni ja lõi ta vastu maad, nii et kallas tümises. Koer aga hüppas kala ümber indiaanlaste sõjatantsu, hallis habemes heameele pisarad.

„As'sa kurat!“ hüüdis Vidrik täis võidurõõmu. „Keda sa arvasid narrivat? Sa arvasid enese kõige targema olevat kogu maailmas — sina! Pooli asjugi ei tea sa! Leeni, vaata, kui vihane ta veel on!“

Leeni aga ei näinud enam midagi. Ta silmad olid pisaraist pimedad. Aeglaselt astus ta rada mööda kodu poole, aeglaselt, nagu oleks äkki vanaks saanud, nagu oleks elurõõm igavesti ta südamest kadunud.

Jällegi viljaväljad ja jällegi talu õunaaia helerohelised ladvad sinises taevas. Ja nurmed painutasid oma päid tuulekese ees ning pehmed lained käisid hilju üle põldude.

Ja uuesti oli ta aias. Maa oli varisenud toomehelvetest lumivalge. Õied katsid nukkude riideid ja juukselokke.

Ja nukud nägid und:

Kellukesed helisevad õhus. Ah, kuningapojad sõidavad! Nad kihutavad lossimäele üles, mantlid õlgadel kui kotkaste tiivad. Muusikamehed käivad nende ees, pead paljad, ruugetel juustel rukkililledе pärjad. Ja kandled oigavad kesk hoburaudade tule valingut armastushümne.

Ja nüüd pahvatavad väravad pärani ning kuningapojad tulevad sisse. Nende peast võetud kübarate punased suled jooksevad maad mööda. Ja nüüd küsib üks neist põlvili langedes:

„Ja teie olete need nõiutud kuningatütred?...“

Ja need vastavad häbelikul sosinal:

„Meie...“

Aga — ah, miks nad äkki seljad pööravad, näol pilkav naeratus?

„Preilid, vaadake ometi peeglisse!“

All lossi teel käib tuli hoburaudade all ja kandled oigavad uusi armastushümne helistades.

Aah! Päike on nad ruskeks põletanud nagu Mooramaa mehed!

Leeni langes nukkude ette põlvili.

Väike tuuleke libistas toome ladvul, ja viimsed õied pudenesid. Viimsed, — ja nüüd polnud neist enam ühtegi üleval. Puud mustasid tumeroheliselt. All aga oli maa valge nagu vaiksel talveõhtul. Ja sel valgel vaibal põlvitas

väike tüdruk, närbinud nelgilill juustes, ja ta rind värises valus, nagu väriseb ohvri süda, mis põleb kuskil taevaranna altaril ning mida jumalad pole vastu võtnud.

1907.

SUVEÖÖ ARMASTUS.

Mees sosistas paar korda tüdruku nime, liigutas tasakesi ka ust. Kuid aidas oli kõik vait. Ukse lähedal magas väsinud naine. Ta hingamine kostis siinsamas kõrva ääres, kui poiss pea vastu võtmeauku surus ning kuulas.

„Maali, kuuled sa?... Maali!... Maalikene!.."

Aida põranda all jooksid hiired. Ja siis oli vait. Ja siis jooksid jälle hiired. Ja siis jäi uuesti vait.

„Maalike!..."

„Mis?... kes seal on?..."

„Mina olen... Sa siis häälest ei tunne? Kusta olen..."

Tüdruk liigutas end voodis. Õled kahisesid ta külje all. Sel hetkel jooksid jälle hiired, ja siis ütles tüdruk:

„Ja sa oled ometi tulnud, kuigi ma ütlesin, et sind sisse ei lase?..."

„Ja ikkagi ei lase?“

„Ei! Mine ära.“

„Maalikene, kuule...“ ja poiss laskus rinnuli ukse najale ning sosistas õige tasa.

„Ah, jäta mind rahule!“ hüüdis tüdruk pahaselt.

Õled kahisesid. Naine käänas vist teise külje.

„Mis sa karjud?... Jumala pärast, tasemini... sosinal... Kas Mari täna siin ei maga?“

„Ei. Ta on lauda peal heintes. Nüüd mine aga ära.“

„Maali... Maalikene, kas sa siis tõesti niisugune oled?...“

Oli kuulda, kuis tüdruk naeris. Jah, seda, missugune ta on, oli talle vist sagedasti ette heidetud. Ta naeris, ja kui hiired olid jälle oma korra joosnud, ütles ta:

„Missugune? Ah niisugune, kes mitte iga poisi järele ei jookse? Seda sa tahad... jah! Nüüd aga mine ära... saad aru, mine ära! Või muidu ma jooksen välja ja lähen lauda peale Mari juurde...“

„Jumala pärast, ainult üks öö üksi, ja sedagi mitte!...“

„Või lähen kambri ja kaeban peremehele, et sa mulle rahu ei anna!“

„Ptui, kurat! Seda veel vaja!“

Sulane sülitas ja istus siis veskikivile, mis oli aida trepiks. Tummalt vaatas ta enese ette

maha. Siis tõstis ta silmad elumaja ja rehe poole. Need puhkasid päeva väsimusest. Suvine öö tukkus nagu hällitades talu kohal, ja talu oli vait, talu magas. Üleval olid vahest ainult veel sulane aida ees ja tüdruk aidas. Talu õu oli pime. Suur aida vari lõi muru enda alla. Õunaaed mustas. Kuu tõusis aida taga. Kaevuling ja rehesarikad valendasid. Poiss istus pimedas ja nägi valgustatud põllul iga kivihunnikut, mis ta ise ühes Maaliga oli kokku kannud. Pikad kased karjatee ääres heitsid musti varje üle rukkivälja, mis kuu käes kollaselt kumendas.

Öö oli suvine, sume. Taevas pime ja madal. Üleval üksikud udused tähed. Ja siis koplis värisev haab ja kask ning see ilus rahulik talu. Ja seal kaugemal sügav nõgu, mets ja lai vesi ning valendav tolmune tee...

Poiss nägi kõike seda, ja temagi südamesse valgus tasast rahutunnet. Ainult külm oli tal natuke. Ta tõmbas kuue särgile lähemale ja surus jalad, mida katsid ainult aluspüksid, kokku. Nii istus ta seal ja mõtles pahaselt tüdrukule, kes oli nii turtsakas ja edev, et teda aita ei lasknud. Ka edev polnud ta, aga tont seda teab, mis tal viimasel ajal oli! Kurnavere talgu tantsul istus ta kui nui tule ääres ja vaatas pimedusse ning jooksis pärast Kusta käte vahelt metsa. Paar ööd ei lasknud ta poissi enam aita. Ja täna õhtu eel, kui nad kahekesi heinamaalt tulid, ütles ta:

„Ära sa täna öösel enam tule. Ma ei lase sind sisse."

„Mispärast siis? . . ."

Tüdruk ei vastanud midagi, vaid hakkas oma ruskeks põlenud käega rätti kohendama.

Kusta istus veel natuke aega ja tundis, kuis ta südames selle tüdruku peale, kõike seda meenutades, viha tõusis.

„Ah siis niisugune oled sina!" hüüdis ta.

Maali käänas end voodis. Õled kahisesid.

„Kas sa polegi veel ära läinud? Luupainaja säärane — ei anna rahu!"

„Maali, Maalike!" sosistas poiss. „Mispärast nüüd niiviisi? . . ."

„Mine Mari juurde! Mis sa minust tahad? Tema on niisama tüdruk . . . ümmarik ja pehme . . ."

„Aga Maali, jumala pärast! Ära räägi niiviisi, mõtle ometi! . . ."

Tüdruk tõusis vist voodist üles. Põranda laud riiksatas, ja hiired jäid hirmunult kuulatama. Ja siis mässis tüdruk vist vaiba enese ümber, nii et ainult ruskeks põlenud kael välja jäi. Ja siis ohkas ta, nagu millegi üle kahetsedes või haledust tundes.

„Kas lased . . . no kas lased sisse?" päris poiss, kuna ta süda valjult peksis.

„Mine Mari juurde!" juhatas tüdruk kiusakalt. „Mäletad, sa kiitsid teda kord sääraseks paksuks, muhedaks. Ja tema võtab su heameelega vastu."

„Jäta järele, Maali!" vastas poiss ärritatult. „Ma saan vihaseks ja lõhun aida ukse maha, kui sa muidu sisse ei lase!"

„Mis sa siis minult tahad, mis sa temalt ei või saada?..."

Kas tüdruk naeris, või oli ta hääl pahane — hiired krabistasid põranda all — ei tea. Kusta tõusis ja vaatas vihaselt madalale uksele.

„Hea küll, sina!..." pigistas ta läbi hammaste. „Hea küll!..."

Tüdruku hääles oli nüüd häbelik värin, kui ta küsis:

„Mis sa siis muud tahad? Mitte kui midagi... Hoolimatu... häbitu..."

Ja siis hüüdis ta vihaselt:

„Kõik teie, Pära valla poisid! Miks jooksete teie ümber? Nagu teist mõni muud tahaks! Ronite aga laopealseid ja aitasid pidi... Pärast tehku tüdruk mistahes! Uputagu ennast kas või ära! Keegi ei hooli! Säärased!"

Oli hetk vaikust. Siis köhatas Kusta, naeris ja ütles:

„Kustsaadik sina, Maali, neid asju nii hästi tunned? Pole sind ennem kuulnud nii kõnelevat."

Natukese aja pärast lisas ta juurde:

„Maali, lase ometi sisse! Sa arvad, et ma mees ei olegi, et ma sind ära võtta ei oskagi. Sa siis sedasi loodad meest saavat! Ega see meeski siga ole. Külma sinu kuramuse pärast

pool ööd aida ukse taga! Kas lased sisse või ei?"

Aidas oli vait kui hauas.

„Maali... Maalike..." sosistas poiss, kuna kuum verehoog ta pähe lõi, silmad hõõguma hakkasid, sõrmed närviliselt ukse piita mööda liikusid. „Ava ometi uks! Mul on siin külm! Kui kaua olen sind juba palunud, aga sina ei hooli sest midagi. Armsakene, ole ometi nii hea! Vahest tuleb peremees välja, näeb. Kuule nüüd ometi!..."

Poiss palus, poiss sosistas palavalt. Hing pidi ta rindu jääma, kurgus oli kuiv, pale õhetas.

„Kui sul külm on, siis mine Mari juurde! Tema ehk ootab sind."

Seda ütles tüdruk nii torkavalt, et Kusta sülitas ja siis vihaselt lausus:

„No kurat siis sinuga! Nagu mul sind õieti tarvis on! Hallita! Hea küll, ma lähen siis lauda peale."

Ja ta astus aida varjust välja. Kuu oli kõrgesse taeva tõusnud. Uduviirud nõo kohal valendasid. Tähed aga sulasid õrnas piimakarvalises pilvevinas, mis oli üle kogu taeva laiali.

Vaevalt oli poiss paar sammu astunud, kui uks tasakesi avanes ja tüdruk pea välja pistis.

„Kusta, Kusta!..." hüüdis ta. „Sa lähed siis tõesti Mari juurde?"

Poiss peatus sedamaid. Kõik ta paha tuju ja jonnakas meeleolu oli korraga kadunud.

Rinda asus seesama tundmus, mis oli tal juba aida juurde tulles magusalt südames hoovanud, nii et ta silmad sulges ja hõõguvad käed kokku surus. Jaa, jaa... nüüd varsti on ta tema juures, võtab ta palava keha ümbert kinni ja kuuleb ta tasast vastuvaidlevat sosinat, mis teda veel enam sütitab... Nüüd... varsti...

Ruttu astus Kusta jälle aida varju.

„Ega ma sind ometi veel sisse ei lase," ütles Maali pool-sosinal, nagu oleks kedagi kartnud.

„Mis sa ometi, inimeseloom, mängid?" lausus Kusta tusaselt. „Mis sa sest jonnist saad?... Noh?..."

„Kui tahad vägisi tulla, löön ukse su nina ees kinni!" ähvardas tüdruk.

„Kurat sinuga küll!"

Kusta istus veskikivile, kuna Maali lävel aset võttis. Oli minut vaikust.

„No mis me siis siin konutame?" küsis poiss.

„No mine siis ära, kui igav on."

Ah, nii tahtis ta teda vihastada! No küll on alles inimene!

Poiss tundis eneses jällegi sedasama pahurust tõusvat, mis ennegi ta rinnas pöörles. Nüüd aga asus sinna kõrvale teine tundmus, mis oli palju vägevam kui esimene. See oli himu selle naise järele, kelle rind ta lähedal nii kiiresti kerkis ja vajus ning kelle päikesest põlenud nägu näis öö hämaras nii kahvatu-unistav.

Oi, kui see kuradi tüdruk ometi teaks, milline tundmus on himu! Kuis see tinakerana liikmeis veereb ja kiiresti ning kõvasti tuksuvas südames kui miski põletav, hõõguv pöörleb, kuis ta silmad helkima ja käed värisema paneb! Kesk sumedat, lämmastavat suveööd langeb ta mustava udupilvena inimese peale... kõik, kõik kustub, kaob kuhugi kaugele... kas tulgu homme viimnepäev või surm... ei ole enam midagi muud, kui ainult see ilmotsatu, kuum, uimastav... himu...

„No mis sa tahad?" küsis tüdruk ja naeris tumedalt-tumedalt, nagu salaja midagi lubades. „Noh?"

„Mis ma tahan, küsid sa?... Mina..."

Ta tundis eneses korraga seda meeleheitlikku julgust ja jõudu, mis muidu alati puudus. Ta tõmbas võimsate kätega tüdruku soojast pihast kinni ja surus põlevad huuled selle suule. Tüdruk rabeles ja käänas pea kõrvale.

„Mina..." sosistas poiss lõõtsutades. „Mina..."

Siis tundis Maali, kuis Kusta ta sülle haaras ja tema raskuse all taarudes pimedasse aita astus. Oi, kui tükeldi poiss hingas ja kuidas ta silmad pimedas põlesid nagu kassil! Läbi suurräti ja seeliku, mis tüdruk oli enesele ümber visanud, tungis poisi käte soojus. Oi, kuis ta ometi pigistas! Kas on ta metsaline või on ta hulluks läinud?

Poiss aga tundis, et ta sel silmapilgul peaks tüdruku kas või ära murdma, puruks pigistama. Kõik mõtted olid segi läinud, ajus mühises kui kuum tuul. Ei olnud enam armastust ega halastust selle naise vastu, keda ta praegu süles kandis. Teda ümbritses vaid must-õhetav udupilv, mille nimi on... himu...

Maali rabeles esiti vastu. Siis aga väsis ta, jäi uimaseks... Jah, see on Kusta, kes teda kätel kannab... Oh, kuis on ta vahel tema järele igatsenud... vana tüdruk noore poisi järele! Öösiti ei ole uni tulnud... valusad pisarad tilkusid peaaluse kotile... tööst väsinud käed surus ta vastu rindu... Eriti aga kevadel... siis tahtis ta tema järele igatsedes hulluks minna...

„Kusta..." sosistas Maali.

Oi, kui kuum, kui uimastav on ta kaisutus, ta suudlus! Ja milline magusus voolab läbi kogu keha!

Aga... mis ta pöörane ometi teeb? Ah, see on ju Kusta, kes teda sängi viib... Ei, ei!... Kas ta on hulluks läinud? Ega ta ometi seda tohi arvata, et tüdruk sellega nõus on!

Aga kui tõesti kord... üksainus kord!... Mis see tõesti on... säärane tung, säärane iha ja himu?... Üksainus kord... Kuidas teised elavad... ühed on mehel, teised niisama... see on ju vist ükskõik... Kui ometi kordki seda tunda... ja see on ju tema, Kusta... ja siis... siis tulgu kõik, mis tulla võib!

Suudlused hõõguvad päikesest põletatud palgel ja kaelal. Kusta kirglikud kaisutused on nii valusad ja raugestavad. Voodi õled kahisevad, hiired krabistavad põranda all.

Aga — kas ta siis tõesti seda tahab? Või mõtleb ta, et tüdruk sedasama ihkab, ainult jonnakas on ja silmakirjaks näitab, et ei taha?

Ei, ei, tuhat korda ei!

Maali tegi äkki tugeva liigutuse, tõmbas enese poisi käte vahelt ja jooksis läbi poikvile jäänud ukse õue.

Esimesel hetkel tundis ta vaid otsatut hirmu, mis pani kõik ta liikmed värisema; siis aga ka kahetsust ja haledust. Milline metsaline!... Aga see oli ju tema Kusta... tema, tema... Kuidas ta, vaeneke, küll võib vihastada! Aga Maali ei või ju seda lubada... ei milgi tingimusel mitte! Miks poiss siis sellest ei taha aru saada? Miks ta ainult enesele mõtleb? Kui ta teda tõesti armastab, siis ta säärast ohvrit ei nõuaks. Aga vahest ongi see armastuse pärast niiviisi? Mehed on ju üldse imelikud: kes teab, vahest armastavad nad kõik ainult sellepärast?... Kuid — kuidas see siis olla võiks?... Puhas armastus... jaa, jaa... puhas armastus... Ei, ei, mis see siis tõesti oleks? Inetus ju...

Kusta tuli püsti päi ta poole. Mis ta siis nüüd peaks ütlema? Aga ta ei öelnud midagi, vaid lähenes üksisilmi vihaselt tüdrukule vaadates.

Taevas, mis mõtleb ta teha? Kas ta siis tõesti tahab vägivalda tarvitada?

Maali tahtis esiti „mäele" põgeneda. Siis aga pistis ta karjatanumat mööda jooksma. Üle õla vaadates nägi ta ehmudes, et Kusta pikil sammel järele viskas.

Öö oli vaikne. Oli läinud sumedamaks ja soojemaks kui õhtul. Tähed olid kustunud. Kõrgel taevas valendas rõõsk udupilv enam kui mujal. Seal oli kuu. Kaskede varjud kadusid.

Nurmel ristikheinas häälitses rääk ja kudrutas unine põldpüü — tasa, kutsuvalt, meelitavalt... Ristikhein õitses, ja uimastav-magus õielõhn täitis niisama uimastavat, sumedat suveööd.

Maali jooksis, ja korraga näis talle kõik nii naeruväärt-imelik: Tüdruk ledub tanumat mööda metsa poole, lahtised juuksed hilbendavad ta pea ümber. Poiss viskab pikkade koibadega ta järel, pea ja jalad paljad, aluspüksid välguvad. Kui nüüd mõni seda nägema juhtuks!

Ja kõige endise pahameele ning hirmu asemel asus Maali südamesse lõbus naerutuju. Edevalt itsitades vaatas ta üle õla taha.

„Ära jookse, ega sa mind ometi kätte saa!"

„Kurat, või ei saa!" ähkis poiss.

Ja tüdruk nägi ta vihast nägu ning rusikas käsi.

Ei, ega ta ometi nüüdki jäta, kui kätte saab. Aga kätte saab ta tingimata. Tüdruku jõud oli

lõppemas. Ta lõõtsutas raskelt. Seelik jäi jalgu.

Maali jahmatas jällegi. Valus hirmuhoog läbis ta südame. Viimse jõu võttis ta kokku, tõstis seeliku eest üles ja jooksis kiiresti pärimäge alla oja poole.

Kõrgete emaleppade all seisis oja kohal lagunud veski. Paari aasta eest olid sügisesed suured sajud tammi mürinal ja kolinal alla viinud. Rasked tammipakud peksid allpool oja peal poole tosina võrra veskeid puruks. Vahune vesi aga kiskus leppi juurtega välja, lõhkus läbi Kuradiniidu enesele uue tee ja mattis Valgeristi vanamehe tubakavälja liiva alla. Teised veskid ehitati uuesti üles või parandati jälle ära, aga Kaarnanurme oma jäi nii, nagu ta oli. Järv oli peaaegu maha joosnud. Ainult siinseal välkus kõrgete kalmuste vahel tume vesi, mille põhjas läiklesid nilbed veerasva mullid.

Lagunud veski mustas kõrgete puude varjus kui suur sipelgapesa.

„Sinna!" vilksatas mõte tüdruku peas. „Kui aga uks peaks lahti olema!..."

Just oja kaldal, kust purre viis üle tasaselt suliseva vee veski juurde, kahmas Kusta Maali õlast kinni.

„Aih!" karjatas tüdruk, ja otsatu hirm ning paluvad pisarad kostsid ta hääles. Ta ropsatas ja jooksis siis kiiresti üle purde. Poiss, kes oli astunud veerevale puunotile, libastas ja langes, nii pikk kui oli, oja kaldale kastesele rohule.

„Sunniku nõid sihuke!“ vandus ta täie päralt.

Vihaselt tõusis ta ja nägi, kuis tüdruk veski uksest sisse vilksatas.

„Oota, sa kurat!“ mõtles poiss hambaid purres. „Arvad sa, et olen sulle poisijõmpsikaks mängida! On aga kurat tüdruku näol! Ei leia teist säärast kogu maailmas.“

Jonnakalt pead seljas hoides astus Kusta veski ukse ette ja raputas seda kärsitult. Tüdruku-mait oli sees puuriivi ette lükanud. Veskis oli vait nagu hauas.

„Maali!“ hüüdis Kusta häält võimalikult pehmeks tehes. „Mitme ukse taga sa täna mul ometi paluda ja manguda lased? Ära ole narr, tee uks lahti!“

Lopsakate paju- ja lepapõõsaste all veski otsa taga sulises heledalt vesi. Oja kaldal tõmbas tirts aeglaselt poognaga: sirr... sorr... ja talle vastas ritsikas veskis: triiks... triiks...

Muidu oli kõik vaikne, ja kui poiss kõrva vastu ust surus, ei kuulnud ta seest kihku ega kahku.

Kusta vaatas vihaselt ümber. Kui ometi mõni muu auk veskisse viiks! Aknal, mis oli tammi poole, olid raamid küll eest ära, kuid nende asemel olid seal jämedad roostetunud rauad. Poiss vaatas raudade vahelt sisse. Oli pilkane pime. Vaevalt valendasid tolmunud trepiastmed, mis viisid pööningule. Kõik tei-

sed aknad olid paksude lauatükkidega kinni löödud.

Aga talle meenus ometi midagi: alt liiasilma otsa juurest viis väike hallitanud ja vettinud uks vesiratta juurde, ja sealt sai jälle üles veskikotta. Pimedas kobades ja poristest puujuurtest, mis voolav vesi oli välja uhtnud, kinni hoides, laskus ta alla oja põhja, mis näis nagu mustav haud. Palgesse õõtsus niiskus ja külm. Kuskil lähedal sulises vesi ja lõhnas mustsõstrapõõsas, mille all konn kahistas. Põksuva südamega ja ärevusest värisevate põlvedega astus Kusta ühe märja, külma ja sammaldunud kivi otsast teise otsa, kartes igal hetkel libisemist ning kukkumist. Määratu pimedus, mis valitses kõrgete, ülalt kokkukasvanud puude all, pani mehe pisut kartma, ja kui konn äkki vette hüppas, lõi ta jahmatades tagasi. Kord puutus Kusta jalg jahedasse vette. Ettevaatlikult varvastega kobades leidis ta jällegi uue kivi.

Hallitanud seina mööda käega katsudes leidis ta viimaks ka ukse. Ta tõmbas. Uks oli kangesti vettinud ja tursunud, kuid ometi polnud ta lukus. Hinged kriuksusid haledalt ja käredalt ning uks tuli pooleni lahti. Muld, mille vesi oli seina äärde kannud, ei lasknud tal pärani minna.

Kusta astus kottpimedasse ruumi ja põrkas kohe mädaneva vesiratta vastu. Renn, mida mööda vesi kord vulinal ja sulinal rattale jooksis, oli nüüd kuiv; ja ratas, mis oli kord võim-

salt mühisedes ja mürisedes liikunud, nõnda et kogu veski sisikond tema järel rappus ning pöörles, seisis nüüd jõuetult paigal.

Kusta surus vastu luuki, mis viis üles veskikotta, kuid see ei liikunud. Kogu oma jõu võttis mees kokku ja rusus vägeva õlaga alt luugi pihta, nii et trepiastmed jalgade all ragisesid. Kuid luugil lamas midagi nii rasket, et võimatu oli seda üles tõsta. Poiss sülitas, sügas põidlaga kuklatagust, mõtles pilgu aega ja hakkas siis uimaselt tuldud teed tagasi kobama. Pea käis kui kangest viinast ringi, pimedus ja ta enese valendavad aluspüksid keerlesid ta silmade ees. Ta oli sest kuumast ihast ja põlevast vihast, mis ta tinaraskes peas segamini keesid, uimane ning purjus.

Kesk oja libastas ta kivil ja kukkus põlvini jahedasse vette, mis ülalt Pangodi allikaist oli kokku nirisenud.

Ptui, kurat! Mis inimene ühe tüdrukuraipe pärast küll ära ei kannata! Rooma nagu kuutõbine tühja veskit mööda ja aja teda pool ööd taga, kui nii hea oleks eilsest tööst puhata!

Ta ronis jälle lõhutud tammile, kuna alalõpmata tundis, nagu oleks keegi tahtnud küüntega ta kananahksest säärest kinni kahmata ja teda sinna mustavasse kuristikku tagasi lohistada.

Kui Kusta uuesti veski ukse ette jõudis, siis kuulis ta, nagu oleks sees keegi kõndinud. Ei,

see oli vist eksitus. Ainult ritsikas siristas vana ahju truubis.

Mees istus väsinult akna alla pakule ja jäi mõtlema.

... Miks on ta ometi nii jonnakas? No mis see temale siis tegema peaks? Ega see ühe vaiba all magamine tal tükki küljest võta! Kas ta aru ei saa, et see nii hea on?

... Kui Maali asemel oleks Mari olnud... Jah, see oli teissugune inimene... Praegu oleksid nad lauda peal värskeis heintes väherdanud... sõrmed vaheldumisi, jalad segamini... nagu läinud nädalal.

... Uh, ta ei kannatanud seda tüdrukut! Vastik näis peretütar Mari sulasest-poisile Kustale. Liiga lodev oli tüdruk: igaühega magab, kes aga tahab; igaühte suudleb, kes aga pead kõrvale ei pööra... Ümmarik, pehme säärane...!

Ah — ah! Kuis haigutused peale kipuvad! Eilsest tööst valutavad kondid. Kui ometi magada saaks!

... Tüdruk ei tohi kedagi teist tahta kui ainult ühte, tüdruk peab p u h a s olema. Ja kõige selle pärast ta tahabki just Maalit. No see aga on sihuke pöörane, nagu arust ära!

Oä — ah! Kui hea oleks praegu magada... ja kui oleks veel tüdruk kaisus... Soe, magus-uimastav tundmus jookseb läbi väsinud ihu... silmad on roidunult kinni... Ära näpista!... No sinu tegu küll!... Arvad, et

ma sulle ei saa sedasama teha?... No — noh!...

Äh, kurat, kuis see uni peale tükib! Tahtmata jääd tukkuma.

Äkki vilksatas Kusta peast terav mõte läbi: aga mis siis, kui Maali sellal, kui ta vesiratta kambrit mööda kobas, ära läks? Uni oli korraga kadunud, ääretu viha kustunud. Rinnas torkas ainult kibe, valus tundmus.

... Kui ta ometi teaks, kuis poiss ta järele igatseb! Siis ta küll nii ei mängiks. Sest tema on nii heasüdamlik, nii armas... Oi, kui ta ometi sellest aru saaks, mis Kusta südames kui kuumaks aetud kerisekivi pöörleb ning põletab! Kuis Kusta ta oma janunevate huultega kas või sööks, kui teda suudleb! Ja siis see kustumatu himu selle naise järele, mis ööl ega päeval rahu ei anna!... No mis siis poiss selles süüdi on, et nõnda seda tüdrukut himustab, et üks mees ja teine naine on? Oi, kui ta kõike seda teaks!...

Ta laskis pea käte najale.

... Maali aga arvab vist, et ta on üldse nii toores, hoolimatu, südametu... Ta ei saa arugi, et see kõik sellepärast nii on, et ta teda armastab... Ja see Mari — mingu ta põrgu, säärane libu!... Ta armastab ju seda puhast, armast, head Maalit, kes ei taha aga temast midagi teada...

Valus pisarate hoog voolas ta krobelistele

töömehe kätele, õlad kerkisid kramplikust nutust.

Sel silmapilgul pani keegi tasa käe ta sassis juustele ja ütles pehme häälega:

„Kusta!"

Poiss jahmatas ja vaatas järsku selja taha. Teispool jämedaid raudu seisis Maali pimedas veskikojas. Kusta kahmas ta jaheda käe oma sooja pihku, mis oli pisaraist alles märg.

Esimesel hetkel ei osanud neist kumbki midagi öelda. Kuu tuli pilverünka tagant välja ja valgustas Kusta pisaraist ligedat häbelikku nägu. Kalmuste vahel läikles vesi. Nurmel häälitses rääk.

„Maali, miks sa nüüd niisugune oled?" ütles viimaks poiss.

Ex bibl. univ. Tart.

„Mis sa minust õieti tahad?"

Kusta ei vastanud midagi, vaid istus pakule, ilma et oleks tüdruku kätt lahti lasknud. Ka Maali najatus aknalauale.

„Sa tead ju, et ma s e d a ei või..." kõneles tüdruk edasi.

„Miks sa mind siis sedasi piinad? Sa näed, et ma sind nõnda tahan..."

„Aga mina ei või ju!... Sa arvad siis, et mina ise" — tüdruku hääl muutus palavaks sosinaks — „et ma omalt poolt... Aga seda ei tohi ju, ei tohi!..."

„Mispärast?" päris Kusta niisama sosinal, surudes palge otse vastu raudu.

„Sa tead ju isegi... Sul pole midagi karta, aga mis teen mina!... Kuhu ma lähen — lapsega tüdruk!..."

Maali käsi värises ärevusest.

„Ma võtan su ära..." ütles poiss väriseval sosinal, ega uskunud ometi isegi, mis rääkis.

„Ei, sa ei taha mind... ma olen vana... ja vaene..." vastas tüdruk kurvalt, aga ta häälest kostis põlev palve: „Võta, kallikene, võta ometi!"

„See kolm, neli aastat minust vanem... mis see siis tähendab..."

Ta pigistas Maali kätt ja ütles siis:

„Lase nüüd uks lahti."

„Ei, ma ei lase. Teie, poisid, olete ju säärased metsalised: ainult läbi raudade võib teiega rääkida."

Kusta vaatas mõttes järvele. Kuskil võrengus, mille pind kuu käes läikles, lõi suur kala. Ringitaolised lainekesed veeresid laiali, valkjaskollane kuu tantsis nende turjal, purunes ja sündis uuesti, kuni vesi viimaks jälle vaikseks jäi, lained raugesid ja veepind endiselt siledalt helkis.

Kõrged lepad tõusid mustavate mägedena selgiva taeva poole. Õhk lõi kargemaks. Külmast ojast õõtsus jahedat niiskust.

Kusta tundis endas midagi uut, võimsat ja puhast tõusvat. Ta käsi, mis Maali omast kinni hoidis, värises.

„Maali," sosistas ta. „Maali!"

„Mis?“

„Ega sa mulle pahane ei ole?“

Tüdruk ei vastanud midagi. Ka tema käsi värises. Ta pale näis ümbritsevas pimeduses kahvatu-kurb.

„Ära arva, et ma niisugune olen...“ sosistas poiss. „Aga ei tea, vahel, kui... ei saa enam isegi aru...“

„Kusta, Kusta!...“ nuuksus korraga tüdruk kibedalt. „Kui sa minu elu tunneksid, sellest aru saaksid!...“

Ojana jooksid pisarad üle ta päikesest põlenud ja tuulest ahkunud näo. Rind tõusis ja vajus kramplikult. Süda tuksus valjult ning valusalt.

„Seitse aastat olen ma Kaarnanurmel teeninud... kui hobune ööd ja päevad tööd teinud... ning sõimata pealegi saanud... Kogu selle aja olen oodanud kedagi, kes minust ka midagi hooliks... no, kui ära ei võtaks, siis armastakski, mõtlekski minule... Oligi Jaak, lubas ära võtta... aga viis mu kolme aasta higi ja vaevaga teenitud palga ära...“

Ta nuuksus valjusti, ise rinnuli aknalaual. Kusta tundis, kuis miski valusalt ta südant torkas.

„Mitte kedagi ei ole... Sina... ma tean, mis sina tahad... Minust aga ei hooli sa midagi. Oled kui metsaline: võtad oma osa ja lähed minema. Kui armastaks, ei siis nii teeks...“

„No ei saa ju teisiti kuidagi armastada," vastas poiss kohmetult. „Kui tahakski — no ei saa ju..."

„Kuidas mina saan?"

„Oled ju naisterahvas..."

„Nagu sellepärast elada ei tahakski? Aga mis sinuga rääkida! Keegi ei hooli... igaüks naerab... kõneleb rumalaid sõnu..."

Tüdruk nuttis jälle valjemalt.

„Kuidas sa elad või oled! Kakskümmend kuus aastat olen vana. Sellest ajast peale, kui meelemärkusele jõudsin, pole muud teha olnud kui ennast kaitseda. Iga mees, kui su peale vaatab, ei mõtlegi muud, kui aga nagu metsaline kallale karata..."

Kusta tundis, kuis ta aegamööda jäi ikka enam ja enam raugeks ning uniseks. Ihu värises jaheda käes. Must õhetav udupilv lahkus ta pea ümbert, ja ta tundis veest tõusvat külma niiskust.

Tüdruku hääl oli aga hõõguvaks, paluvaks sosinaks muutunud. Kui paitades võttis Maali vahel kuumaks läinud kätega poisi käest kinni, raputas seda ägedalt, abi paludes; surus siis kahvatanud palge õieti raudade lähedale ja rääkis ruttaval sosinal, mis äratas poisi südames midagi ammu uinuvat, sooja.

„Kusta, kallikene!" sosistas Maali kiiresti ja kiiresti. „Kuidas ma sind armastan... ei leia enam isegi sõnu... Vahel, kui öösel üksinda kõval asemel uneta laman, tuled sina

meelde... võtan peaaluse koti kaissu, surun vastu rindu... Sina! Sina!..."

Kusta tundis, kuis ta pea sest hõõguvast sosinast ringi käis.

„Ja vahel, kui söögilaua või töö juures sind vaatlen... kui suur, kui kange sa oled... nägu nii õhetav, käsivarred võimsad... Ja kui sa kord sügisel Valjangu kõrtsi juures kõik Kurnavere poisid läbi peksid... oi, kui uhke ma sinule siis olin!... Sina! Sina!"

Maali kuumad pisarad langesid poisi käele, ja korraga tundis see isegi, et üle ta põskede suured pisarad veeresid. Ta pühkis neid ja pühkis ning häbenes isegi tüdruku ees.

„Kusta, kui sa mu ära võtaksid!" sosistas tüdruk. „Sina ja mina! Kui seisaksime altari ees ja algaksime siis o m a elu... Teeksime hurtsiku Kaarnanurme maa peale. Sina käiksid tööl ja mina käiksin tööl, ja kõik oleks nagu siiamaalegi..."

Siis aga lisas ta õige tasa ja häbelikult juurde:

„Ja lapsed oleksid ka!"

„Maali!..." sosistas Kusta ärevusest värisedes. „Maali!..."

Nagu kokkurääkimist mööda sirutasid nad huuled korraga ühte ja andsid suud — ja mõlemad naeratasid selle juures. Siis ütles Maali:

„Kuule, lähme nüüd õige koju."

Ta lükkas riivi ukse eest ja hakkas purret

mööda üle oja minema. Kusta astus kui sõnakuulelik ori ta järel.

Järves lõi kala ja laiad ringlained läiklesid täiskuu heledal helgil. Kõrgete puude all põletas jaaniussikene armastuse ilutulesid ja seal laulis ju ka tema ise — hiline ööbik. Puude ladvad hõbenesid kumendava kuu käes. All aga valitses sügav öö.

Kaks inimest läksid sõnalausumata üksteise kõrval. Mõttes vaatasid nad maha. Nende palged olid kahvatanud, aga nende südameis värises valu, kaebus ja õnn.

„Kui ilus öö!" ütles Kusta viimaks väsinud häälega ja tõmbas külma pärast kuuehõlmad lähemale.

„Jah, ilus öö," vastas Maali mõttes. „Kuuled?"

Ta näitas käega ristikheina-nurme poole, kus rääk heledalt häälitses.

Nad tulid jälle mõne sammu vaikides.

„Jahe on," ütles Kusta.

„Tule siia. Suurräti all on soe."

Ta võttis Kusta oma räti alla.

„Kui imelik on see öö!" lausus poiss siis mõttes. „Kõik on kui unenägu... Kodus vist magavad... Mari ka lauda peal..."

„Sul on vist kahju, et tema juurde ei läinud!" naeris Maali ja mõtles: „Oi, oi, kui hea ja kui lapselik see mees ühtlasi on!..."

Ta tundis poisi külma pärast vähe värisevat külge oma sooja puusaga kokku puutuvat.

„Vaenekene!" mõtles ta. „Tal on ju jahe... temal!"

Ta tundis, kuis ta soontes õrn-armastav iha selle poisi vastu tuksus. Magusas, pigistavas valus peksis ta süda, mis nii kaua, nii kaua oli t e d a oodanud. Kui see tõesti nii läheks! Kui võtaks ära, peetaks pulmad, ja kui siis kõik pulmalised oleksid juba läinud, siis istuksid nad mõlemad sängi äärel ja kõneleksid sest tänasest ööst. Ja naine teeks aseme valmis ja tõmbaks mehel saapad jalast ning kustutaks tule... Ja no siis tuleksid kord ka lapsed. Vanem oleks poeg, ja paneks talle nimeks: Kusti. Oleks ka teisigi lapsi, tütar oleks ju ka... Ja kui siis istuksid isa ja ema õhtu hämaras küdeva saunaahju ees ja kõneleksid oma elust ja muidugi ka sest suve ööst. Sest ega neil ju midagi muud meelde jäägi kui see öine jooksmine karjatanumat mööda. Või mis see teenija inimese elu muidugi on! Aga lapsed istuksid siinsamas ja häälitseksid: „Esä! Memm!..."

Oi, oi, kui magusas valus süda pakitses! Tüdruk võttis poisi käe, kes sammus juba pooltukkudes ta kõrval, ja mõtles talle otsekui midagi öelda, kuid vajus jällegi oma rõõmsaisse ning õndsaisse mõtteisse.

... Jaa jaa, lapsed oleksid! Ega selles siis midagi erilist ole. Ei oleks ju küll mitte nii, kuis poisid tahavad... laulatatud oleks ju... Kuis ta neid lapsi on ihaldanud! Häbenes eneselegi tunnistada, aga tahtis neid siiski. Oli al-

les Kurnaveres karjatüdrukuks, kuueteistküm-ne-aastane... siis, jah siis ühel kevadisel sume-dal, lämmataval ööl ärkas ta äkki... ihu õhe-tas, higistas... siis tundis ta, kui hea oleks, kui oleks... laps! Oh, kuis ta siis häbenes ja kar-tis, ei julgenud kaua aega enam meestele otsa vaadata, punastas, kui lastest räägiti. Tegi siis karja juures veel nukkusid, meelitas ja paitas neid, peksis ja andis — oh, kui seda keegi ometi näinud oleks! — andis nukkudele isegi rinda! Oi, oi, kui häbitu ja rumal on ta olnud!

Kuid — mis see on? Ah jah, nüüd läheb ta ju Kustaga kõrvu kodu poole. Vaata, kui tõsine on Kusta. Mis peaks ta küll mõtlema? Ehk naerab südames ta üle, pilkab, et lollid olete teie, tüdrukud, kõik! Kes on seda ometi näinud, et üks niisugune poiss kui Kusta võ-taks säärase vaese ja vana teenijatüdruku, nagu on Kaarnanurme Maali? Miks ei peaks ta mitte pere-Marit ühes Kaarnanurme taluga kosima? Sõidaks läbi valla, uhke hobune ees, kellad tili-seksid ja naine kõrval... ja see naine oleks Mari...

Ei, ei, kuidas see võiks ometi nii olla? Ta võtab, ta peab tema võtma! Tema, tema! Kas pole ta teda armastanud juba sestsaadik, kui nad kokku said? Kas tema armastus peab siis tasuta kustuma ja ta väsinud süda, mis nii kaua, nii kaua on t e d a ootnud ja lootnud ja uskunud, peab nutupisarais jahtuma? Kas on vananeva naise igatsev armu-unistus nagu või-

lille valminud nupp, et kui puhub jahe õhtutuul, siis lendavad helbed kõrgele, kõrgele ja langevad siis madalale, madalale ning kaovad eha hämaras laial kesaväljal? Või on ta pisarad, mis ta lootuste purunemisel üksinda pead padjasse surudes kibedalt nutab ja nii magama jääb ning kord ärgates möödunud õnnejutu igaveseks unustab, — või on need pisarad niisamasugused kui külmad tilgad, mis sügavas sügisöös kalgist taevast alla vihisevad ja raagus lepikus mutimulda nõrguvad, ilma et keegi neid näeks ning keegi neid teaks?

Kuu oli jällegi madalale vajunud. Tulijate järele roomasid nende pikad ühtinud varjud. Kui nad väravasse jõudsid, oli kuu juba kadunud ja taevas lõi hommikus koitma. Nad seisatasid, teineteise käest kinni hoides.

„Küll aga saab täna vähe magada," lausus Kusta. „Ei tea, kuis homme jalul püsime."

Nad seisid ja vaatasid teineteisele silma, otsekui oleksid midagi öelda tahtnud. Siis ütles Maali:

„Armsakene, vaata, juba hakkab valgeks lööma. Mine nüüd ära magama."

Kusta viivitas veel ja kogeles viimaks:

„Maali..."

Tüdruk sai aru, mis poiss palus. Ta kummardus ettepoole, ja ilma et teineteise külge oleksid puutunud, suudlesid nad. Ja siis läksid nad mõlemad omale poole.

Maali seisatas pilguks aida trepil ja nägi,

kuis Kusta aluspüksid kambri ukse vahele vilksatasid. Siis läks ta ise aita, lükkas uksele taba taha ja hakkas riideid seljast võtma. Seelik langes põrandale, tüdruk istus sängi servale ja algas jakinööpide lahtivõtmist. Võttis ühe lahti ja jäi mõtlema, kuna sõrmed uniselt veel teise nööbi kallal liikusid. Aga lahti võtmata see jäigi.

Ta mõtles ja mõtles. Naerumuie mängis ta unisel näol. Väsinud silmad vajusid juba kinni. Aga ilusad mõtted jooksid ikka veel, naersid ja kilkasid, kuni viimaks täiesti segunesid ning kustusid. Ta langes rinnuli voodi ja jäi magama, aga hiired võisid lühikese aja jooksul kuni päikese tõusuni kuulda, kuis tüdruk läbi une mitu korda otsatus rõõmus nuttis ja naeris ning palaval sosinal kedagi palus.

Ta nägi ilusat, ilusat und, vahest kõige ilusamat kogu oma elus.

. . . Oi, kuis päike paistab ja kuis need punased palsamililled ning verevad moonid õitsevad! Pääsud teevad räästa all pesa, aga keegi sõidab kirikuteel ning kellad helisevad hobuse pea ümber: till-till-till. . .

. . . Ma nopin lillesid ja punun pärga punastest, punastest lilledest ja tõstan siis selle pärja su juustele, ja siis oled sina kui tõusev, veretav päike, mu armas, mu kallis! Paista, paista mu peale, mu päikene, et minu rinnas lööksid lahti punased armastuslilled! . . .

. . . Kaugel kirikuteel tilisevad ja helisevad kellukesed. . . kellukesed. . .

1906.

PÜHAJÄRV.

ESIMENE KATKEND.

Toa lagi kahvatas roosades lainetes, punased nelinurgad laskusid seinu mööda ikka madalamale, kuni katsid magava naise kuldse helendusega.

Niipea kui läbi voodit ümbritsevate kaskede esimesed päikesekiired Elo näoni ulatusid, ärkas tüdruk. Ta tõstis paljad käed ja vaatas pilusilmil värisevat valgust peopesades. Ta mõtles uniselt, palgel häbelik rõõmuhelk. Ta oli midagi unes näinud, kuid nii segast ja ebamäärast, et ei suutnud selle hapraid jooni enam tabada. Ta pea vajus aegamööda padjalt alla ja juuksed langesid läbi väriseva kiirtejoone. Ja äkki tuli kõik jälle ta meelde:

On jälle uus päev, joobnustav-ilus päev. Võib purju juua armastusest! Ei tea enam midagi, ei taha enam midagi. Ainult elada, hingata, olla õnnelik!

Ta kaotas mõtteniidi ja tundis ainult mõõtmatut õnne südames. Ta laskis vaiba põrandale, tõusis korraks voodi servale, vaatas ümber. Unine raugus pidas teda veelgi paelus. Ta silmad riivasid närbunud kaselehti ja ta nägi läbi lahtise akna heledat taevast. Ta vaade eksis sinises avaruses.

Eile, täna, homme — kõik sulas üheks aja heledaks jõeks. Selle voog kohas mööda pehmelt ja paitavalt. Iga üksik tundmus puhkes selle sinerdaval pinnal kui vesiroos, mida laine kannab. Ainult süüvida sesse magusasse jõkke, uppuda sellesse, unustada kõik...

Kuid siis tundis Elo äkki hommiku jahedust. Ta hüppas üles, jooksis akna juurde ja kattis heleda valguse ees kätega silmad. Päike seisis mäe kohal, suur ja punane. Kastesed künkad läikisid. Haavad seisid sirgelt kui küpressid, hõbedased lehed vaevalt värisedes.

Tüdruk vaatas hetke ja hakkas siis tuba mööda joostes ja rõõmust viisi ümistades riietuma. Ta pildus pesu voodit mööda, tõmbas pahupidi selga, naeris, kiskus uuesti seljast, heleda päikese ja pika peegli ees koketeeriv. Ja peagi pööras ta ukse lukust ning jooksis kikivarbail välja, jalas ainult peened punased sukad.

Ta seisatas hämaras eestoas alt tuleva trepi juures teise ärklitoa ukse ees ju kuulatas.

„Allan!" hüüdis ta.

Sees oli vaikne.

„Magab," mõtles Elo.

Ta kummardus võtmeaugu ette ja vaatas sisse. Ta nägi ainult tüki tolmust põrandat ja sellel paari punakaanelist raamatut.

„Magab," mõtles Elo. „Kui kaua ta ometi magab!"

Ta jooksis oma tuppa tagasi. Viie minuti pärast oli ta täiesti riides, väljus uuesti ettevaatlikult ja laskus äkilist treppi mööda alla.

Ilm oli täis hommikust värskust ja kargust kui kobrulehel sätendav kaste. Talu ja nurmed ning kaugused — kõik elas vaikset ja sügavat elu. Maa puserdas enesest rohelust, hingas ja tuksus jalge all.

Talu oli juba ammugi ärganud, uksed ja aknad avanud ning elanikud välja küngastele saatnud. Sajad väikeste ja suurte sõrgade jäljed läksid üle karjaõue. Koja korsten immutas sinist suitsu avarusse ja koja hämarusest kuuldus nõgiste padade porin.

Elo seisis silmapilgu ja hingas hommikust värskust. Siis läbis ta õue, hüppas üle madalaks tallatud aia, — ja looklev rada viis teda läbi tumerohelise välja. Ta tuli alla järvele, lina üle õla, kasteheina vars näppude vahel, ühtsoodu laulu ümistades ja naeratades nagu laps.

All tema ees helendas roheliste saarte ja ranna isemeelsete käärude keskel järv. Kalda põliste puude ladvad liikusid tasa, aga järv oli päikese valgusevalangus peegelselge. Ainult

eemal saarte väinas käis puude sinises hämaruses vaikne virve.

Varjatud lahe rannal, kus kalda lillede ja vee lõhn õhku täitis, peatus Elo. Üksteise järel pildus ta kerged riided rohule, kuni seisis alasti. Ta tõstis käed ja tardus nii hetkeks, tundes, kuis vee karge hingus ta nahka jahutas.

Oli minut täis sügavat, pehmet vaikust.

Vaevalt hingasid puud, hilju tuksus järv. Läbi tumerohelise lepa ladva tungis kiirtevihk tüdruku peani. Virvendavas valguses sätendasid ta ruugete juuste lopsakad salgud. Siis paisus valgusoja, — ja puude sinises hämaruses ei seisnudki enam naine. Ei, see oli nagu äkki unest ärganud ja kauget flöötide häält kuulatav väike jumalanna. Ikka rohkem ja rohkem päikese kulda, milles ta läbipaistev ihu sulas, teravad piirjooned kaotas. Ikka tumedam ja salapärasem mäng puude rohelisest padrikust. Ja ikka sügavam unustuse õnneläige naise näol.

Aeglaselt valgus päikese õhetus üle tüdruku rindade, teda nagu uimastava viinaga ümbritsedes. Ja siis langesid kiired ta niuetele, kuum valgus üle ta puusade.

Ning äkki tundis Elo vette roomavate juurte ja märgade kivide jahedust seljale hõõguvat. Värin jooksis läbi ta keha, jahmatades peitis ta kätega rinnad ja niuded ning vaatas hirmunult ümber.

Metsas ei mänginud enam flöödid.

Elo jooksis läbi vesiheinte järve, nii et külmad piisad üle ta pea lendasid. Ikka sügavamale läks jalge all pehme põhi, külm vesi tõusis puusadeni, — aegamööda jäsemeid liigutades ujus ta järvele. Ta värises edevalt vee paituste all, tundes, kuis ta ihu igalt poolt pehmete pihudega puudutati.

Ta kahmas ujudes vesiroosist kinni, tõmbas selle juureni välja ja ujus edasi, kahe sõrme vahele jäänud lillevars nagu madu taga vingerdamas.

Äkki lõppesid kõik vesiheinad, nagu noaga lõigati nende piir. All mustas ruske sügavus, ees sätendas lage avarus.

Elo tantsis ja hüples hämara kuristiku kohal, nagu lendav kala end lainetest välja visates ja siis jälle õõtsuvasse sügavusse langedes.

Siis oli ta väsinud, pöördus selili, levitas käed ja jäi liikumata, üksnes lapp nägu veest väljas.

Ta silme ees oli ainult piiritu taevas. Ja selle keskel ainult üksik lumivalge pilvekoonal. Ja selle pilve taga ainult sinine avarus, milles ujus maakera oma laulvate metsade, läikivate järvede ja kõigega, mis metsades ning järvedes, nagu linnusulis puhkav laps. Ja ses sinises udus liuglevad teisedki õitsvad mulla- ja kivimäed, mille kallakuid sündivate ning kustuvate päikeste purpur värvib.

Milline vaikus, milline harmoonia!

Suur on rahu maakera vaikseis orgudes, mille üle õitsvate puude lookas ladvad kummarduvad. Lõhnavad uimastavalt vesi ja maa, paitavad joobnustavalt rohud, juuksed ning käed. Pehmelt ümbritsevad kerged gaasid inimesi ja puid orgudes, nurmed auravad päikese all ning mäekünkad värisevad uduses kauguses.

Elo hingas sügavalt ja sulges valgusest väsinud silmad. Ning korraga oli kõik surnud. Ainult vaevalt tundus veel taevas rändava tulikera kollakas eha läbi laugude ja keha ümber vee jahedus, milles ta nagu pilvedes õõtsus.

Ah, kui nii jäädagi! Ta südametukse paneb veepinda virvendama, hingamine tõstab ja langetab teda, nii et ta rinnad nagu roosad karid lainete keskel ilmuvad ning kaovad. Kui nii jäädagi — värske, vaba ja puhas, — nagu merineid, keda lained harjul hällitavad, kellele rannarood unelaulu laulavad!

Elu näis nii ilus ja avar nagu mitte kunagi varem.

Kuid korraga hakkas Elo värisema, täis kartust ja jõuetust. Ah, kui nüüd aga kiiresti kaldale saaks, koju saaks, tema juurde jõuaks! Ta ujus jällegi kalmusmetsa keskel lahes ja päike sätendas ta märgadel õlgadel. Kalmuselehed õõtsusid laiuvais laineis.

Varsti seisis ta puude all ja mässis end külmast värisevate kätega linasse. Ta istus päikesepaistes rohule ja puserdas raskeist juustest vett. Ja varsti tõmbas ta kartlikult ümber pii-

ludes pesu selga, häbenedes üksinduse ning heleda valguse ees.

„Ta ehk ootab mind, ja mina ei tule," mõtles ta haleda rahutusega. „Ta on üksi ega tea, kuhu ma olen läinud. . ."

Ta sai veel kärsitumaks, ta vihastus pead koormavate märgade juuste üle, ta sõrmed eksisid paelu sidudes ringi ja silmad läksid niiskeks. Kuis oli ta ometi võinud nii kaua ära olla, nii kaua temale mõtlemata! Ei, ei, ta mõtles, ta mõtles alati temale. Ta ei või iialgi midagi muud mõtelda, igas ta mõttes, sõnas ja liigutuses on tema. Kas pole ta isegi tähele pannud, et Elo tema kombel madala häälega räägib, et ta niisama naerab nagu temagi! Sest mis oli Elo? Ainult õhk tema ümber — õrn, õnnelik, rõõmus õhk.

Ja ta ei häbenenud seda. Ta ei tahtnudki enesest raputada seda orjapõlve. Ainult veel rohkem mässuda neisse magusaisse paeltesse!

Kuis oleks ta tahtnud praegu, samal hetkel tema juures olla. Ta poleks tahtnudki, et tema midagi räägiks, ega olnud tal eneselgi talle midagi öelda, — ainult olla tema juures. Mis sest, et see näib lapsik ja naeruväärne. Teiste ees oskab ta end veel taltsutada, Allani eeski. Kuid üksi olles kadus kõik jõud, ja ta oli ainult väike plika, kes armastas magusalt ning peadpööritavalt.

Ta sidus kärsitult kingapaelu, kummaras

kui murdunud, õhetav nägu niiskete juuste peidus.

Ja see on igal hommikul nii, mõtles ta. Aga olgu nii, olgu!

Ta süda värises õnnest seda lahusolu valu tundes, sest see kõneles ainult ta ääretust armastusest Allani vastu. Ta tahtis kogu oma olevusega olla üksainus suur armastus. Mida rohkem ta tema järele igatses, seda suurem õnn pakitses ta põlevas südames. Oh, veel enam, veel valusamalt! See täitis rinda kui magus tulelaine.

Ta jooksis juba rada mööda üle küngaste, kuivavad juuksed lendlemas pea ümber.

Nüüd tuleb ta Allani juurde, õnnelikult häbelik nagu pisike plika. Nad vaatavad naeratades teineteisele otsa — ja ainult mehe silmade sügavuses näeb ta seda suurt armastuse tõsidust, mis oma vaikusega tema rõõmu võidab, mis nad hääletult üheks suureks leegiks sulatab.

Milline hommik, milline kergus kogu olemuses, kuis paindub niiske muld jalge all! Ta jooksis treppi mööda üles, viskas lina tuppa ja koputas Allani uksele:

„Allan!"

„Jah!"

Ta astus sätendava palgega kiiresti tuppa.

„Kui kaua sa magad!" hüüdis ta. „Ma käisin juba ammu sind äratamas. Aga sa ei kuulnud! Ja nüüd olin ma järvel."

„Ma ootasin sind."

„Ootasid?“ Ta vaatas kavalalt naervate silmiga altkulmu mehe silmadesse. „Minul aga oli aega. Ma ei rutanud. Miks pidingi ma ruttama?“

Ta naeratas suunurkade ja lapselikkude silmadega.

„Armas,“ sosistas ta korraga ja laskis lauba Allani õlale ning põimis käed ta kaela ümber. „Kui ilus on nüüd väljas! Ma tulin ja arvasin und nägevat. Ja nüüd tulin ma sinu juurde..“

„Elokene...“ sosistas mees ja võttis tüdruku pea käte vahele.

„Mu juuksed on märjad...“

„Mis?“

„Mu juuksed...“

Siis aga sulges ta silmad, tõusis varvastele ja ulatas huuled ise suudlemiseks. Ta surus oma keha värisedes vastu meest. Ta pehmed käsivarred olid täis hellust ja huuled armastust.

„Ta hoiab mu pead käte vahel...“ mõtles Elo teda ümbritsevas pimeduses uimaselt. „Ta suudleb mind...“

Ta laskus mehe kaela peagu rippu.

Allan vaatles pool-kinni silmil tema ilmevarjundeid vaheldavat palet, mis oli nüüd nii ta lähedal. Selle joontes oli midagi ammu-ammu tuntut, lapselikult-mõistetavat, ja ometi midagi salapäraselt võõrast, nagu igavesti suletud raamat. Januse huviga uuris ta seda nägu, selget laupa ja õhukesi silmalauge, mõistmist igatsedes, ometi iial mõistmata. Ta armastavais sil-

mis muutusid naise hellusest loitvad näojooned ikka uuesti ja uuesti, vaheldudes iga mõtte ning tundmuse juures. Selle näo peagu läbipaistvas nahas, milles meeleolu iga vähem kui muutus uue varjundina värises, ja peene kaela nõtkes tõusus oli midagi sõnul seletamatult habrast ning õrna.

Nad tardusid üksteise kõrval, kummagi silmad pool-kinni, näol väsinud unustuse kuma. Naise põsed kahvatusid ja õhkusid, ning mees nägi oma tuksuvate silmadega neid nagu värvilistes loorides kõikuvat.

TEINE KATKEND.

Vanad jändrikud kastanid olid üleni õites. Mustade oksade vahel liikusid kollased liblikad. Põõsa-aluste kopitanud lõhn laius maad mööda nagu karm.

Perenaine Mai seisis õues ja vaatas õitsvat kastanit. Ta oli parajasti kojast tulnud, silmad veel suitsust vesised. Ainult pilgu seisis ta seal ja vaatles pisaralise rõõmuga puud, siis jooksis ta juba lauda teed ning ta telliskivipunased küünarpead vehkisid nagu tainast sõtkudes tahapoole. Ja juba tuli ta lauda juurest, taaruval sammul rasket ämbrit kandes. Ta tervitas mesimagusat nägu tehes ja käsivart silmile tõstes väljuvaid suvitajaid. Ta vaatas minejatele järele, nägu naerul ja käsi veelgi silme ees. Aga

niipea kui suvitajad hoonete taha kadusid, läks ta nägu jällegi murelik-hoolikaks. Ta astus üle kõrge läve — ja kohe kuuldus padade aurust ta hädaldav hääl:

„Miisu, ah sa kuripatt!"

Selle järel hüppas paks hall kass suitsust välja, lihakont hammastes, kõrvad ligi pead. Perenaine jooksis lõõtsutades üle muru kassi järel, roobitud viht käes. Kassi roosakad jalatallad välkusid õhus. Ja varsti istus kass madala aida all küürus, näris vihaselt lauldes konti, ning ta hänna lumivalge ots käis ärevalt üles ja alla. Ja perenaine põlvitas aida ees, vahtis kivide vahelt kassi punast suud, ähvardas vihaga ning hädaldas:

„Ah sina jumalavallatu! No kas sul küüneväärtki häbi pole! Kana murrad sa silma ees ära, liha võtad sa lusikast!"

Kass liigutas ainult salameelikult hända.

Aga juba seisis perenaine kojas mögisevate padade taga, silmad suitsust vesised. Kadakapuust pütid, lännikud, lüpsikud, puust ja karrast kapad, kulbid, suured ja väikesed lusikad— kõik need kolisesid ta osavate käte vahel, läksid vanni vette ja tõusid sealt puhaste paletega. Valjude kätega hõõruti nende kõrvataguseid, pekseti peopesadega nende lamedaid nägusid ning pühiti lõua-aluseid. Ja siis tõsteti nad nõgistele riiulitele, ja nad vaatasid ülbe hooplemisega iga suitsuse ilmakaare poole, ning lusikate

ninadest ja lännikute kõrvust langesid pisarad läbi padade auru lõmmukividele.

Oh, perenaisel oli nii palju tööd, nii palju muret! Iga aiateivas ja kartulivirges kisendas kõva häälega ta poole: vaata, mina mädanen, mina ei ole õige, mina olen kõver! Kõik varastasid, kõik petsid teda. Ei olnud enam millelegi loota: ei aedadele ega lukkudele, ei jumalasõnale ega südametunnistusele. Ja perenaise elu oli nagu suur murekera, mida ta hommikust õhtuni õhates keris ja mille niitides pidi rabelema elu otsani.

Pajad porisesid. Perenaine seisis akna all veeämbri kohal, vaatles oma nägu läbipaistvas peeglis ja silus juukseid. Ja siis läks ta mõõdukal sammul üle muru, savitaldrik munakookidega käes, nägu häbelik-saladuslikul naerul, nagu Pühamaa rändaja.

Ta läks lõhnavate haabade alt läbi, ronis üle aia, peatus kartulivälja ääres ja hüüdis madala häälega:

„Konrad!"

Mäe külge mööda tuli kartulimuldaja üles. Rusikasuurused lubjakivid kolisesid labidataolise adra ümber. Adra vitsa küljes tolgendas maltsheinte ja müntide tuust.

„Konrad, kas sa süüa ei tahagi?"

Sulane vaatas perenaisele. Ta nägu kiskus laiale naerule. Ta äigas varrukaga üle otsaesise.

„Vaata, ma tõin sulle munakooki. Sõõ!"

Hobune õngitses keelega aia alt heinputki. Sulane pistis mustade sõrmedega koogitükke suhu. Perenaine seisis ta ees, hoidis taldrikut nagu ohvrikaussi kätel ja vaatas pilusilmil poisi poole üles, päikese põletatud põskedel punane kuma, silmade ümber heameele virvendus.

Päike oli juba kõrgele taevasse tõusnud. Kartulinurme kohendatud muld auras magusat niiskust, mis sulas õitsvate lillede lõhnasse. Nagu läbi kobarate imbuvat viinamahla hingasid seda inimesed ja loomad.

Perenaine vaatles sulast, ja ta pilk heldus ikka enam ja enam.

„Konrad. . .“ sosistas ta.

„Mis?“

„Ei midagi. . . Vaata,“ — ja ta osutas käega üle haaviku ladva sinnapoole, kus Allan ja Elo kõrgel mäe rinnakul, ülalpool metsi, kesk taeva sinist avarust seisid. Mees oli kaabu peast võtnud ja käe tüdruku piha ümber pannud. Tuul lehvitas rohelist loori kui rulluvat lippu selle õlul.

„Vaata, kuidas nad seisavad,“ rääkis perenaine sulaval häälel, kuna ta silmad mäel seisjailt sulasele liuglesid. „Seisavad kui inglid taeva serval!“

Ta hakkas naerma, esiti tasa ja siis ikka kõvemini ja kõvemini, kuni kogu ta rinda täitis värisev naer ning üle ta palge jooksid punased lapid. Ta vappus ses madalahäälelises naerus, mis lainetas läbi ta madalakasvulise keha. Ja

ta äbarikud, vesised silmad olid täis palavat hellust ning kuuma iha.

Mäel seisjad tardusid kesk avaruse ääretut helendust ja kiirte vihma, mis ulatusid nagu kuldsed lõngad taeva servast taeva servani, ülevalt alla ning alt üles.

Peen koerputke vars värises mõttesse vaibunud hobuse hambal. Hobune ohkas sügavalt.

KOLMAS KATKEND.

Saunanaine Eeva kummardas kartulikorvi üle. Pliidi punane valgus lõi ta palgesse. Porine kartul keerles ta ruskete näppude vahel.

Elo istus koja lävel, käed rüpes.

„Oh, preili, ega need lapsed siis oma võtta või jätta ole!" ütles Eeva murelise häälega. „Taevas teab, mis rõõmu nende saamine vaesele inimesele võib teha, kui neid juba ennegi palju. Iga uus kisendab ju süüa. Aga mis sa talle annad! Iga uus tahab ju kasvatada. Kuid kuidas sa seda teed!"

Ta mõtles, rasked kortsud koltunud palgel, kaks-kolm linahalli juuksekiudu laubale langenud.

„Või see naise elu nüüd..." sosistas ta tasa. „Noorelt, kui mehele lähed, siis mõtled veel, loodad ja usud... Arvad, et kes teab, missugune õnn ees ootab. Kuid elad päevast päeva, aastast aastasse, lähed ikka vanemaks ja

vanemaks, aga õnne ei näe. Ainult valu ja väsimus..."

Ta ohkas murelikult ja lausus siis juba kalgima häälega, nagu raskeid ja võõraid mõtteid peletades:

„Aga eks jumal ise tea, mis teeb. Eks ole ta mehe meheks ja naise naiseks loonud. Valus pead sa lapsi ilmale tooma, öeldakse kirjaski. Nii on inimesed varem elanud ja elavad edaspidigi."

„Aga miks, miks peab siis naine kannatama?" küsis Elo mõttes.

Eeva vaatas imestades talle otsa. Pikk, õhuke kartulikoor rippus ta noa teralt.

„Miks?"

„Miks peab ta just mehele minema, miks mehe voli all elama, miks sünnitama? Kas ta ei võiks vabalt nagu mees elada, sünnitada ja kannatada, millal ise tahab? Sest mistarvis peaks inimene siis veel elama, kui mitte oma õnne jaoks?"

Eeva vaatles teda altkulmu, kohmetuse ilme näol. Ta oli pilgu nõutult vait ja vastas siis külmalt ning etteheitvalt:

„Jah, preili, eks nüüd meilgi ole ju selle üle kõneldud — noorelt; aga eks me, rumal rahvas, ela ikka nii, nagu vanemad on elanud — aususes ja jumalakartuses."

Kartul keerles kiiresti ta näppude vahel. Punane tulekuma liugles ta kõhnal näol, soonilisel kaelal ja tööst kõverail sõrmil.

Elo istus kohmetult vaikides. Ta hingas raskelt. Ta tabas Eeva põlgliku pilgu, mille see üle ta õitsvate kehavormide heitis. Ta surus kohmetult põlved ühte ja vajus murelikult küüru. Ta silmad eksisid Eeva lüngis kogul.

Seal ta istus — viiskümmend aastat vaeva, kannatust ja sõnakuulmist, täis murdmatut kohusetunnet ja enesesalgust, kuiv, hall ning kaebusetu kui maa meie jalge all. Ihu, mis võis olla tuhandete tulevaste põlvede esirüpp, oli kõhn ja inetu. Ta polnud kaugel ahvist, kes alles hiljuti puu otsas pesitses: vesiste silmadega madala otsmiku all, tugevate hammastega laiades lõualuudes, madala kondise rinna ja paksu ning raske kõhuga. See oli põlisnaine, ürgema, metsik ja kannatav, nagu oli olnud aegade algusest saadik.

Elo laskis silmad üle enese. Ta oli peen ja kerge, pakatades ühtlasi tervisest ning elujõust. Ta pisut kortsunud suviülikond rippus vabalt. Seeliku jahedad voldid olid istudes kaks korda ümber jalge pööratud, paljastades peeni sääri siidsukkades. Rind oli sügava väljalõike tõttu lahti, sassis juustest rippusid närtsinud lilled.

Nagu rõivais, nii oli ta hingeeluski täna midagi lõtva ja avatut. Ta keha puhkas roidumusest, ja ta maitses tundlikus lõtvuses vere surinat liikmeis. Ta oli viimasel ajal paksemaks läinud, ja see tervislik tundmus võttis tahtmatagi ta üle maad.

Kuid ühtlasi tundis ta mingit abituse ja

häbi tunnet. Ta mõistis, et see vana naine, nii hea kui ta oligi, teda ometi taunis. Nii lõpmata kaugel olid nad üksteisest! Ei iial mõistnud teda see ema seal, kes seitsmele lapsele elu annud. Ja tal polnud mingit abinõu, et selgitada, kui ülekohtune talle oldi.

Elo laskis pea madalale, tõstis käe juustesse, leidis sealt lille ja hakkas sellega aeglaselt õhus vibutama. Jahe tuuleõhk ukse tagant õõtsutas pehmelt lühikesi juukseid ta kuklas ja jahutas ta kuuma kaela. Selja taga aga kasvas must suvine öö. Vaevalt kuuldus, kuis haavalehed sumedas õhus lipendasid.

Sulinal langesid kartulid patta. Pritsivad veepiisad särisesid tules. Eeva mureline kuju sulas suitsusse keerlevate tulekeelte taga. Ainult ta paljaste jalgade müdin kostis pimedusest.

Sel ajal tulid saunalised koju: saunamees ise, kaks poega ja kaks tütart, kõik punased nagu vähid, puhtusest hiilgavate nägudega. Lapsed jooksid müdinal sisse, nii et aga lõukast valgustatud jalad välkusid. Suurem plika istus tule äärde, lõi märjad juuksed nagu kõhna linapeo lahti ja hakkas neid kuivatama. Higipisar läikis ta nööbisarnasel ninal. Vanamees istus teises toas ja suges pigise harjaga pead. Eeva jooksis koja ja kambri vahet, auravad kausid kondistes kätes.

Elo jättis jumalaga ja läks vaikselt minema. Kesk õue peatus ta hetkeks, vaatas kustuvate

tukkide kuma, mis uksepiitasid värvis, ja kuulatas haabade magusat suminat. Siis pöördus ta suvila poole.

Saunakambris aga söödi juba. Vanamees istus laua otsas, puhas särk kõhuni lahti, hallid juuksed kondistel õlgadel.

Ta lõikas lastele, kes reas laua ääres istusid, kõvera noaga jaopärast leiba, vaikselt ja tõsiselt, nagu püha tööd toimetades. Laste siledad juuksed läikisid vaevalise tondisilma valgel, mille ümmara tahi otsast ruske suitsujoon lae poole keerles.

Vanad istusid hetke vaikselt, käed koos, väsinud pilgud sihita õhus, suu ümber vali joon. Lapsed ootasid kärsitult, leivapalad pihus, ja niipea kui vanemad käed toidu järele sirutasid, lõid nad noored hambad ahnelt leivasse.

Söögi ajal rääkisid ainult isa ja ema, enamasti ema, kuna isa ainult kaasa nohises. Niipea kui lastest keegi midagi kõnelema hakkas, põrutas isa:

„Suu kinni! Enesel jumalavili suus ja patrab!"

Kohe pärast söömist mindi magama. Kaua veel kägises laste koiku, milles nad reas õlgedel lamasid, üksteist juustest räsides ja küüsi üksteise kõrvalehtedesse lüües. Nüüd oli isa keelav hääl juba palju väsinum ja unisem. Ta istus mõne aja sängi serval, sügas pöidlaga karvast rinda, kohmakas ihu täis puhtuse ja tuleva

puhkuse mõnutunnet. Siis pööras ta end ohates ja oiates sängi, kuna ema ta kõrvale kobis.

Äkki tuli eidel meelde:

„Koja uks jäi lahti. Tulevad veel koerad sisse. Leeni, mine pane kinni! "

Aga Leeni magas juba.

„Kusti, mine sina."

„Ma pelgan!"

„Mida's sa risu pelgad?"

„Tonti!"

„A's sinu tempusid küll! Egas muud, kui mine jällegi ise."

Ta laskus ohates ja kareda särgijatkuga ihu hõõrudes raskelt põrandale. Varsti kuuldus puuhingede kisendamine ja taba kriiksumine. Eeva tuli paljaste jalgadega pehmelt savile astudes sängi tagasi. Vanamees ootas teda.

„Lapsed kuulevad. . ." ütles Eeva vaikselt.

„Magavad juba."

Tõesti, koikust kostis ühetasane kerge norin.

Seejärel ei rääkinud vanemad enam sõnagi. Eeva lamas liikumata, väsinud käed kahel pool kõrval. Ta ei tunnud ega mõtelnud midagi. Läbi lahtise akna nägi ta haabade vahelt suvimaja pärani lahti ja valgustatud akent. Äkki kajasid läbi suveöö mõned kaeblikud, ahastavad viiuli hääled. Punakasroosal tagapõhjal värisesid mustad kastani lehed kui tondi käpad.

„Vaata, saksad tantsivad veel," lausus Eeva unise häälega. „Eks ta ole, liha hellust täis."

„Kuula nüüd sakste asja," vastas Aadam uniselt. „Eks noored inimesed ikka paaritse. Aga mis meil sellega tegemist."

Ja natukese aja pärast lisas ta juba peagu läbi une, rahustavalt ning leplikult:

„Eks sakste elu ole ju teissugune kui meie oma. Mis nüüd meie elu. . . !"

Ja siis jäi ta kohe magama.

Eeva lamas veel natuke aega valvel, väsinud käed kõhul risti. Ta nägi suvimaja akna tuleeha musta kastani okstes ja kuulis laste sonimist läbi une ning mingi lehekese lipendust pimedas.

Väsimusest hoolimata ristlesid mingid mõttevarjud ta peas. Ta ei võinud andeks anda Elole. Ta heitis talle ette ta riideid, ta kõnet, ta olemasolugi. Kõik, mis ta ümbrusest erines, äratas temas vaenlikke tundmusi. Ta sai aru talupoiste ehalkäimisest. Ta mõistis ka seda, et külatüdrukud poisse eneste juures magatasid. Nagu ääretust kaugusest, läbi aastate udu, kangastusid meelde ta enese nooruse aastad. Oli palju kergem mõista ennast kui teisi. . .

Kuid kesk neid mälestusi tuli uni.

Konrad istus madalas toas, mille nõgised seinad olid nagu paadi küljed väljapoole looka vajunud. Mai askeldas kartliku ja paluva näoga kiiresti ta ümber, altkulmu ta järele piiludes ja oodates, mil ta sõnagi lausuks. Kogu õhtupooliku oli perenaine kapsamaal küürutanud ja rohelisi usse tapnud — ning enese rinnas näljaseid usse kannud. Sellepärast olid ta sõrmed veel nüüdki kollakasrohelised; sestap ta sõrmed ja süda veel nüüdki värisesid.

Ja selle väriseva südamega liikus ta mehe ümber, kel oli meriröövli nägu: juuksed peas kui hundil püsti, punane rätik kaela ümber umbsõlme heidetud, nii et rätiku nurgad nagu hiiglaroti kõrvad sirgelt seisid. Ta võngutas laiskade sõrmedega kandle keeli, huulil kuiv naeratus, silmis purjus väsimus. Aga sõna ta ei lausunud.

Viimaks ei kannatanud Mai enam.

„Sa olid eilse öö jälle kodunt ära," sosistas ta Konradi kõrvale jäädes, ning ta silmad jooksid hirmunult üle mehe.

„Olin," vastas see üksluiselt.

„Ja olevat kõrtsis olnud..."

„Olin."

„Ning öösel!... öösel olla sa Kaarnanurme Mari pool olnud!"

„Noh, ka seal sai oldud. Aga mis sellest siis?"

Mai pööras pea kõrvale. Ta valged silmaripsmed värisesid.

„Ah, Konrad, Konrad!. . .“

„Noh, mis?“

„Mõtle, mis sa lubasid!“

„Kõrtsis või Kaarna Mari pool?“

„Sa lubasid ju mu ära võtta!“ purskas perenaine nutma.

„No mis sa, rumal, nutad: eks ma ikka võta ka!“

Oli näha, et ta naise nuttu ei võinud kannatada. Ta käänles ärritatult peaga ja liigutas põrandale sirutatud pikki koibi. Perenaine nuuksus ja pühkis käisega pisaraid.

„Aga kes peigmees siis nii elab kui sina!“ õhkas ta haledalt.

„No kuidas ma siis peaksin elama?“

Ta laskus mõõdukalt seljatoele ja vaatas küsiv-pilkavalt perenaise palgesse.

„Sa aeled päevast päeva ümber, magad küla tüdrukute juures“ — Mai sülitas — „nende juures sa magad, aga minust ei hooli sa midagi! “

„No kas ma siis sinu juures peaksin magama?“

Perenaine pööras pea kõrvale.

„Kas sa enam sugugi ei oska mõistlik olla? Mõtle, nüüd on kibe tööaeg, kõik on hommikust õhtuni rukkiväljal, — aga sina! See pilliroisk siin ja lai maantee — ainult need on sulle armsad!“

Mees naeratas üleolevalt.

„Sa hull oled ju sulane!“ hüüdis naine. „M i n u sulane oled sa! Palga eest oled sa sulane — mitte ilma ega enese armust!“

Mees naeris ainult, lõbusalt ja õrritavalt. Naise nägu läks vihast virilaks.

„Naera — aga minu leivast sa elad, ja mina võin su iga nelja tuule poole saata!“

See ainult tõstis mehe tuju. Ta hakkas kandlel koguni kaerajaani tilistama.

„Naera — aga ööst ega päevast ei saa sa aru ega oska elada, nagu elavad inimesed. Metslane oled sa, pea peale kukkunud, häbi ega südant ei ole sul nagu hulkujal hundil.“

Kaerajaan kargles teraskeelil ikka elavamalt, nagu paljasjalgne kuumal raual. Konrad oli oma meeleolu tipule jõudnud. Ta silmis ja suunurkades värises rõõm.

„Naera — aga keda oled sa näinud säärasena, keda mõistlikku meest, keda ausat inimest? Kui sa läbi valla lähed, näitavad lapsed näpuga sinule: vaata, isa läheb! Häbi põrmugi ei ole sul!“

Poiss viskas pea selga.

„Hm, või nii. No, kui arvad, siis aja talust välja.“

Ja edasi hüples kaerajaan, julge ja pöörane nagu küla Don Juan, pikad koivad välja sirutatud, paberist mansetid rusikas kätel, nägu tüdrukute nutust naerul.

Mai vajus jõuetult nurgas pingile. Ta kattis pisaraist palge parkunud kätega. Ta rind vabises vihast ja haledusest, mis käis mürgina ta soonis. Märgade sõrmede vahelt nägi ta mängivat meest akna valenduses. See najatus vastu seljatuge, näol roidumus, higine juustesalk otsmikul noahaava armile vajunud. Ta põlvil kumises kuusepuust kannel, mille külgedele noaga naiste kõhukujud lõigatud — nagu pidanuksid need heledad keeled ikka ühest ja samast kumisema — naisest ning ihast ta järele.

Kumises kannel.

Mai vaatles mängijat, täis viha ja joovastust. Ah, kuidas ta seda poissi meheks tahtis, seda vägevat, ülbet ja ilusat! Saaks enesele selle pulstunud pea ja laiad õlad, — need käed, mis kümneid enne teda kaisutanud, — selle suu, ahne ning punase. Saaks enesele selle jõu ja tooruse, himu ja julguse, mis ta lihastes voolab! Et ta tema nagu põrmukese vastu maad suruks! Et oleksid ta päevad ja ööd ainult tema ning ta ihu päralt!

Mai vaatas ja nuttis. Pisarad jooksid ta tedretähelist nägu mööda. Siis tõusis ta, ja tema põlved värisesid.

„Konrad," sosistas ta, „kas sa ikka võtad mind?"

Mees vaatas tema poole üles, ja seekord polnud ta palgel enam naeru näha.

„Olen sulle juba öelnud."

„Aga kui sa ainult räägid, räägid — ja ei võta?“

„Muidu ei võta, kui sa talu juba enne pulmi minu nimele ei kirjuta.“

Pisarad värisesid naise ripsmeis.

„Aga kui sa mind ei tahagi? Kui sa ainult talu tahad — ja mitte mind? Eks oleks pärast pulmi ükskõik — on ta sinu või minu oma?“

Ta istus poisi kõrvale, tõstis kandle ettevaatlikult selle põlvilt lauale ja rääkis sulaval sosinal:

„Eks ole see, mis naise oma, mehe päralt, ja see, mis mehe oma, naise päralt? Mis sest paberist ja sest nimest veel kõneldagi?“

„Mis kurat ma siis just sind pean võtma? Terve maailm on tüdrukuid täis: ava aga käed ja võta vastu. Kui olen juba koduväi, siis olen nii, et see ka midagi oleks!“

„Aga ma ei tea siiski... “

„Sina oled ju naine — mis talu sulle tarvis! Eks see, mis mehe oma, ole ka naise päralt.“

Mai vaatas kaheldes talle otsa, ja piinavad mõtted käisid ta peas: petab — ei, ei peta — aga kui siiski... Ei või uskuda meest, mees petab — kas vähe on nähtud, et mees petab? Nagu susi: võtab, kust saab, läheb ega tule tänamagi, ei tule... Petab — ei, ei või petta, ei või... Mis teha, taevane jumal, mis teha?

Ah, kui ta ainult ära peaks võtma, — ja kui ikka talu ka endiselt enese nimele jääks!

Aga Konrad kõneles rõhuga:

„Miks sa ennast ja mind vaevad? Eks sa isegi tea, et olen sind armastanud ja tahtnud."

Mai hakkas haledalt nutma. Kui vaeva tunneb, ei siis peta; kui armastab, ei siis peta... Aga siiski on ta ju mees, ja ega keegi teine räägi — räägib ise oma armastusest. Kes teab, oi jumalukene küll, kes teab!...

Ta laskis oma vappuva õla tema rinda vastu, ja käsi tõusis tähele panemata poisi õlale.

„Aga kui sa mind petad, kui sa mind petad?" nuuksus ta käsi mehe kaela ümber põimides ja end tema vastu surudes. „Ah, sa arvad, et ma ilus ei ole? Aga kaua siis teisedki ilusad on? Sa arvad, et ma noor ei ole? Vaevalt üle kolmekümne, vaevalt. Ja mul on ju talu — talu on mul!"

„Aga sa oled juba lesk."

„Ah, sa mõtled, et ma juba teise mehe naine olnud? Aga mis see siis on? Mitte midagi ei ole see! Ja mis need tüdrukudki on? Eks sa ise tea seda paremini kui mina, eks sa ise tea! Minul on aga talu — talu on mul!"

Ja natukese aja pärast:

„Kui sa mind natukenegi — armastaksid, kui mind natukenegi tahaksid, siis" — ta mõtles — „siis võiks ju ka talu sinu nimele kirjutada — ja sina oleksid peremees ning mina oleksin perenaine."

Korraga laskus ta mehe ette ja lõõtsutas pisarlikul sosinal, tema suuri käsi oma roheliste

sõrmedega pigistades ning joovastuses alt üles ta palgesse vaadates:

„Võta mind ja võta minu talu! Mis sest, et ma nii ilus ei ole kui see Kaarna Mari ega nii noor kui see karjaplika ja et ma juba lesk olen! Mees elas seitse kuud minuga, ainult seitse kuud — ja suri siis. Suri tiisikusse, kollane kui vaha, valge kui kasetoht. Mis sellest, et ta kord on olnud, olnud ja surnud! Nii nagu pole sellestki midagi, et sinul nii palju — nii palju lapsi on! Ainult, et nüüd sinul enam kedagi teist ei oleks, et sa enam öösiti külades ei magaks ega kõrtsileti taga ei laulaks!"

Ja natukese aja pärast:

„Kunas me pulmad teeme?"

„Nagu sa ise tahad. Aga" — mees vaatas korra naisele — „võiksime need ka varsti teha — kuu-poolteise pärast."

„Ah, sa mõtled seda s e l l e pärast?"

„Mis s e l l e pärast?"

„Selle Karja-Miili pärast."

Mees käänas pea kõrvale ja pomises:

„Millest sa kõneled?"

„Ah, sa arvad, et ma aru ei saa! Kõik saan aru!" sosistas Mai, ja ta hääles kuuldus andeksande heli. „Aga sellest ei ole ju midagi, mitte kui midagi! Sa kardad, et ta kohtusse läheb — niisugune libu! — et nad sunnivad teda ära võtma — niisugust libu! Mitte midagi ei tule sest kohtust ja sulle ei tee nad ka mitte midagi!"

Kuid äkki tegi ta hirmunud näo ja hüüdis hoiatava häälega:

„Aga kui arvad, siis teeme ruttu pulmad ära jah. Kes teab, mis ta võib teha — säärane hull!"

Mees vaatas ta silmi ja lausus otsekoheselt:

„Aga kui nad maksa mõistavad, siis maksad sina?"

„Hull oled sa!" kisendas naine üles hüpates. „Hull oled sa, kui maksad! Oled siis sina süüdi? Eks see ole tema asi? Oli sulle teda ja ta last tarvis? Mis laste toitja sina oled — libude laste toitja? Ja kes ütleb, et see sinu oma on? Eks või tal kümme isa olla — ja sina aga toida, sina aga maksa! Peksa tahab ta ja mitte raha! Alles plika — ja tõmbab ümber; peakoolis käimata — ja juba laps! Küll tema suu peab, ole aga sina vait!"

Lõvina oleks Mai nüüd meest kaitsenud, kui see juba tema oma oli. Nagu takjas rippus ta temas kinni. Või kellelgi teisel — ta enese karjaplikal olla õigus selle mehe peale! Mitte küüne võrd, mitte juuksekarva ei ole teise päralt! Hammastega murraks ta selle maha, kes julgeks temale sõrmega näidata!

Nad tundsid teineteisele lähemad olevat kui kunagi varem. Mai istus Konradi kõrval pingil, käed rüpes koos, ja vaatas mehe kummaras pea peale. Naise paksul palgel värises armastuse helendus, õnnelikult häbelik. Ta lahti-

pääsenud valgetele juustele ja rohelistele kätele langes see kuma, mis tegi ta uuesti nooreks ja ilusaks. Omandamise joovastuses vaatles ta meest, ja läbi ta liikmete voolas tuline armastuse laine.

Päev kaldus õhtusse. Tuba hämardus.

„Aga sa ei lähe täna öösel enam kodunt ära, ei lähe?" sosistas Mai, mehele paluvalt silma vaadates.

„Ei, ma ei tea," lausus see hoolimatult.

„Ei, ei, sa ei lähe, ei lähe!" ringutas naine kuumalt. „Nad võivad sind peksa, võivad su ära tappa! Mängi kannelt, kui tahad, ära tee tööd, kui ei taha, joo ka vahel natukene, kui muidu ei või, — aga ära mine, ära mine enam!"

„Ma ei tea," lausus mees, ja ta suunurkades liikus naeratus.

„Sa oled hull!" kisendas naine, ta õlast nagu tangidega kinni haarates. Aga siis purskasid pisarad ta silmist. „Ah, sa arvad, et mul hea on siin istuda, käed rüpes, hea käänelda külmas sängis — ja mõtelda: nüüd laulab ta seal kiigel, nüüd tantsib ta seal kõrtsis, ja nüüd magab ta kahe tüdruku vahel küüni heintes!"

„Ära pane siis õhtul kambri ust kinni."

Aga naine nuttis õnnetusest värisedes:

„Või ma paneksin! Aga ma ei või ju nii kui mäepreili, ei või nii kui karjaplika. Mis ma siis teeksin, jumalukene? Ma olen ju perenaine — ja mis ütlevad inimesed!"

Ning siis veel kibedama nutuga:

„Tule, tule, kui sa muidu ei või! Kuid kui sa mind ei võta, kui sa mind petad — mis ma siis teen? Ega ma karjaplika ole!“

Ta ringutas, ta lõõtsutas soojusest ja hirmust, oma eluõnne kaitsedes, mida maailma tuul tahtis nagu takjast ta küljest kiskuda.

Kari tuli koju. Lehmade ümmarad kõhud kõikusid taaruvail jalul nagu mustad kerad hallis õhus akna madalast avausest mööda, viimast valguskuma varjutades, nii et toa hämarus kordamööda tihenes ja helenes.

VIIES KATKEND.

Miili käis nagu unenäos karja ümber. Nahkpiits vingerdas ussina kõrte vahel. Seanahast pastlad olid libedad kui klaasist, söötidel liugles maapind jalge all.

Ta ei laulnud enam. Juba palju nädalaid tagasi oli ta unustanud laulmise. Ta oli selleks liiga suur ja tõsine.

Ta süsimustad silmad läikisid palavikuliselt. Ta peksis lehmi pika piitsaga mööda violetseid silmi, viskas neid kividega vastu pungis kõhtusid. Ja kui siis lehmad valus hüppasid ja tagumisi jalgu hirmuga tahapoole pildusid, naersid ta silmad tigedalt. Ta lõi põrsaid, neid

uudishimulikke, rõõmu või nälja pärast vinguvaid nugissilmi, võttis nende kõrvust kinni ja laskis koertel neid siis lõpuste tagant räsida. Põrsad kisendasid kui kaagipuus, ja tüdruk luksus naeru pärast.

Oli juba õhtu. Tulipunane päike kaldus kollaste haabade taha.

Haavikust kostsid kirvehoobid ja noorte puude murdumine. Haavikust kostis aeg-ajalt Konradi vilistamine gi. Ta vilistas siis, kui ühe puu laasimise lõpetas ja teist valis.

Miili jooksis karja ümber, kihutas loomad hunnikusse ja ruttas siis haavikusse. Ta süda lõi tormiselt.

„Konrad!"

Mees lõpetas parajasti laasimise, tõstis pea, vaatas korra Miilile otsa ja istus siis kivile, varrukaga otsaesist pühkides.

„No mis siis sina ümber jooksed?" küsis ta.

Ta suunurkades tõmbles pilkav naeratus. Ta vedas taskust tubakatoosi, võttis vilkaraamatu, pani lehele tubakat, tõmbas keelega üle paberi ja pigistas selle siis kokku.

„Noh?"

Ta süütas tule ja tõmbas mõne suutäie. Sinine suits tõusis aeglaselt kuldses sügismetsas.

„Konrad..."

Tüdruku hääl värises. Tüdruk tuli lähemale ja jäi poisi ette seisma. Poiss naeratas kalgilt.

„No—no, ütle siis kord välja," osatas ta pilkavalt.

„Konrad, kas sa tõesti perenaise ära võtad — pere Maie?" küsis Miili äkki, üleni värisedes.

„Ei tea," venitas Konrad ja sülitas jalgade vahele maha. „Saab näha, vahest sügise poole. Praegu vara pulmi teha. Tead isegi, tööaeg..."

Ta ninasõõrmed värisesid naerust, kuid ta jäi rahulikuks. Ta vaatas üles tüdruku poole ja laskis suitsurõngaid sinisesse õhku, milles loojeneva päikese kuldsed niidid virvendasid. Haavad seisid nagu mõrsjad lagendiku serval, ladvast juureni hõbeda ja purpuriga kaetud.

„Ah nii...! ah nii...!" lõõtsutas Miili.

„Nii jah... Või kuidas sina arvad? Mina pole ju nende asjadega harjunud."

„Aga minule — minule pole sa sõnagi lausunud!"

„Ei juhtunud ette tulema. Ja eks sa kirikus mahakuulutamise aegu isegi oleks kuulnud."

Ta vaatas koguni nagu arusaamatult tüdruku palgesse. Paberossi otsas vilkus punane tulukene. Õrn suits sulas pehmelt õhtusse vaikusse. Kased kummardasid hilju oksi alla. Küngastel sinasid tammehiied kahvatus taevas.

„Ah nii, nüüd sina räägid nii!" lõõtsutas Miili. „Aga kas mäletad, mis sa kord rääkisid — kord?"

„Eks ole eluajal mõndagi räägitud. Kes kõike jõuab meeles pidada."

Ja ta raputas kurvalt pead, nagu kurtes, et mõnedki head kõned aja jooksul ununevad. Miili värises ta ees vihast ja häbist.

„Konrad, ma tean kõik! Sa arvad, et ma ei tea! Sa arvad, et ma vaikides pean pealt vaatama. Sina võtad Maie, sina saad peremeheks. Aga mina?!"

Ta suutis oma nuttu taltsutada. Tema ees ei tahtnud ta nutta! Ta kurk oli otsekui tuld täis ja rinnas hõõgus meeleheitlik valu. Kuid ta sosistas suletud huulte vahelt:

„Aga minu peale pole sa mõtelnud ega tahagi mõtelda. Tuleta meelde, mis sa mulle kord kõik lubasid. Ära lubasid sa mind võtta, kätel lubasid mind kanda."

„Kuidas ma seda ometi võisin lubada?" imestas poiss. „Oled ju nii raske."

Tüdruk vaatas teda vihast põledes.

„Muidugi, nüüd käsed mind ennast ära uputada või üles puua," hüüdis ta madala häälega.

Kuid see jutuajamine oli poisile juba tüütavaks saanud.

„Kuule, plika," ütles ta selga pöörates, „mine vaata, kus su vasikad on."

Sel silmapilgul vihises nahkroosk läbi õhu ja käänas nagu siug poisi kaela ümber.

„Ah, sa kurat!" karjatas poiss. „Või sina nii!"

Ta lõi tüdruku rusikaga maha. Kuid see kargas nagu kass üles. Konrad ei tahtnud teda enam lüüa: oli midagi vastikut naisterahva peksmises. Ta tõmbas tüdruku ümbert kinni ja virutas ta seliti vastu maad. Hetkeks jäi see raskest valust hingetuks, lõi aga siis, ussina looka tõmbudes, mehele mõlema jalaga vastu põlvi. See vaarus ja kukkus tüdruku kõrvale. Nad vähkresid mööda maad, sõna lausumata nagu kaks kiskjat. Konrad pööras Miili kummuli ja lõi talle paar korda rusikaga selga, iga kord lõõtsutades küsides:

„Kas sa, pöörane, hulluks oled läinud?"

„Löö, löö! Tapa, tapa!" puserdas tüdruk läbi hammaste. „Löö surnuks: saadki lahti!"

„Kisenda vähemalt, kurat, kisenda!"

Kuid tüdruk oli vait.

Mees riiksatas viha pärast hammastega ja lõi mõlemad käed tangidena tüdruku paljasse reide. Miili vabises valust, viskles tallatud rohus, peaga langenud lehis heideldes, juuksed okstel laiali, kuid vaikis. Siis tõstis mees ta jalgapidi üles ja lõi nagu kassipoja vastu maad. Seejärel pööras ta vastikuse pärast selja, võttis maast poolelipõlenud paberossi, süütas selle värisevate sõrmedega ja astus taaruvail sammel tihnikusse.

Miili tõusis nagu unenäos, võttis piitsa ja läks. Ta põsk oli verine ja mullane. Kuid alles karja juures tundis ta palgel verd. Ta istus maha ja tõstis seeliku üles. Küljel olid suured

marraskil jäljed nagu metslooma küüntest. Ta vaatas neid ja nuttis. Ta ees seisid lambad ja vahtisid päid pööramata.

Silmapilguks kerkisid ta meelde varakevade sumedad õhtud, taeva pehme valendus, konnade hele krooksumine rohelistes lompides, lehma mäletsemine all karjaaias ja poisi kuum sosin ta hõõguva kõrva juures. Ja siis mäletas ta veel suveöid, pimedaid ja kuumi, mil ta roidunud uinakust ärgates kuuvalguse joones nägi enese kõrval padjal mehe süsimusta pead. Mees magas, sünge ja raske, ta suletud silmalaud varjasid otsekui maailmu — ja teda valdas sõnul seletamatu hirm ning arm.

Kuid kui ta pea neist mälestusist tõstis, nägi ta, et päike oli juba hoopis madalas. Ta pühkis silmad, ajas karja kokku ja hakkas koju minema. Lehmad astusid aeglaselt sinakashallis udus, ja niisama aeglaselt sammus Miili, ümbritsetud omakorda nagu mingist läbipaistmatust udust.

Ta ärkas alles kodu väravas, kuhu Mai oli tulnud karja vastu võtma. Nad peatusid hetkeks ja vaatasid teineteisele otsa. See oli pilk, täis ülevoolavat viha, nii mürgist ja tigedat, nagu võib tulla ainult naise silmist. Siis pöörasid nad sõna lausumata selja.

Kui Miili pärast talitusi tuppa jõudis, oli juba õige pimedaks läinud. Maja oli tühi ja kedagi muud polnud veel kodus. Ainult vana hall kass tuli talle kedrates vastu. Maali istus

voodi servale, tuimalt ja ilma midagi mõtlemata. Kuid kassi meelitavat hõõrumist vastu säärt tundes ärkas jälle ta piinamishimu.

Ta võttis kassi kinni, tõmbas villase soki üle selle pea ja esimeste käppade ning vaatas siis, kuis loom haledalt näugudes koda mööda ümber aeles ja pead savipõrandat mööda lohistades nurka tükkis. Ta vaatas ja vaatas — ning purskas korraga nutma. Ta jooksis kassi juurde, päästis rabeleva looma vabaks, võttis ta sülle, silitas teda värisevate kätega, kuna ta silmist langesid kuumad pisarad kassi paksule ning tuksuvale kõhule.

KUUES KATKEND.

Oli näha, kuis tüdimus ja küllastus Allanit vaevas. Kuid oli ka näha, kuis ta oma rahu ning otsekohesust püüdis säilitada. Visalt võitles ta kõige madala ja inetu vastu, mis aeg-ajalt loodusjõuliselt esile tungis. See oli raske, kuid ta sai enesest võidu.

Ja kui nad nõnda teineteise vastu seisid, vaatas ta otsekoheselt naisele silmi — ning ta enese silmade sügavuses näis ainult kurb väsimus ja sügisene nukrus. Ja mure ning valu täitis Elo südame, ja ta tundis jälle, et ta talle nii lõpmata lähedal oli — ainult teistmoodi, teistmoodi...

„Nüüd see tuleb..." mõtles ta kahvatades.

„Elo," ütles Allan tasase häälega, „mulle näib, et me siit peame ära sõitma — lahku minema."

„Kuhu sina sõidad?" küsis Elo pilgu vaikimise järel — ja veri valgus ta huulilt.

„Ma ei tea... Ma lähen tööd tegema... Kuid m e i l e on see ju ükskõik... Aga sina?..."

„Mina?"

Ta vaatas mehele, palges ahastav valu. Allan võttis ta külmast käest värisevate sõrmedega kinni ja sosistas nagu väikesele lapsele:

„Ära nuta, ma palun sind. Meile poleks seda vist tarvis."

Elo aimas jällegi, millist jõudu mees enese rahustamiseks tarvitas, aimas ta igatsust ilusa lõpu järele. Ja sellepärast katsus ta oma värisevate huultega naeratadagi.

„Mina?" sosistas ta. „Ka mina lähen linna. On ju sügis."

Natukese aja pärast lausus Allan:

„Ma sain veel lillesid. Vaata: sügisesed sinepililled ja valged metsnelgid."

„Kust?"

Kuid Elo ei kuulnud enam vastust. Ta võttis lillevaasi kätte ja katsus õisi koguni oma värisevate sõrmedega. Lillevarred olid mahlased, tumerohelised. Üle vaasi serva rippus veripunane vahtraleht.

„Kunas sa sõidad?" küsis Elo.

„Vist paari päeva pärast."

„Vaata, hiline võililligi, — juba paari päeva pärast? — aga nii jõuetu, nii hale!“

„Kuid vahtralehed on kaunid. Langevad kui punased plaadid keereldes murule. Millal sina sõidad?“

„Ei tea. Varsti igatahes.“

„Sa tahtsid midagi lugeda? Ole nii hea, vali.“

Nurgas ja laua all lamasid raamatuvirnad tolmusel põrandal, kuivanud lilled lehtede vahel. Allan kummardas ja hakkas neid lehitsema. Elo vaatas ta peale alla ja tundis, kuis põletav nutt silmi täitis. Ta vaatles tema kummardunud kogu ja kukalt, kus juuksed lapselikult olid segi ja kuhu ruske lepalehekene oli jäänud, — ning tundis korraga, et ta neid juukseid ja seda lehekest suudelda tahaks, kõike hellalt paitada, mis teda ümbritseb, õhku, mida ta hingab, ja paberilehte, mida ta vaatab.

Raamatuid — temale? Mitte midagi polnud Elole vaja — peale tema enese! Kuid ta võttis laua servast kinni ja sosistas:

„Jah, ole hea, otsi...“

Väljas hakkas halli sügisvihma sadama. Ilm hämardus, kaugus oli vihmase uduga kaetud. Nad seisid kõrvu akna ees, mille ruutudele peened külmad pisarad vihisesid, ja vaatasid vaikselt välja. Ikka hämaramaks ja hämaramaks läks udustel küngastel ja hallilt põllult õõtsus vastu igavus. Üksikud koprunud ja

mustad kastanilehed langesid raskelt nagu märjad linnud.

„Sügis. . .“ sosistas Elo.

„Sügis,“ kordas Allan.

Nad vaatasid pilgu teineteisele silma. Siis võttis Elo esimese ettejuhtunud raamatu ja astus ukse juurde.

„Head õhtut,“ suutis ta vaevalt lausuda.

„Head ööd,“ vastas mees ja pööras pea kõrvale.

Ta ei näinud, kuis Elo väljus. Kuid niipea kui uks naise järel kinni vajus, valdas teda sõnul seletamatu kibedus ja härdus. Ta heitis pimedas toas riietega voodisse, pööras näo vastu seina, ilma nägemata ja kuulmata enam midagi välismaailmast.

Elo peatus hetkeks Allani ukse taga. Siis tuïkus ta uimaselt oma tuppa, toetas pea vastu külma aknaruutu, vaatas väljas valitsevasse pimedusse, ilma et ta silmad oleksid midagi näinud.

„Kõigist, kõigist ulatub ta üle,“ tulid mõtted talle otsekui pimedast ööst. „Ah, tema pea — kui kõrgele ulatub see tast enesestki üle!“

Ta istus voodi servale, käed jõuetult sülle langenud, ja mõtles:

„Kõik on kui uni. Kas pidi kõik nii lõppema, nagu poleks midagi olnudki? Ainult tühjus, ainult tühjus. . .“

Ta heitis voodisse, katsus magada, aga uni ei tulnud, katsus mõtelda, kuid ei leidnud min-

git mõtet. Ja võideldes pisaratega kesk kurdi ööpimedust päris ta eneselt:

Mis on järele jäänud — vähemalt mälestuseks?

Ning vastas enesele niisama hääletult:

Kolm eluotsani kestvat mälestust: suudlus häbelikult suletud silmil; sõnul seletamatu armuahastus suvisel ööl; ja külmade vihmapisarate langemine pleekinud aknaruutudele sügisõhtu hallis hämaruses.

1908.

MIDIA.

Taevas keerlesid vormitud pilvemürakad. Tõusid metsikud mäed, nende vahel sügavad kuristikud. Mäestiku ahelad tormasid tumedas möllus üksteisele, sulasid kokku, rebenesid pöörases heitluses jällegi, ning hiigla-kaljurahnud kadusid pimedas tühjuses. Kuid uuesti ujusid otsatusest määratud pilverünkad nagu muinasjutuliste laevade rida, pingul purjed kuu fosforlikust helgist hõbedased. Ning laevadki kaldusid hunnikusse, purjed murdusid maha, — ja üle kogu taeva laius valge pilvemeri, rahutu kui vahutav laavajõgi.

Tuul vingus traatvõrgus katuste kohal. Kuiv lumi lendas vaikse vihinaga vastu seinu, liugles üles räästasteni, keerles ja tantsis ning kadus siis sumbunud kahinal hämarates tänavanurkades. Üle lumehangede jooksid vormitud pilvevarjud ja rohelised kuuvalguse lapid. Traatide vingumine, karrakandikute põrin katustel

ja tuule hullumeelne oigamine tühjadel tänavatel — kõik see sulas õudseks ning külmaks muusikaks.

Kui „Midia" uksest väljus, lõi kange tuisu hoog ta palgesse ja pillutas juuksed peent kuiva lund täis. Vihinal tormasid marulained tüdruku ümber, teda kord eest, kord tagant lükates, vilistades ja ulgudes, tuhandeid lumekübemeid kui sõklaid üles ja alla pildudes — ning siis jälle hetkeks raugedes. Lumi kees ja tantsis, keerles sambana kõrgele taeva poole, sulades valgeks mässavaks mereks, laskus siis väsinult, keerdus nagu külmast värisedes kõverasse hange, — kuid ärkas sealsamas uuesti ning kihutas vilistades läbi tänavate.

„Midia" surus läkiläki kõvemini pähe ja hakkas kiirete sammudega läbi hangede edasi ruttama. Jahe karastav tuul keerles palgesse, väsinud rind tõusis kiiresti ja hingas januselt talvist karget külma.

Kogu ta väsinud ja nälginud olevus oli ainult tahe, närviline ja painduv kui vingerdav uss. Ta pead täitsid kihavad mõtted, segased nagu ta hämar saatus, raskemeelsed nagu ta minevik.

*

Võib olla, oli see tume viha, käsitamatu rahulolematus juba kaua ses väikeses inimeses peitunud. Võib olla, võrsus see juba ta suguvõsa vaistudest. Suguvõsa — see oli seal kus-

kil kaugel, rabade ja metsade taga: kantnikud, moonakad ja vallavaesed — rumalad ja toored, vaesed ning viletsad. Sealt oli ta selle juba kaasa toonud, teadmata ja tähele panemata. Ja seal siledal koolipingil kasvas see rahulolematus ühes temaga ja sai ikka suuremaks ning kärsitumaks. Aga ümber elasid inimesed, rikkad ja rõõmsad, kes teda iial ei mõistnud, kellele ta ükskõik oli.

Ta elas oma elu, väikeste ja rumalate püüete keskel, ise niisama väike ning rumal. Pisikesed ja naiivsed olid ta mõtted, sagedasti tigedad ning kadedad. Elu kihas ta ümber, värviline ja tore, aga tema oli vaene, tema oli rumal. Kui peened kodanike tütred koolipidudel tantsupõrandal liuglesid, istus ta hämaras nurgas ja näris viha pärast huuli. Nemad seal ja tema siin! Ta ei suutnud iial seda maailma unustada, millest oli tõeliselt pärit. Ja juba paariteistkümne-aastasena haudus ta pessimistlikke mõtteid elu ning inimese eesmärgist. Ümbruse õnn ja küllus olid nende äratajaks, nendele eluandvaks päikeseks, mille lämmatavas lõõmas mürgised seened kännu fosforist kerkivad — lopsakad ja lihavad. Niisugune oli ta viha, ta usk ja janu millegi muu, millegi parema järele, mida ta polnud veel isegi näinud, mille nimegi ta veel ei teadnud.

Siis luges ta Walter Scotti rüütliromaane ja Schilleri „Wilhelm Telli" — luges neid ööd ja päevad, imes neist romantilist elukirge, tun-

des, kuis ta väike igatsev süda kaastunde ning vaimustusega kangelaste südameile kaasa tuksus. Ta oli nagu uue maailma avastanud, mille vormid olid uhked ja vägevad, värvid heledad ja kiirgavad ning hääled võimsad ja käskivad. Siit kostis talle uus vaim vastu, ja see oli võitluse vaim. Just siis, kui ümbrus paistis kõige rumalam ja labasem, kui ta ise oli kõige jõuetum ja vahel näis eneselegi lapsik, elas ta teises maailmas suurt ja säravat elu, ilutses „Tuhande ja ühe öö" muinasjuttude saladuslikes lossides.

Kuid need unistuste võimsad kujud murdusid elu realismi ees. Kui ta suvisel koolivaheajal maal vanemate juures elades ümbruse viletsuse, rumaluse ja mõttetusega pale palet vastu kokku puutus, siis kadusid kõik unistused, ja kogu ta olemust täitis ainult viha — ümbruse, enese ja oma vaeste ning rumalate vanemate vastu, kes nagu orjad hommikust õhtuni tööd tegid ja nagu metselajad loomusunnil pimedast peast oma laste eest viimse hingetõmbeni hoolitsesid. Kõik see oli nii mõttetu, hale ja kole näha, ja nagu piitsa hoobid langesid temale vanemate uhkustavad ning hooplevad kõned „koolitatud tütrest".

Ajad läksid, ja kõik elunähtused paistsid talle olevat veel reljeefsemad, veel iseloomulikumad, mida rohkem ta arvustav vaade arenes ning kindlamaks kujunes. Nagu maa-alused allikanired olid ta salajased igatsused: tungisid pimedas edasi ja uuristasid enesele kahe paekihi

vahel teed. Aga võib olla, kui kevadised tulvaajad oleksid möödunud, ilma et veevool oleks rada leidnud, oleks ta siiamaalnegi nire ummistunud ja kuivanud. Võib olla, oleks allikas maa-aluse liivakoti juurde jõudnud, ja see oleks ta endasse imenud, ja ta oleks kadunud.

*

Tänav tegi äkilise käänaku. Terava katuse nurga tagant väljus kuu. Sinine tuli vilkus räästast rippuvais purikais ja lumililled külmanud akendel lõid tuhandevärviliselt õitsema.

„Midia" viskas pea selga ja vaatas üles. Lendavad lumepilved olid kuuvalgusest rohelised. Hetkeks vaikinud tuul poetas hilju nagu unistades kuiva lund üle katuse ääre.

„Midia" läks, ja tema väsinud aju mõtles aegade ning elu üle.

*

Ta leidis koolis teisegi omataolise. Kes teab, mis neid teineteisele lähendas. Võib olla, märkas see teine ta talupoeglikult kohmakas kujus ja tõsises näos midagi, mida ei leidnud muis kooliõdedes. Ja see liginemine oli nii kogemata tulnud. Ta ei usaldanud kedagi, saati siis seda professori tütart, rõõmust ja elavat, kes kõik teadis, kõik võis. Kuidagi oli see ometi tulnud, ja ootamatult seisid nad nüüd teineteise vastas — uued inimesed uues valguses. Ja nüüd nägi ta, et professori tütre rõõmsa otsa-

esise taga elavad mõtted keerlesid, energilised ja elastsed; et kogu ta elus midagi juhtivat, sihikindlat ning teadlikku avaldus. Ta naer ja kilkamine olid ainult vari, mille taha ta oma hoopis suurema ja sügavama elu peitis. Siidist päevavari ja punased roosid ta rinnas olid ainult osa ta seisuslikust ümbrusest.

Äkki see tuli — ja juba tundis ta, et oli selle professori tütre külge nagu millegagi seotud, et see kogu ta mõtteilma valitses. Ta luges, mis see käskis; tegi, mis see tahtis. Ta tüse, opositsiooniline talupojavaim alistus paari loomusunnilise vastupanukatse järel sellele aristokraatse painduvusega mõistusele. Alles aja jooksul, kui ta ärataja oli juba vaatepiirilt kadunud ja ta enese maailmavaade paljude kobamiste järel kindlaks kujunenud, hakkas ta ka oma esimest tõelist sõpra selgemini mõistma, ta iseloomu omadusi arvustama ning tegevuse algmotiive eritlema. Siis aimas ta, et professori tütres, talle enesele vist täiesti märkamata, ikka midagi despootilist, sundivat avaldus; et ta oma energilises tegevuses lämmatavat ümbrust püüdis unustada; ja et ta romantiline iseloom kardetavate ning julgete ettevõtetega vahel ka lihtsalt koketeeris. Tema läbimõeldud plaanid ja esinemised olid peale kasuliku iseenesest ka ilusad, romantiliselt-kaasakiskuvad. Kuid kõike seda aimas „Midia" alles pärast, mitme aasta järel. Nüüd aga olid uue sõbra mõtted ja ligitõmbav isik teda täiesti vallutanud.

Kogu ses „ärkamisajas" oli midagi salapäraselt ilusat. Mõtted — need käisid pimesi, neid sosistati salaja, ja neil oli see avatlev ja joovastav võim, mis on kõigel sellel, mida keelatakse ja ometi õige ning aus arvatakse olevat. See oli nagu uus usk, mis pole veel toore ning uudisejanulise hulga omaks saanud, mida veel tagakiusamise hämaruses kuulutatakse ega mitte turgudel ja templites, mille pooldamine toob alles needmist ning kividega surnuks viskamist.

Ta oleks nagu uues maailmas olnud, kui professori tütar ta esimest korda ühel vihmasel sügisõhtul „oma" koosolekule viis. Ta istus seal suitsuses toas, mida täitis vaevaline petrooleumitule valgus, seina ääres hämaras ja kuulas. Võib olla, et ta mõtteid ei kuulnudki, vaid ainult neid kirglikke, ärritatud hääli, mis nagu kuhugi ruttasid ja robinal üksteisest ette püüdsid. Silmad imestusest ja joovastusest pärani, vaatas ta, kuis ta tuttav ühe lihtsa vanamehega, kellel söetolmune rätik kaelas ja käed pikast elutööst krobedad, ägedalt vaidles, ja kuis viimane rahulikult ning koduselt oma lameda häälega järelemõtlikult vastas. Ja küünarnukkidega laua servale toetudes ja millestki unistades ning suitsetades istus nende oma gümnaasiumi noor ajalooõpetaja.

See oli noore koguduse palvetund katakombide sügavuses, kus palvetajate palged olid joovastuse ekstaasis oma jumaluse — selle ilusa ja

võimsa ning võitva Tuleviku poole pööratud, südameis suurte aadete eest võitlemise ja ühine eneseohverdamise kirglik janu.

Töö ja võitlus — ühiskonna heaks!

Kõike seda oli ta ju tumedalt igatsenud ja otsinud ning ärkav jõud oli juba kaua ta muskleis pakitsenud. Aga ta ei leidnud eesmärki, millele oma energiat keskendada, ja tal polnud kindlust, mida toob teadmine, et leidub veel hulk teisi, kes sinuga kaasa tunnevad, sinuga otsivad ning igatsevad.

Nüüd algas ta elus uus aeg, täis vaimustatud tegevust ja liikumist. Mõne kuu jooksul vilksatas ta peas rohkem mõtteid kui varem tervete aastate vältel, ning uued vaatekohad avanesid talle, täis meelitavat ilu, nagu võõrad maastikud tõusva päikese paistel. Talle tundus, nagu oleks ta korraga pikemaks kasvanud ja näeks juba suuri elumõistatusi äramõistetult oma jalgade ees põrmus lamavat. Ja uhkusetunne ning haletsus nende pärast, kes veel eelarvamuste pimeduses edasi elasid, täitis ta südant. Temaga kordus igavene lugu, mis on olnud paljude teistegi saatuseks: tulek hämarast sihituse tihnikust lagedaile mägedele, kus kuu ja päike ja tähed su pea kohal tõusevad ja laskuvad ning vabad tuuled laialt merelt puhuvad.

Närvilise ägedusega haaras ta tööst kinni, ennastsalgavalt oma jõudu ja aega kulutades. Ta võis lühikesed kevadööd ehast koiduni kuskil salaorganisatsiooni tehnilises rühmas igava

töö kallal istuda, et siis hommikul roidunult väljuda ja valutavail silmil tõusvat päikest vaadata, süda täis ülevoolavat õnne. Ta hingas väsinud rinna täis karget hommikuõhku, läks nagu joovastuses läbi koidukastese pargi, ning ta kahvatanud näol värises naeru kuma, ja iga tilk verd ta soontes laulis ülistust igavesele elule, noorusele ja päikesepaistele.

*

Linn lõppes.

Kuu tõusis ja vajus maru möllus, mille iilid jooksid tumeda mühaga mööda taevast ja maad. Teeäärsete puude siluetid kahvatasid ja tumenesid lumekübemete lennus. Nad tõusid hämaruses ikka salapärasemais ja imelikumais salkades. Nad viskasid päid nagu pöörases tantsus taeva poole, jändrikud oksad luiste käsivartena õhku heidetud. Ja siis jooksid nad juba ise tuisus, raagunud ladvad lookas nagu lehvivad juuksed. Ning kuuvalgus hüples nende mustil krobelistel tüvedel.

Aah, kuidas „Midia" pea valutas! Tuisk lõõtsus vastu, lumekübemed keerlesid poolsuletud silmade ja ähmaste prillide vahel, ning iga samm oli võitlus tuiskava tuule ja lõpmatu väsimuse vastu.

*

On mürgised need meeleheite hetked, mil nõrk võime näib ägeda tahte kõrval armetult

vilets! Neid hetki kordus aga „Midia“ elus ikka sagedamini ja sagedamini. Need olid pohmeluse päevad pärast suuri vaimustuse palanguid, mil läbi õhulosside hiilguse hallid argipäeva mõtted nagu sajajalgsed rõskusemardikad esile roomasid.

Siis nägi ta kibedusega, et ta kätelihased olid jõuetud nagu pisikesel lapsel, ning tundis oma mõistuse võimetust ja fantaasia argust. Nagu pilkeks oli talle siis mehe loogiline mõistus, tahtejõud ja see teravalt-individuaalne tunnus, mida kutsutakse karakteriks: tal puudus see kõik! Ja sääraseil hetkil selgus talle ka, et ta iial ei võigi mõistuse ega jõuga mehe kõrgusele tõusta, kuigi kõik naiselikud eelarvamused, mis kasvatus ja ümbrus olid tasse istutanud, suudaks hävitada. Sest siin tuli arvestada füsioloogilisi erinevusi ja seda pimedat ajalugu, mille kütkes on naine siiamaale elanud ja mis ta ajude arengut põlvest põlve on nii ühekülgselt juhtinud.

Oh, need arvetegemishetked olid hirmsad! Ja nad kordusid ikka sagedamini, mida kaugemale ta ise arenes. Siis vaatles ta tigedusega oma võrsuvaid rindu ja puusi ning lõikas juuksed maha: need olid ta naiselikkuse sümbolid! Kohutava ähvardusena paistis talle naisterahva kui naise osa elus, ja vastikuse värinaga kujutles ta enesele sünnitamist ning alasti last nagu metslooma poega. Siis vandus ta, et oli naisena sündinud.

Neil ajul oli tüütav ja raske korralikult koolipingil istuda või viisakaid kummardusi teha. Siis lamas ta seliti oma katusekambris sängis, üks jalg teise peal, luges Nietzschet ja suitsetas, ning nagu ving täitis ka tema südant Nietzsche viha ja põlgus naise vastu. Raske oli elada viletsas, madalas ümbruses mõtetega, mis tundsid enesel korraga tiibu ja jõudu. Raskem aga oli tunda, et ta seejuures ometi isegi oli jõuetu, püsimatu karakteri ja looduslikult nõrga organismiga. Oli kibe näha, kuis kõik endisedki ilusad silmapetted, nagu usk ja aateline armastus, aluse kaotasid ning elu realism vastu irvitas: on ainult mateeria ja selle toimingud salapäraste seaduste järgi. Näis naeruväärsena naiste lapsik punastamine, kui nad lapikese paljast ihu nägid. Hoopis enam oleksid nad pidanud häbenema oma ehteid ja õitsvaid lillesid, jaaniussi sära ning ööbiku laulu. Sest kõik see kõneles looduse lõpmatust kirest, et igavesti uut ja uut elu ta miljonilistes vormides sünnitada. Aga ometi oldi lilledest, mille kohal kollane tolm keerles, ja ihaldusest helisevast ööbiku laulust ainult lapselikult vaimustatud! Tuima naeratusega silmitses ta siis oma kehavorme, ei hoolinud välisest ilust, käis küüniliselt katkenud seeliku ja sassis juustega ega arvanud mehe juuresolekul võimatuks riideid vahetada ning palet pesta. Ta arvas esteetika algmotiive mõistvat ja naeris nukkude moraali üle.

Ja siis jäi talle ainus alus: on mateeria, on

energia. Kõik, mis sünnib ja sureb, on nende piirides. Ei ole midagi kõrgemat, midagi müstilist, midagi üleloomulikku. Kui inimene üldse tahab midagi teha, siis tehku selleks, et mateeria nähtusi kultiveerida ja inimese elutingimusi kergendada.

Nagu kiusavate põhiküsimuste eest põgenedes ja kõige isikliku unustamiseks sukeldus ta töösse. Üksikud olid arvustamis- ja järeldamishetked, mil ta oma aste-astmelisele arenemisele skemaatilisi ülevaateid lõi. Kogu elu oli aga töö — pisike ja väsitav, täis halli argipäevsust ning tuikavat iha millegi suurema järele.

Aeg kulus, ja alles pikapeale hakkas talle selguma, et tal ka parteilise töö jaoks kohane jõud ning loov energia puudusid. Ta suutis ainult käske täita, oma initsiatiivi tal polnud. Ta oli samasugune harilik tegelane, milliseid leidus nii palju teisigi, kes nagu nägematu tööliste vägi „põrandaaluse" elu hämaruses oma nooruse jõudeaega kulutasid, kuid kelle saatus oli nagu igavesti ette määratud: kas nad väsisid vanemaks saades ja kadusid kuhugi tähele panemata võitlejate reast, või nad kaotasid viimsedki sidemed endise ümbrusega ning liitusid kogu eluga „töösse" — ja nende rada käis läbi vanglate, nälgimise ning Siberi taigade. Ta tundis enese jõuetu olevat, ja ta peas uuristas mürgine mõte: võib olla, et need mehed, kes temaga ühes töötasid, ainult sellepärast ta võimetuse ja rumaluse üle ei naernud, et ta oli

naine. Jällegi täitis ta südant seesama igavene viha enese vastu, vormitu, tige ning vaikne. Nagu roosteudu pilv ümbritses teda saamatu üksinduse vari, mis kerkis uuesti ta mineviku aegadest.

Ajuti näis ta elu muutuvat üheksainsaks korduvate argipäevade eeposeks, nagu rännak mäestikus, kus iga kaljurünka tagant loodad lõhnavaid kasesalusid või siniseid järvi esile tulevat, aga kui selle rünka juurde oled jõudnud, siis avaneb silmadele sama kuiv ja igav maastik: sammaldunud kivivirnad ja nende vahel kuivavad kadakad.

*

Siira-viira läks lumesse tallatud rada puude vahel. Äkki peatus „Midia" ja vaatas jahmunult taha. Mis see oli —? Kas ei tulnud keegi läbi kõva lume, nii et see jalge all rudises —? Ta kahmas hirmunult puust kinni. Kuid ei, ainult kaks külmanud oksa kriiksusid üleval üksteise vastu!

Aga põhjust oli karta, enam kui küllalt...

Ja jällegi ruttas ta edasi, aeg-ajalt ringi piiludes. Kõik näis ta valutavais silmis kahtlane. Lume ühetoonilises kahinas kuuldus salajane hiilimine ja oksade kriginas — jala astumine. Südames tuksatas palavikuline hirm, mis tõusis hallist taevast ja üksindasest ööst ning keerlevast teest.

*

Ah, kuis peksis ta süda kõigele sellele mõeldes!

Nagu igavesti värske elu sümbol seisis noormehe kuju „Midia" silmis: tärkavais vurrudes sulava lume pisarad, pikad juuksed sassis üle otsaesise ja silmad täis nooruslikku rõõmu. Kui ta rääkis või luges või mõttes vait seisis, ikka vaheldus ta näoilme uutes varjundeis. Igas ta elavas liigutuses, piha paindumises ja pikkade sõrmede närvilises tantsimises oli jõudu ja noorust. Enne kui ta rääkima hakkas, viskas ta sulava lume pisarad, pikad juuksed sassis üle pea, ja ses liigutuses avaldus uhkus ning koketerii.

Veri tormas tulise lainena „Midia" südamesse, kui ta sellele mõtles. Ja kord, kui tundmus kogu ta olevust valuvärinal täitis, seisis ta kesk oma katusekambrit, pea selga visatud, ning rääkis enesele kõva häälega:

„Rumalus! Kõik see on ainult lapsikus ja rumalus! Mina peaksin siis, m i n a —!"

Aga päeval kuulis ta tema tervet ja rõõmust naeru ning öösiti nägi ta tema jonnakas-energilist otsaesist. Ja kui ta teda kohtas, siis kadus kogu ta jõud, ja ta võis tundide kaupa kuskil hämaras nurgas istuda, käed lapse kombel koos ning üksisilmi „Felixit" vahtida. Siis ei märganud ta midagi enese ümber ega mõistnud ka, kui naiivselt ja ägedalt „Felix" vahel mõnd tühist mõttekest kaitses. Ei, teda joovastas ainult noormehe ülevoolav jõud ning kirglik elu-

rüht. Ja sellal, kui ta seal nii istus, vaheldusid ta peas sajad mõtted, sagedasti päris loogilises järjekorras, otsides teoreetilisi seletusi oma tundmustele. Sest ta aju, mis kaldus kõikjal analüüsile ja skematiseerimisele, püüdis isegi siin külmavereliselt otsustada. Ja täis põletavat häbi sosistas ta enesele:

„Siin sa nüüd istud, lapsik, rumal ja naeruväärne! Ja tema ega keegi teine ei saa sinust aru, kuna su tundmused on nii sügavalt-isiklikud. Siin sa nüüd istud ja oled nii jõuetu, et iialgi ilma jumalata, keda kummardada, läbi ei saa!"

Aga talviseil õhtuhämarikel, kui ta seliti voodis lamas, vaevalt kumav pabeross näppude vahel ja madalal otsaesisel valusad kortsud, siis mõtles ta kõigele sellele hoopis rahulikumalt, iga tundmust eritledes ja arvustades. Siis nägi ta selgelt kõike seda rumalat ja naeruväärset, mis ta tundmustes avaldus, ja mõru naeratusega meenutas ta, kuis oli päeval loomusunniliselt „Felixi" juuresolekul koketeerinud, ning tabas end sellelt, et püüdis nüüd oma välimusele paremat kuju anda kui muidu. Kõik need mõtted äratasid tas erilise meeleolu, milles liitusid rõõm ja häbi, ning kogu ta olevust täitis unistusele meelitav raugus.

Raudteerongi raskemeelne ragin vaikis akna taga, väljast paistis juba gaasilaternate kahvatu valgus ja heitis pikki värisevaid jooni lakke, — tema aga lamas voodis, õhetaval pal-

gel paberossi puna, ja üks mõte teise järel tärkas ta peas loogilises järjekorras:

„Nüüd sina armastad ja unistad oma armastusest nagu kõik muud. Ja pole sinus midagi teisemat, kui ehk ainult see, et sa vähemalt ise oma tundmuste põhimotiive mõistad. Oled naine, oled ema, oled loodud sünnitama. Ja kui sulle see kõik vastik ja mõttetu näib, siis ainult sellepärast, et su mõtteilma ja organismi vahel on lõpmatu kuristik.

„Sina oled naine, tema on mees. Ja sinu iha tema vastu pole midagi muud kui see igavene edasikestmise tung, mis valitseb kogu looduses ja mis on maailma olemasolule tähtsam kui kõik teooriad, kõik moraaliõpid, kõik kombed. Sest ainult sellepärast, et on esimene, on ka viimased olemas. Tema pärast on mehel individuaalselt-peene ehitusega keha ja arenenud ajud, aga naisel — pakatavad kehavormid ja paindlik kameeleoni hing. Sellepärast on värvid ja vormid ja ilu, kultuur ja progress, seltskond, usundid ja riigid, ning maailm on nagu kevadine pulmaöö mets: täis huntide ulgumist ja isarebaste hammaste plaksumist. Sellepärast on kõik, mis sa näed ja kuuled ja tunned. See lamab kõige nähtava ja kõige nähtamatu põhjas, kõiges, mis elab. Iga aatom sinus tuksub talle hümni: elada, elada — tuhanded ja tuhanded põlved! Sest ei vaja loodus su mõistust, su mõtlemisagoonias värisevat peaaju, vaid ainult seda, mis on sinus taimelist, mis on sinus

loomalist, — mis sünnib ja sünnitab. Ning armastus on selles vaid kaunis sööt ja silmapete!

„Siin sa nüüd oled kõige oma punastamise, kartuse ja kannatusega! Ja sa ei saa selle vastu midagi, oled jõuetu ega suuda eneses kõike seda vastikut ja rumalat hävitada ning unustada!"

Ja sääraseil hetkil võttis suur kibedusetunne temas maad: Ta pole kuidagi parem neist nukkudest, kes unistavad armastuses ainult suudlustest ja lähenevad elule naiivsete ootustega, nagu õied, mis alles avanemas! Õndsad on nemad, sest nad ei taju, mida tunnevad, ega tea, mida ihkavad! Nende päralt on maapealsed rõõmud ja rahuldused kõigist neist läikivaist ning kergeist asjust! Nad ei tunne iial seda vastikust ja tuska, mis praegu ta rinnas hõõgub. Nagu lapsed suhtuvad nad elu naturalismi, ilma et neis iial avalduks see poolenemise protsess, see masendav vastuolu psüühilise ja füüsilise mina vahel.

Hämaruse pehmed lained äratasid ta meeleolus nagu kahju millegi järele, mis vastupidamata ära kaob, ära hääbub lõpmatus ringkäigus; ning see igavese kadumise lein täitis ta südant. Mineviku ajaloo mälestustes ja kauge tuleviku perspektiivides nägi ta ikka uuesti seda lõpmatut heitlust inimese tahte ja võime vahel, lõpmatut traagikomöödiat looduse emalikus süles. Ta isegi oma tundmuste, valude ja võitlustega on ainult üks isiklikuks saanud mateeria

nähtus, teatud keemilis-bioloogiline ühendus, vorm elulisest valkainest, ja ta taga aastamiljonite minevikus on ta esivanemad hüdrapolüübist kuni Ürg-Euroopa troglodüüdini ja sealt siiani, kus ta oma individuaalse olemasolu eest elu ja surma peale heitleb. Tal nagu isikul pole tulevikku, pole minevikku; temagi on ainult salm mateeria nähtuste eeposest, mis kõneleb igavesest kadumisest, igavesest ülestõusmisest, igavesest ringikäimisest.

Siis aga ärkas temas midagi võimast ja täitis kogu ta olemuse ägeda energiaga: Kadumine — ja kui ka kadumine — mis sellest siis! See laul on vana ja seda on juba palju lauldud. Unenägu — et olgu siis elu unenägu — mis sellest siis! See mõte on ka muistne, ja nii mõnigi on selle kallal juureldes oma hämara mõistuse kaotanud. Sina aga elad ja pead elama! Inglid ja kuradid ning jumalad — nendel on taevas ja nendel on põrgu. Sina aga oled inimene, ja sinul on maailm!

Ta käis pool joostes nurgeti üle toa, lühikesed juuksed otsaesisele vajunud, silmis midagi ägedat ja kindlat.

Et sinu maailm sind aga rahuldaks, et sa oma võitlusist ja võitudest ja igast „jaa'st" ja „ei'st" oma südant värisevat tunneksid! Selles on õnn ja imponeeriv elu ilu! Ja mis hoolid sina sellest, et sinu hauakalmul kord takjapõõsad kasvavad ja kord maailma avaruses sihitult ümber uitev planeet sellele maakerale komistab

ning selle taeva ja põrgu ja kõik need jumalad ja kuradid puruks lööb — ja nad kaovad nii, et ei leidu laulikut, kes nende kadumisest lugulaulu looks! Sina aga oled momendi valitseja, — eks anna siis omi kapriislikke käske ja ole türann ning näitleja! Homme aga on revolutsioon, mida kutsutakse „kõige liha teeks", ja igavene unustus viib sind oma mustale ešafotile, et su pead maha raiuda ning su põrmu maailma nelja tuule poole külvata. Sellepärast ela nüüd ja tunne oma pingul lihaste värinast elu sügavaimat lõbu!

Ta seisis kesk tuba, palavikulised käed kaugele sirutatud, ja tundis, kuis põrand all tõusis ja vajus, nagu oleksid seda suured lained kannud.

Ta teadis isegi, et see uus hoog temas sellepärast tõusis, et ta uue jumala oli leidnud.

Ise närviline ja eksalteeritud, jõuetu ja kindlusetu, sirutus ta kogu olemusega selle poole, mis näis talle külmavereliselt-kindel olevat. Jõud, mis tal enesel puudus, see oli ta ideaal. Ja mehes leidis ta seda rahulikku jõudu, mis suutis end külmavereliselt mitme tegevuse vahel jagada, võimet oma tööd objektiivselt vaadelda, seda arvustada, selle üle vahest ironiseeridagi.

Ja säärast loojat kummardades ise looja olla, — selles oli ta kutse.

*

„Midia" ees avanes piiritu lumeväli. Rohelised kuuvalguse lapid jooksid üle hangede. Madala kahinaga lendasid tuisulained. Taevas ujus imelik laevade rida, pingul purjed kuu fosforilisest valgusest hõbedased.

„Midia" läks vaevalt tunduvat rada mööda. Laetud brauning ta ruske seeliku taskus lõi vastu reit. Käimisest higine aluspesu oli ihul raskelt pingul. Läbi unise väsimuse tundis ta sellest revolvrist ja keha ümber pingutatud riietest imelikku rõõmu. Olla kui sõjamees, olla kui inimene, kelle sääremarjad kandamist nõtkuvad ja kelle võimas hingamine niuete värvlit venitab! Milline magusus oli brauningu musta terast omal ihul tunda ja kitsais rõivais pingutada, nagu oleks biisoninahkne vöö kõhu ümber!

Pea huugas. Aga las ta huugab! Sest inimese tahtevõim murrab läbi mitmest uneta ööst, lõpmatust tööst, talvisest tuisust ja pea pöörasest valutamisest! Las huugab, las tuikab, las tantsivad punased ringid silmade ees! Sest peaaju pimedais koopais elutsev mõistus valitseb veel, täis kindlust käskudeks ja tahet nende täitmiseks. Ja milline rõõm on tunda, et opositsiooniline ümbrus ta ees paindub, tuisk ja elujõuetus talle alistub!

On lõbu kõigega pale palet vastu seista, mis on vägev, painduv ja rõõmus! On põnev kirg surmariista siledat rauda armastades paitada ja ta elastilisi vedrusid mängeldes puudutada!

„Midia" läks edasi, tuiskavast õhust rinnaga rada läbi murdes.

*

Ta tundis enese uute lainete kanda olevat, kus mehe jõu kummardamine andis talle mitmekordse energia. Tärganud armastus tõi ta tegevusse uue hoo: tung koketeerida muutus ta ihaks midagi suurt korda saata, et t e m a näeks, tungiks t e d a oma julgusega võita, tahteks oma tegevusega mehe kõrgusele tõusta.

Sest ta armastas „Felixit", ta tahtis teda. Aga millega pidi ta teda sundima sedasama imelikku ühtekuuluvust kogu olevuses tundma, mis oleks nende elud hetkekski liitnud, nii et nende närvid oleksid ühes värisenud ja südamed ühes joovastuses tuksunud? Kas pidi ta teda punastamise, õhkamise ja lillede saatmisega „võitma" — selle lapsikuse ja naiivsusega, mida ise südame põhjani vihkas? Ei, tema armastus polnud selline! Kuidas naiivselt õhata ja punastada, kui ta teadis, mis on naine ja mis on mees!

Või pidi ta tema juurde minema ja ütlema: „Vaata, mina tahan sind nii väga. Tule ja maga minu juures see öö ja veel palju teisi öid"? Aga ei, ei! Kas ta seda tahtis? Kas niiviisi? Ei, ta tahtis siiski õnne, kuigi teadlikult, just niisama nagu iga teinegi naine, neissamus piires. Miks ihkas ta siis muidu just seda meest, miks pani iga selle sõna ja liigutus ta sü-

dame värisema? Kas pole tuhandeid mehi, tuhandeid kaisutusi ja suudlusi taeva all tema tarvis? Kas pole ükskõik, kelle hõõguvad käed ta piha ümber põimuvad? Aga ei, ei! Ta tahtis ühe ja just selle päralt olla, ja see üks pidi jagamatult tema päralt olema! Kõike oma nõrka jõudu kokku võttes oleks ta oma ainuõigust kaitsenud.

Aga kuidas, kuidas siis? Või kas peab ta üldse sellele tundmusele alistuma? Kas pole see ikkagi sama loomalik instinkt, mis otsib enesele avaldust väljaspool kõike aatelist, kõike seda, mis ta oma elus on tahtnud juhtivaks pidada?

Ei maksnud „Midiale" küsimuse juriidiline või moraalne külg. Sest mis oli talle komme, mis seadus, mis abielu! Kõik moraalireeglid on ainult nendele suured ja pühad, kes ise on võimetud ja väikesed. Need peidavad end seal nagu teod karpidesse ja on kõige vaba, võimsa ning kõrge vastu kaitstud. Aga temale oli armastus ainult nagu loomulik instinkt, mis ei tea moraalist ega kommetest. Inimene on tema: sööb, joob, magab. Inimene on tema: tunneb looduse kevadist hüüdu oma veres, südame tuksumises ja põskede õhetamises. Kõik see on tulnud, millele ta plika-põlves hirmuga mõtles: rinnad hõõguvad elust ja südames väriseb õrn valu ja vaikne igatsus kõige ilusa ning unistava järele.

Aga mis teha, mis teha?

Ta sirutas kesk tuba seistes, nii et luud ragisesid. Ja revolvriga läbilastud peeglis paistsid ta hallid mongoollase silmad talupoeglikus näos ning kahvatuse varjud kõhnul lõualuil. Ta sirutas, ja jõud jooksis ta käsivarsi mööda üles ning alla.

Elama, elama peab inimene! Elama iga oma lihase, iga välgutaolise mõtte, iga südametuksega! Oh, kuis meeleheitlik jõud ta õlgades ja puusades ning põlvis tuksus ja kondised käed rusikasse kiskusid!

Ja kui elada, siis elada võimsalt ja vabalt, iga oma hingetõmbust armastades ja jumaldades! Ja kui elada, siis kuulda looduse saladuslikku, avatlevalt-kutsuvat häält!

Vaba naine on tema. Ja vabaks peab ta ka mehe kirglikes kaisutusis jääma. See tõstab ta elu toorusest üle, juhatab sellest läbi, millest mööda ei pääse. Ja ainult iseseisvas jõus on see vabadus. Ei pea mees janunema tema kui nuku, kui lille, kui suudluse järele. Ainult orjad on mängukannid, orjad kannatajad, orjad eluohvrid. Tema mõtte ja musklite jõud, — see peab mehe võitma!

Nii tööd teha, et „Felix" tas jõudu aimaks ja tunneks, milline mässuline mõtteilm tüdruku madala otsaesise taga elab! Kogu rida fantastilis-romantilisi plaane keerles „Midia" peas, plaane, mida tundmuste palangud unetuil öil äratanud. Ja juba unistas ta niisama, nagu kord pisikese plikana rüütliromaane lugedes, unistas

pööraselt julgeist ettevõtteist, halastamatust võitlusest ühise „töö“ nimel — ja siis „ühest uimastav-sumedast kevadõhtust, kui kahvatu kuu juba tõusnud oleks . . .“

Ta valis enesele kõige raskemad ülesanded, ta ohverdas enese askeetlikule tööle, süda täis lõpmatut janu tegude järele, kõhnal närvlikul palgel palavikuline puna. Metsik elu surus ta enese vahele, jõuetu ja haige otsimisist, lootusist ja pettumusist. Sagedasti unetuil öil lamas ta seliti voodis, hõõguvad käed pea all, ja vahtis pärani silmil lakke, kus imelikud kumad ja varjud tantsisid. Neil hetkil sündisid ta peas hiiglafantastilised mõtted, vormitud ja sihitud nagu põlise metsa sügav kohin, ja neis väljendus ta valu, janu ning armastus. Ja sääraseil hetkil tundis ta oma südamegi ägedat tuksumist ja väsinud liikmete värinat nagu kuskilt kaugelt, kaugelt, — ning sellel polnud enam midagi ühist temaga, kes ta oli oma mõttelainete rütmilist mühinat kuulates unistuste ääretusse eksinud.

*

Suur sanglepp kummardas oksi hangeni alla. Lahtine koorekene ta tüvel mängis haledat pilli. Lepa taga mustasid taevas raudteesilla läbipaistvad kaared.

„Midia“ seisis kesk jõge hiiglasilla all ja vaatas läbi raudtalade rägastiku üles. Ja ta silme ees mõõnasid teispool silla avaust ko-

hutavad süsimustad pilved taevale, küürud kõveralt lookas, nagu üle Sküütia steppide kihutav hunnide ratsavägi, kelle raske traavimise all kaugused värisesid ning kurgaanide harjad kõikusid.

1907.

VILKUV TULI.

Ta tuli koju ja vaatles võõrana oma tuba. Ta kuulas oma südame tormilist tukset ning sosistas seina hämaruses kägisevale kellale:

„Mina tapan ta!"

Siis viskus ta raskelt voodisse, nagu inimene, kes on otsusele jõudnud. Ta kuulis üksnes öise tuule haledat vingumist lehita puudes. See ainult värskendas ta kalki ja vihast meeleolu, ning ta vajas küllalt jõudu, et oma ulgumishimu taltsutada.

Nii seliti sängis lamades võis Fabian oma halastamatuil mõtteil joosta lasta ning armuheitmatut kohut mõista.

Ta silmade ette tõusis lõpmatu päevade rida, täis kahklust ja teadmatust. Ta ainult imestas, kuis oli siiamaale kõike seda talunud, miks polnud juba varem teda või ennast tapnud. Kas selleks oli ta teda kord põlvil palunud, et ta nüüd päev-päevalt tükk tüki järel ta südant sööks — naerdes ja oma valgeid ham-

baid näidates! Kas selleks oli ta kord tema nagu kuningatütre oma majja toonud, tema nagu ebajumala kuju ees oma südame jumalateenistusi pidanud, et ta teda nüüd igal sammul petaks — oma silmiga, oma kõnnakuga, oma käte ja jalgadega! Ta on ta ümber midagi aimamata kuude kaupa uimase peaga uitnud — nagu narr, kelle mõistuse naine on joonud!

Aeg-ajalt liigutas end ta südame ümber kahtluse kollane uss. Aga ta tappis selle ise, — kuni jällegi ta mürgitilkasid valvsate ööde hämaruses kuulis langevat. Armukadeduse tigedad uned uitsid tema pea ümber, ta silmile kõige avatlevamaid patupilte näidates ja siis jälle kadudes ning ta hingele puhkust andes — üheksainsaks lühikeseks silmapilguks. Siis laskus naer ta kuivale näole, ta kiigutas Eevat nagu pisikest last põlvedel, temaga kõiksugu rõõmsaid juttusid ajades, — ning ainult ta nukrate silmade põhjas loitis endiselt teadmatuse tusk.

Kuid küllalt, küllalt neist mälestusist! Need on läinud ega tule enam tagasi. Nüüd alles teab ta, mis on armukadedus, nüüd alles teab ta, mis on naine, — kõige selle järel, mis ta täna kuulnud ning näinud!

Ah, see armukadedus: niiske ja nõtke loom, kitsaste silmadega, mis võivad ainult ümber nurga vaadata! Kuis ta südames kaevab, hirmsaid aimusi äratades, vihkamise allikaid avades! Oma äratatud himudele viskas Fabian

nüüd neis hingeldavais mõtteis kogu naise ohvriks, tahtes kõik peekrid veel viimsel hetkel tilgani tühjendada — nagu armastaja linnas, mida piiravad inimesesööjad ja mis juba homme langeb. Kõik läheb ta sõrmede vahelt: naise ilus ja väike ihu, naise peen ning painduv hing — kõik läheb kellegi teise kätte!

Ja see naine! Mitte asjata polnud temagi nimi Eeva. Oo, Fabian mäletas Piiblit ja selle lugu maost ning pattulangusest. Hea- ja kurjatundmise puu — ei, ainult kurjatundmise puu! Ja see siin polnudki Eeva, see oli Lilith, Aadama esimene naine. Pole tarviski madu, sest naine ise on madu; pole tarviski kiusatust, sest naine ise on kiusatus! Milleks talle veel madu ja kiusatus: ta läheb ja viskab enese ise kiusatuste kätte, et tunda uut kurjust uue kurjuse järel — ning olla kui jumal!

Kibeda naeruga tõusis Fabian ja istus akna alla. Teispool raame kõikusid sügistuules puude märjad ladvad mustas taevas. Pilved raputasid üksikuid suuri pisaraid ruutudele, mille taga kattis pimedus haiglasi kollaseid kõrsi. Öö kangastas musti pilte, nende salapäraseid kujusid uduste voltide vahelt esile rullides, kahklevaid varjusid kaugusest lähendades ja siis jälle oma nukruses kaotades.

Fabian toetas pea vastu aknalaual seisva gloobuse külma pinda. Ta lükkas maakera tasa veerema, ning selle telje naginat ja oma ha-

beme kahinat India ookeani kohal kuulates laskis ta oma vihaseil mõtteil lennata.

Ulub tuul ning taevas pisardab sügiselist vihma — ja kus on nüüd t e m a? Mis puutub naisesse sügise tuul ja sügise vihm, kui ta kõvasti linikuisse mässituna rõskeil puiesteil lendleb! Ta on nagu roos enese avanud, õnnest värisedes viib ta oma patust armastust öise saju all. Lihaliku hurma auru peas kandes lendab ta selle poole, kes on ta mõistuse oma läikivate sõnade muusika ning liikmete luulega võitnud. Mis puutuvad temasse vanad vanded, mehe kannatus, kurblik üksindus!

Fabiani rinda täitis üksainus suur viha, mis ta raskeid mõtteid alalõpmata üles kihutas. Ta oli kõigest hüljatud, ning ainust rõõmu sünnitas talle vana kella pendli hääl, mis toa hallis hauas aeglaselt ta vannet meenutas:

„Tapa — ära! Tapa — ära!"

Üksikuna mustas akna hämaruses mehe vihane pea tapamõttega. Kaua vaatas ta märgade klaaside taga kiikuvaid musti oksi, ootamisest iga hetkega ikka suurema ja suurema vihaga süttides. Ta surmajanustes ajudes näisid silmapilgudki tundidepikkustena. Ta ei tahtnud end enam taltsutada, ta tahtis oma viha nagu hullu härja sel silmapilgul lahti lasta: las ta hüppab, las ta möirgab, nii et maa vastu rõkkab!

Ja viimaks, viimaks ometi vilksatas must vari akendest mööda, ning eeskojast kuuldusid

ruttavad sammud. Fabian hüppas üles, pilgu seisis ta mõteldes hallis toas, heitis siis äkki sängi.

Ta kuulis pimedast Eeva öisest jooksust niiskete looride heljumist ning ahtakest hingamist. Naine seisis silmapilgu hääletult. Oleks võinud ta südame tuksumist kuulda. Siis liikus jälle väljast toodud värske hingus: ta läitis tuld, — ja Fabian nägi suletud laugude vahelt hetkeks Eeva looridest piiratud kitsast nägu loitva tiku valgel. Ta põskedele heitis ümmargune kuma. Siis aga kõikus ta äkki jahmudes tahapoole, — temaga ühes jooksid varjud, — ta veripunased huuled lähenesid tikule, ning äkki oli jällegi pime. Kuuldus ainult põlenud tiku langemine põrandale.

Ahaa, ta oli teda näinud! Ta polnud teda oodanudki koju — enne koitu — oma rõõmsate sõprade seltsist!

Eeva seisis liikumata.

Ainult kella käimine kostis hoone hirmsas vaikuses.

Fabian kuulis, kuis naine värisevail sõrmil loore harutas. Ta arvas tema südame hüppamist kuulvat. Nagu hiir oli ta nüüd puuris, nagu saak lõukoera ees. Aga ta ei liikunud. Ta ainult vabises vihast. Tal ei tulnud mingit sõna meelde. Vihast karjuda oleks ta tahtnud!

Eeva astus tasa voodi ette.

„Fabian, sa oled juba kodus?"

Ta hääl oli pehme ja salameelik nagu siid. Mees ei liigahtanud.

„Magad sa?“

Fabiani hambad liikusid.

„Mul oli nii igav, et sa kodus ei olnud. Mu pea valutas — natukene. Ma käisin jalutamas — vähekese aega.“

Eeva ootas. Ta näis kahklustes kõikuvat.

Ta rõivad hoovasid peeni närbinud lehtede imbusega segatud lõhnu. Ta oli enesega imelikku hingust kaasa toonud, oma patuteil käies. Need lõhnad lõid Fabianile nagu viinad pähe, ta vihatulle õli valades. Ta tahtis tema allakummardatud juustest kinni haarata, ta väikest pead ühest seinast teise heita, vastu mööblite teravaid nurki kui biljardipalli.

Eeva ootas hetke. Siis astus ta akende juurde, ja hääletult venisid kollased eesriided klaaside ette. Pimedas päästis ta enese riietest. Kõik ta liigutused olid täis rahutust, kartust ja salameelikust. Ta istus särgiväel sängi servale, nagu luurav kass teravail kõrvul Fabiani hingamist püüdes ja peaajus valevõrkude silmi ühte visates. Fabian kuulis peagu ta mõtete liikumist. Ta istus seal seni, kui niiske jahedus ta värisema pani, — vaevalt-vaevalt nägi Fabian ta peent kaela ja väikest pead akna eesriiete kollendaval põhjal. Siis kadus ta hilju vaiba serva alla.

Ja peagi tegi ta enese magavaks. Kuid Fabian kuulis ta peas luuramise ja tähelepane-

mise, kahtlemise ning kinnipüüdmise plaane lõpmatus ahelas sündivat. Nüüd kahtlesid nad juba mõlemad teineteise unes. Läbi linade hoovasid nende vihkamise lained. Nende hõõguvad pead puutusid meelekohtadega värisedes ühte, — nagu elektripatareid olid nad padjal kõrvu.

Nad ei liikunud. Nende kuumad avatud huuled hingasid kui ahjud. Mõtted jooksid saatanlike vaimudena pilkases pimedas, nende leegionid langesid hääletus heitluses üksteise peale, võitluse möllus mustadele kilpidele lüües. Nad olid nagu ühte kasvanud kaksikud, kes püüdsid teineteist kõrgelt merekaldalt alla kaljuväistele visata. Nad hoidsid nõrgust kaljuimaraist sõrmedega, nad kuulsid kukkuvate kivide häält alt lainete põhjast.

See oli meeleheitlik võitlus une ja valvuse rajamail. Ja see kestis kaua. Ainult kella pendli hääl lõikas toa öist vaikust.

Kuid viimaks uinus Eeva. Fabian kuulis ta hingamist pikaldaseks ja sügavaks muutuvat. Ta hingas isegi kergemalt, sest naise kavalus ei valvanud enam. Ta tõusis kätele, kummardas kõrva naise pea kohale, nagu hüään ta rahutute unede valda visatud ajude kohal luurates.

Eeva magas.

Fabian tundis enese all noort ihu magusat kuumust levitavat. Ta värisevad sõrmeotsad leidsid hingamisest õrnalt tõmbuva kurgu. Nagu õievars oli Eeva kael ta sõrmede vahel.

Ta laskus nagu jaaguar naise kohal pimedas looka, ta hingas nagu tuld selle kuklasse. Kõik ta liikmed olid tapahimust joobnud. Veel pisut, veel pisut kõvemalt, — ja naine viskub surmavalus oma neljal jäsemel üles, painduva kehaga ussina padjusse kaeveldes, teravate hammastega õhust ta sõrmi püüdes!

Korraga lõi kell. Pikkamisi länges kolmteistkümmend metallist hoopi.

Ei, n i i ei tahtnud ta teda tappa! Veel midagi muud tahtis ta. Valguses ja valvel olles tahtis ta tema elu võtta! Ta surmahirmu tahtis ta näha. Ta tunnustusi ja palumisi tahtis ta kuulda.

Ta tõusis tasa ja süütas küünla. Ta karvane rind mustas väriseva tule valgel.

Korraga rabeles Eeva.

Nagu hirmunud metsloomal hüppasid Fabiani silmad esemelt teisele. Siis haaras ta seinalt oma damaskuse mõõkade vahelt pärlmutripärase pistoli.

Ei, naine ei ärganud veel.

Fabian pani pistoli pära vastu oma laupa, et jahutada tuiksoonte rahutut löömist külma terasega. Nii seisis ta sängi ees, pistol käes, ning vaatles magavat naist.

Ilus oli see naine. Nagu tuli loitis ta ilu. Ta mustad juuksed olid padjule laiali langenud. Iga kiud läikis kui kallis metall. Ta kitsad palged nende juuste keskel olid nagu langenud ingli palged. Ning kesk neid kahvatuid palgeid

peen suu, imelik ja suurepärane kui meistritöö, — ah need punased huuled, nagu oleksid nad verd joonud!

Ilus oli see naine, joovastav kui väike röövliromaan. Nagu viin võis ta mehesse mõjuda, seda oma silmiga siduda, oma eksootiliste roosiaedade vahelt nagu orja alla madalaile randadele viia, kus oma viimse mürgikarika — oma petmiste karika naerdes annab. Oma läikivaist juustest viskas ta kui kalliskive üle maa. Oma seljaga tegi ta kõik sängid seedripuisteks, oma puusadega — kõik pingid elevandiluisteks. Nagu pisike gorilla kõikus ta nöörkiigus kahe puuladva vahel, — ja kes tema väikesi jalgu ning käsi üleval nägi, see jäi mõtlema — mõningaks ajaks.

Kuid valus toon lõikas läbi Fabiani rinna: Eeva punased huuled — keda ta nendega viimane kord suudles? Ta väätkasvulised käsivarred — keda ta nendega viimane kord kaisutas?

Ja vihkamise hirmus torm vabanes uuesti Fabiani südames.

Naine nagu tundis koledat painajat oma ajude kohal. Ta näol liikusid aeg-ajalt imelikud valujooned nagu arad virmalised, kadudes ja jälle ilmudes. Kannatuse mustad pilved liikusid ta põskedel, nukruse tiivad heitsid varje. Ta surus väikesed käed vastu rindu. Ta juustes läikis kuldne mälestussõrmus.

Ta nägi und, üht hirmust und.

Fabian kummardas palge otse ta palge vastu, nagu inkvisiitor oma silmi ta piinadesse uputades. Ta tundis tema hingeõhku enese näol.

Eeva huuled avanesid pikkamisi, ja hääletu hüüd kortsutas ta suunurki.

Kaelasooned venisid õrna naha all pingule, veretute huulte vahelt välkus valgete hammaste rida, — ta oli kui ärkav surnu.

Fabiani ihul liikusid saladusliku võitluse hirmul juuksed. Ta silmad imesid end kui kaanid naise palgesse. Kuid ta ei näinud midagi! Ta janused kõrvad ei kuulnud naise hingeldavas hingamises ühtki inimlikku sõna, ühtki nime. Ta oli nagu kerjus linna väravate taga. Kõik oli ta eest maha maetud.

See pealuu — milline varjatud maailm! See otsaesine — mihuke suletud raamat!

Aegamööda, aegamööda laskusid unenäo lained. Veri valgus Eeva huultele. Viimsed viirastused hiivasid mustad purjed ja sõitsid merele, — ainult purjed paistsid kaugusest. Eeva laubal läikis higi. Ta hingas kaks korda sügavalt ja pikalt, viskas siis käed laiali, ning rahulikult jatkus ta uni kesköö kurttummas vaikuses.

Fabian oli kui joobnud. Pohmeluse raskus painutas ta pead. Ta isegi oleks nagu üht hirmust und näinud. Ta oli selles unes ühes Eevaga kannatuste karikast osa saanud.

Ta vaatas nukralt enese ümber: mahajäetu ja võõras oli ta, mahajäetu ja võõras oli kõik tema ümber. Ta oli oma raskete jalgade ning vihaste lihastega õnnetu kesk maailma leina nagu väike laps.

„Tapa ära! Tapa ära!" tagus kella pendel alalõpmata.

Fabian mäletas seda isegi. Kuid see polnud enam kättemaksmise õnn, viha joovastus. See oli ainult kurb kohustus, see oli viimne tee. Viimne väravakiri teel välja sest kannatusest oli: Surm, ainus oaas kesk elu raugetavat kõrbe: Surm.

„Tapa — ära! Tapa — ära!"

See tagus kui vasaraga ta pähe. Ta ei võinud seda enam taluda. Mistarvis käis kell, kui ometi tulevikku polnud! Ta tõstis tinase puusliku kellakapis pendli ette, ja tunninäitaja peatus kesk vaikust.

Ärkas Eeva, kui Fabian kella juures oli? Ta kuulis teda rabelevat, ta hingamist muutuvat.

Ta pani palge otse naise palge vastu. Kas ta silmaripsmed liikusid? Kas ta unenäod uuesti tõusid?

Fabian istus jälle.

Ta pea oli täis segaseid, kujutuid mõtteid. Ta silmad peatusid pistolil. Ta tõstis selle, — kas naise ripsmed liikusid? — ta vaatas imestades läikivat metalli, — kas naine unes või valvel vabises? Nagu esimest korda oleks Fa-

bian kõike näinud: pistolit, naist ja küünalt. Mistarvis põles kesköine küünal? Mistarvis hoidis ta pistolit käes? Oli see tõesti tema, kes tahtis naist tappa — tema võis pistoli tõsta — naise vastu — tema? Ta mõtted läksid kui kari hirmunud linde kõrges metsas, — nende hallid tiivad lõid vastu lookas oksi.

Naise särgi väljalõikest paistsid ta rinnad, kaunid ja õrnad kui kaks voonakest. Nagu lilled punasid nende pisukesed pead. Ah need lapse rinnad, kurblikud rinnad! Fabian mäletas aegu, mil nad olid talle kogu elu saladust sisaldanud, mil ta neist nagu Pühast Graalist oli unistanud. Need olid kaunid päevad, kauguste melanhoolseis loorides salapärased kui unenäod. Ja ta mäletas aegu, mil need rinnad oma armastava puutumisega ta elu nukruse võitsid ning tas kaugeid ja imelikke unistusi äratasid. Nagu samet langesid nad ta rinnale pimedail armastusöil; nagu karikad täis äärteni magusat viina lähenesid nad ta huulile. Milline elu — minevikus! Millised päevad — täis ainust suurt und! Kui oleks võinud igavesti nii kesta!

Kuid mis oli siis juhtunud? Suur uni — on see nüüd või oli see siis?

Nagu ärgates viskas Fabian silmad üle toa. Päratu kõrge hoone mõne Goya ofordiga hallel seinul ja mõne Dostojevski romaaniga riiuleil oli hämar kui kaevandus. Tuhakarva tapetid roheliste sisalikkude ja kõrge lagi laskuvate

varjudega vaid suurendasid temas seda unenäolikku kõiges kahtlemise meeleolu.

Kõik oli nii imelik, — küünla pilgutav valgus liigutas varje naise palgel ning toa hallel esemeil, — kõik oli nii viirastuslik. Fabian ei uskunud enam naise magamist ega enese valvamist. See võis ka vastupidi olla, sest kõik võis olla.

Kõik kordus ta silmade ees: üksik öö, naine, kelle ta pidi tapma, nukker tuba, tänane lõpmatu pikk päev tuhande juhtumusega, — tuhat aastat oli ta algusest möödas.

Viimse hommiku päike tõusis sügise kahvatus taevas uuesti, uuesti loojus ta sadude loori all, — loojus nagu inimese elu. Iial ei tõuse ta enam, iial ei lähe ta enam looja.

Fabian kummardas pea alla.

Oli minevik eksitus, on tulevik unistus, on olevik viirastus? Mis on ja mida pole mitte? Kes näeb und, kes on valvel?

On see kõik uni, on see teine maailm kui see, kus ta eile, üleeile ja aasta eest elas? Kõik on kui vahetatud, kõik on kui võõral maal, kui elu teine külg on kõik.

Kas ei tule midagi tagasi, ei saa midagi uueks, ei kordu jällegi — kõik meie ootused ja lootused, kõik meie kannatused? Ainult väravad avatakse ja väravad suletakse jälle — ning siis on kõik vait?

Valus tusk kaevas Fabiani rinda. Ta vaatas naise palet. Naine vabises ta pilgu ees.

Oli ta valvel või magas? Kas ei vilkunud ta silmad laugude vahelt kui kitsad väitsed?

Kelle silmad on lahti, kelle silmad on kinni? Kes näeb enam: kas kohtumõistja või kaebealune?

Oi, kui ometi kõike näeks, kõigest aru saaks! Siis ei jääks iialgi magama, siis ei ärkaks iialgi üles.

Vähe näeme oma silmadega, teiste silmade kaudu ei näe me midagi. Nagu akendest vaatab hing välja, sisse ei näe keegi. Kes teab, mis seal on: milline saladus, misuke kannatus?

Ta uuris Eeva palet. Kuid see ei tunnistanud talle midagi. See oli kui näitlejanna mask. Ainult ta huulte õrnad lihased värisesid kui sõnasünnitusvalus — ometi sõna sünnitamata.

„Miks, miks jättis ta mu maha?" viskas Fabian mõtete sõlmi. „Oli see hetkeline jooks — kuldse liblika järel — kergemeelsuse maadel? On ta veel laps, kelle juukseid elu tõsiduse lained pole iial liigutanud? Miks, miks pettis ta mind? Kas pole temalgi hing, mis valest kannatab, närbub, hukka saab?

„Aga miks algas meie armastus kord? Võib olla, ühest käepigistusest; võib olla, samade mõtete pärast tähistaeva vaatlemisel. Ja miks ei võinud temale see uuesti korduda: uuesti tähistaevas, saladuslik-ilus luuletuse lause või sõrmede värin lahkumisel kuuvalgel ööl?

„Kui mina teda võttes ta omakorda oleksin kelleltki võtnud, see oleks mulle arusaadav ol-

nud, ja ma oleksin enesele andeks annud. Temale ei või nüüd andeks anda! Kui punased lilled oli minu armastus, kui sinine taevas oli minu õnn. Temale — ah, temale on see nüüd surmapatt!"

Ta kummardas ja peitis pistoli laekasse. Ta pühkis käega üle lauba. Ta istus kui valvaja haige voodi ees. Kell seisis. Tuul üksnes vingutas harva puude latvu ja tule mustad varjud värisesid seintel. Ning mõtted tõusid ja tõusid.

„Tuli vilgub, tõde vilgub, kõik vilgub. Hetkeks võid midagi kinni pidada ja siis pead kõik jälle lahti laskma: naise ning armastuse. Hetkeks saad sa kõigest aru, annaksid kõik andeks. Siis aga tõstad sa jälle pistoli. Kaks inimest ei mõista iial teineteist samal ajal. Iga hing on kui pime võlvialune."

Ta vaatas nukrate silmadega üle naise. See oli kui valvel, ta hingas kui ilmsi olles. Ta oli imelikult äkki kõhnaks jäänud, ta oli väeti ja õnnetu kui laps, — ta oli kui surev laps kesk kurbi õisi. Ta pale kahvatas, veri valgus ta huulilt, nagu vahamask kollendas ta pale mustade juuste keskel. Kannatus, ilmlõpmatu valu värises ta huulil. Ta näis uut und nägevat — veel hirmsamat, veel painavamat. Hirm niisutas ta neitsilikku otsaesist.

Fabian kummardas pea vastu ta palet. Milline üksindus — kaksigi olles! Milline pimedus — tulegi valgel! Ja Surm ainult lähenes —

nagu nõiarong Goya hirmsal ofordil, nagu Poe hirmus laev vaikivate meremeestega!

„Lahkumine tuleb," mõtles mees, pead kätele lastes. „Ükskõik, mis viisil. Oleksin mina tema tapnud — see oleks lahkumine. Katsuksin mina kõik unustada — see oleks lahkumine. Sest minu oma poleks ta ometi enam. Palju parem oleks, kui ma ta unes tapaksin, nii et ta midagi ei aimaks. Veel palju parem, kui ma ise unes sureksin. Jah, mina ise! Sest minu pärast on õnnetus, mitte tema pärast. Tema ei mõtle nii, ei tunne nii, kuidas mina tahaksin. Kumb on siis süüdlane? Tema võib elada minuta, mina ei või ilma temata. Tähendab: mina olen süüdlane!"

Fabian hingas sügavalt ja pikalt. Ta vaatas, kuis küünal vaikselt lühemaks sulas. Stearriini pisarad jooksid vaske mööda alla. Mehe selja taga vaikis kesköine tuba — üks pool musta pimedusse maetud, teine pool ruskeis, värisevais varjudes, milles siin ja seal fantastiliste ofortide kujud hääletult lähenesid ning kaugenesid.

Ammu oli Fabiani viha lahtunud. Selgus ainult arusaam kurblikust tõsiasjast, millest leidus ainult üks ja ahtake pääs — surm.

„Mitte surma ei karda ma, vaid mõttetut surma, mõttetut elu. Aga nüüd oleks minu elu niisama mõtteta, nagu tema surm nüüd mõttetu oleks. Minu kell jääb seisma, tema kell algab uut tundi.

„Ah, ka seegi tõde võib vilkuv tuluke olla, mida minuti pärast enam kinni ei saa! Peab ruttama, kuni veel tuluke vilgub!“

Ta ei kahelnud enam. Sest nüüd oli talle kõik selge. Nagu päike paistis ta ajudesse.

Ta võttis laekast pistoli. Selle teras läikis küünla valgel. Siis pani ta raua meelekohale, sõrmedega soonte järgi parajat paika otsides. Ja siis astus ta ruttu voodi ette, kummardas ning suudles silmi sulgedes naist tasa laubale.

Kas Eeva värises? Kas ta valvel oli?

Elagu ta hästi ja olgu tal palju õnne, palju õnne mälestuseks mehelt, kes teda surmani armastas! Elagu ta hästi ja olgu tal palju lillesid ja palju armastust!

Fabian astus ruttavate sammudega ukse poole, nagu inimene, kes enam iialgi tagasi ei tule.

Korraga kuulis ta naise kisendust, — ja mehe ees põlvitades, ta jalgadest peente paljaste käsivartega kinni hoides karjus Eeva läbi purskuvate pisarate:

„Anna andeks! Anna andeks! Mina armastan sind — n ü ü d!“

1909.

ÕHTU TAEVAS.

„Imelik õhtu," kõneles Allan mõttes ja laskis pooleli loetud Rodenbachi „Carillonneur'i" eksemplari õhtupäikesest punasele aknalauale. Ta vaatas avatud aknast kahvatuva taeva poole, halles silmis unistav nukrus.

See oli jälle neid imelikke melanhoolseid õhtuid, mil mägede piirded kui hanguva verega olid valatud ja harvade mustade puude rida ehataeva helenduses nagu saladuslik sammaskäik kadus; kui õhk oli nii vaikne ja selge, et kaugel horisondi joonel iga punane kasteheina pea paistis. Neil õhtuil istusid nad akna juures, murelik ilme unistavail nägudel, südameis sügav eleegiline õnnetundmus kõigist päeval nähtud värvest ja vormest, kõigest ilusast ja puhtast, mis nende kauni järele janunevad hinged looduse vaiksest ja rõõmsast elust endasse imesid. Viimsete maadligi tulevate päikesekiirte all läikisid pleekinud aknaruudud sinises

tules, ning akna piitade naelapeadelt langesid punastele seintele varjud.

Sääraseil õhtuil lugesid nad midagi melanhoolset; midagi, milles ehataeva taotud vask ja hanguv ning tuhmuv pronks vastu helendas. Neis piirjoontes ja värvides kujunes midagi eepilist, nagu aja ühesooline heietus, mis minutite kaupa tulevikust minevikku valgub, nõnda kui liiv kahiseb liivakellades või päike käib püramiidi harja kohal. Siis lugesid nad Georges Rodenbachi ja Jens Peter Jacobseni, Oscar Wilde'i ning Gabriele d'Annunzio tööde kõrval Vana Testamendi eepiliselt selgeid nagu templi ustele raiutud lehekülgi. Neist moraalisalmest, neist ajaloolisist fragmendest, millele vanamoeline raske tõlge erilise varjundi andis, hoovas neile igavese ilu allikas. Aimamatu toredus peitus ses vanas klassilises eesti keeles, mida olid kord ainult hallpäised orjadeomanikud-piiblitõlkijad tunnud. See oli keel: kord toretsevalt uhke kui kuldsete sõrmuste ahel, kord hallitanud ja sammaldunud, sügava tolmu alla maetud, toores ning raske oma otsekohesuses. Milline vägev ilu täitis Aja ja Kuningate Raamatuid, neid teravapiirdelisi kroonikaid! Vaikse imestusega lugesid nad kuningas Saalomoni eluvärvest lõhnavaid Koguja raamatu ja Ülemlaulu unistav-magusaid aforisme, mis see suur melanhoolne epikuurlane oma lossi katusel istudes ja unistaval pilgul siidist varjude all puhkavaid Moabi, Siidoni ja Iti naisi vaadates su-

medail õhtupoolikuil pikkadele papüürusrullidele kirjutas, kui Seeba kuningaemanda kingitud malmist jalgadega neegripoiss vaulinnu sulgedega Liibanoni seedrite lõhna ta pea ümber liigutas. Selgelt ja lihtsalt avanesid nende ees Apokriiva fantastilised romaanid, — ning kustuv päike värvis nende ilust ja õnnest unistavad palged väriseva punaga.

Ja nii lugesid nad, õlgadega pehmelt teineteise vastu toetudes ja sõrmi teineteise sõrmede vahel liigutades, kuna nende selgade taga loojeneva päikese purpuri kandikud seina tapetit mööda ikka kõrgemale tõusid.

Allan kuulas tüdruku madalat häält, milles Rodenbachi kurb proosa enesele adekvaatse avalduse leidis. Ta kummardas raske pea alla ja kuulas surnud Brügge kurbade kellade helinat magavate kanalite kohal. Valged luiged ujusid vaikselt kaarsildade alt ning üksik nunna vari heljus musta vee randa mööda. Rütmiliste lausete taga värises Flandria suur melanhoolia, ning Allan kuulis nuttu läbi naise väriseva hääle.

Temasse mõjus sureva päeva vaikne tragöödia. Toa interjöör ses surevas valguses Böcklini ja Vrubeli piltidega tõstis seda lürismi kurba lainet, mis kaugest tühjusest tulles moll-toonides ta südame randadele langes. Ta kummardas oma küürselja-pihtasid, ja ta näol virvendasid vastukumadena kõik läbielatud traagilised ning ahastavad saatused.

Jahtusid ehataeva tumepunased viinad, valgusid üle kahvatavate õhtupilvede horitsondi joone alla lõpmata sügavustesse. Viimne ehakuma värises taevas nagu surmas vabisev naine, kelle punased juuksed heljuvad kõrbenud väljade kohal.

Iris oli õhtu palge ees hiljenenud ja hellunud kui pisikene laps. Ta vaatas akna ees seistes pärani silmil kustuvasse ehataeva. Tal oli valus, tal oli hale kõigi surevate kiirte, hukkuvate kumade pärast. Ta süda värises hirmust, armastusest ning õrnast imevast nukrusest, nimetust nukrusest. Kõik hääled olid tummaks jäänud, kõik mõtted maha maetud vaikimise rannamaile.

Õhtu laskus nagu must vaikiv lind.

Naise kitsad õlad värisesid äkki jahmatusest. Ta hellusest loitvaisse silmisse langes korraga ahtake hirmukiir. Ta viskas pisikese pea üles, ning ta sõrmed tuksusid mehe õlal.

„Tead, mul oli täna hirm," sosistas ta. „Mul on tihti hirm."

„Miks?"

„Et ma liiga õnnelik olen! Ja ma mõtlen: kui see viimne minut on! On midagi kohutavat õnnes... Ah, sa naerad?"

„Ei naera."

„On midagi kohutavat õnnes, nii et teda kartma hakkad. On midagi traagilist. Mäletad: Polükrates... Ah, sa naerad?"

„Ei naera. Ja sa kardad?"

„Kardan. . .“

Sel hetkel värisesid õhtu tuulekese kõigutusel viimsed eha põlevad juuksed maa kohal. Kõik kumad jooksid alla, pilvelinnad kõikusid.

Allan võttis peopesadega naise lauba ümbert ning puudutas huultega ta veripunast suud. Nad tardusid kui kaugeid valusaid toone kuulates, sõrmed kokku pigistatud. Irise suu ees värisesid mehe huuled, sõnatud ning joobnud.

Irise pale loitis lahtilangenud juuste vahel. Nagu kaos tahtis ta meest endasse imeda, temaga ühte sulada, nagu last teda oma südame verega igaveses helluses pesta, — oi, oleks t e m a tahtnud, ta oleks oma vabiseva südame puruks käristanud ja tükid iga ilmakaare poole heitnud — süüa taevaalustele mustadele lindudele!

Äkki sirutas Iris oma painduva kaela, ta ninasõõrmed suurenesid, ja läbi punase hämaruse kuuldus ta nõtkuv hääl:

„Kas tead?“

„Mis?“

„Anna mulle suud. Anna mulle suud!“

Nagu unes kummardus Allan uuesti ta üle.

„Suudle mind veel. Suudle mind veel — natukene, aga mitte palju. Ma ei luba palju suudelda.“

Allani süda pidi valust lõhkema. Irise hääl helises kui katkimurdumisel:

„Oi, ma palun sind, natukene veel! Ma annaksin oma elu sulle, oma südame annaksin

ma sulle! Kas sa ei näe, et ma nutan? Oi, mul on nii valus!"

Ta laskus äkki Allani ette, — ja läbi pimeduse kuuldus ta nutt.

„Iris, tõuse, tõuse üles!" kisendas mees.

„Mis? Mis sa kõneled?"

„Tõuse ometi üles!"

Iris tõusis, vaatas hirmunult ümber ja sosistas:

„Kuidas olin ma põlvili laskunud? Ma ei mäleta enam midagi. Ah, ma kardan nii!"

Ta lõi mõlemad käed mehe kaela ümber ja surus enese värisedes ta vastu.

„Mis peaksid sa küll minust arvama? Sa arvad, et olen mõistuse kaotanud? Ma ei mõista enam isegi. Kuid suudle mind, et mu huuled valusaks läheksid. Sest ma armastan sind nii väga."

Allan võttis ta nagu väikese lapse kätele. Ta silmaripsmete küljes värisesid pisarad.

Taevas hõõgus veel pisut nagu punane raud. Pärast kõrget lendu laskusid hinge tiivad, ja kaugelt voolavais punastes kumades loitis Irise kitsunud pale ainult hellust ning väsimust.

Nägemata edenes hämarik, kõike ühte sulatades ning akende eest sinerdavat udukangast taeva servadeni tõmmates. Ja kesk sinist kangast istus Allan oma armastuse, rõõmu ning nukrusega.

Armastuse rõõmuaiad valulikkude ja südameni tungivate igatsustega avanesid talle nagu õhtutaevased eleegiad. Süda ei teadnud enam rõõmude ning kurbuste määra. Kõik igatsuste sinised tähed, kõik hirmude rohelised kuud olid väljas ta armastuse taevas. Sest kõik ilus on kurb ning suur armastus on valus nagu surm.

Nii istus Allan kui kuningas, kes oma varandust valvab. Iris magas, peened käed küünarnukkideni pimedusse langenud. Allan kuulas ta pehmet hingamist ning hilise kärnkonna tumedat kõndimist, kes vaikselt ümisedes all seina ääres laisalt oma pehmeid käppasid maad mööda vedas.

Ümber kasvas öö. Nagu kaev seisis ta akna all ja näitas väljade kauguses üksikuid tähti. Ning viimaks, kui kõik tähed olid tõusnud, tõstis Allan Irise vaibale, võttis ta sülle ning läks pikkamisi kõrgeist treppidest alla, mööda minnes pimedas õlaga puust väljapõletatud Quetzalcoatli-jumala kujude palgeid puudutades.

1909.

ÕNNE SAAR.

Nad tõusid vaikides mööda tolmuseid treppe. Ormusson kuulis ainult „Homunculuse" jalgade kobinat enese ees pimedas.

Eeskoja kõrge kupli all oli hämar. Kuskil pimedas tilkus veekraanist vesi. Seitseteistkümmend ust seisid ringis kui vangikambri luugid. Kõigi uste taga magati — rahutut, näljast und.

Homunculus pööras ukse lahti. Toas lõhnas niiskus. Läbi klaaskatuse hõõgus vähe valgust. Väljas akna all mustas madal puuehitis.

„Oota, ma süütan lambi," ütles Homunculus. Ta kobas lambi kallal, raputas seda ja lausus siis: „Õli on otsas. Istume pimedas. — Tahad sa süüa?"

„Anna," vastas Ormusson.

Homunculusel oli külma teed ja leiba. Nad sõid mõne minuti vaikselt, väsinult ja isutult leiba purres.

Toas oli peagu pime. Ainult suurte raudraamidega akna ees, mis täitis peagu kogu seina, õhetas videv, piimane valgus ja üle aia raagus puude kumas Pariisi eha.

Ormusson istus pimeda seina ääres ja vaatas roosa taeva poole, mida puude oksad poolitasid. Kitsa kiilutaolise toa seintel mustasid siin-seal maalide nelinurgad.

Kunstnik näis olevat tinaraskelt madalale toolile vajunud, hoides kondiste sõrmede vahel klaasi. Vaevu nägi Ormusson ta kükloobipead teispool lauda.

Mingi surmatarretus oli meest üllatanud. Tema nägu mustas otsekui raudne mask laiade õlgade kohal.

Ormussoni painas see liikumatus ja hääletus nagu õudne uni. Näis, nagu oleksid nad täna aastate-pikkuse rändamise järel oma teekonna kõrgeima punktini jõudnud.

Mäeharjal, igaveses lumes seisavad nad ja neile avaneb jääkülmade aastate perspektiiv — nii taga kui ees! Milline tühjus ja tardumus — nii ümber kui enesteski!

Ormusson tõusis närviliselt. Ta astus mõned sammud toas, põrgates vastu esemeid. Kui pime siin on! Siis toetus ta vastu treppi, mis viis üles lae alla magamiskongi.

Homunculus istus liikumata. Ta näis nagu magavat, suure joonistuslaua taga väike ja raske.

Ormusson sirutas käe, ja ta sõrmed puudutasid seina vastu toetatud alusraamile tõmmatud lõuendit. Ta tõstis selle üles.

„Maalid sa midagi uut?" küsis ta, et pääseda sest tarretusest.

Homunculus ärkas nagu unest.

„Jah," vastas ta, kähku tõustes. „Fantastilist kompositsiooni. Näed sa, ma olen juba algust teinud! See on Kütera saar, kollased, kuldsed puud, ultramariinsed veed, õrnad, roosad taevad ning õrnad, roosad naised. — Näed sa?"

Ormusson nägi ainult ahetavat lõuendikandikut, millel looklesid mingid hallid viirud.

„Jah, ma näen —" vastas ta kõheldes.

„Ei, sa ei näe. Pööra akna poole. Vaat nii."

Homunculus tõstis pildi peagu vastu ruutu. Kuid videvik oli seevõrra ebamäärane ja petlik, et ühestki joonest ega värvist ei võinud midagi usaldatavat tabada.

„Näed sa? Ei, sa ei näe. Vaata nii. Näed sa nüüd taevast?"

„Jah —"

„Ei, sa ei näe. Vaata siit kõrvalt. Näed sa naiste silmi?"

„Pisut. — On need siin?"

Ormusson osutas sõrmega.

„Ei, need on siin. Seal on nende jalad."

„Ja mis on nende taga?"

„Need on puude ladvad. Näed sa, need on punased, need ladvad? Punased puud pärlmut-

riste vete rannal roosa taeva all. Siin lähenevad kaelkirjakud rannale, väikesed lihased sarved nagu pungad peas. Ja siin tõuseb parv paabulindusid lendu. Sinisel rannal lindude parve all seisavad naised — moonpunaste huultega, pikkade läbipaistvate sõrmedega ja sirgete roosiliste säärtega. Näed sa nende roosilisi sääri?"

„Jah, need on siin."

„Ei, siin on need. Seal on nende käsivarred." Kuid siis peatus ta isegi kahklevalt. „Ei, oota, ma arvan, et mul enesel on pilt tagurpidi käes."

Nad uurisid, mõlemad pildi üle kummaras, selle halle, pimedas hajuvaid jooni. Kuid tuba oli veelgi pimedamaks läinud, ja nende silmad ei seletanud enam midagi.

Homunculus raputas kurvalt pead:

„Oh, et tuld ei ole! Seda pilti peaksid sa nägema! See on parem kui kõik minu senised. Oh, kõik endine on ainult puru sellega võrreldes! Nüüd, nüüd olen ma leidnud õige sünteesi! Nüüd mõistan ma ühendada suurt impressiooni äärmise kergusega. See oleks realiteet ja ühtlasi sümbol. Nagu teemandi joon, nii oleks kontuur, ja nagu sula metall, nii oleks iga värv."

Kuid öelnud sõna „värv" vaikis ta äkki, nagu oleks vaimustushoog silmapilkselt kustunud.

„Kahjuks pole mul praegu värve," ütles ta kuivalt ja laskis lõuendi seina äärde põrandale.

Siis istus ta hääletult endisele kohale laua taha.

Ormussoni nägu tõmbus virilaks naeratuseks. Kuid ta tardus, nägu pööratud raudsete raamide poole. Ta nägi, kuis kaks prantslast aia raagunud puude all läksid, laiad kaabud peas, mustad mantlid õlgadel ja küünlad käes.

1913.

SAATUS

NOVELLE

KOLMAS TRÜKK

MAAILMA LÕPUS.

1

Vara hommikul, kui päikese ketas vaevalt taevarannal kerkis, hiivasime ankru.

Sõudsime välja lahest ja tõmbasime lahesuul purjed üles. Tuul paisutas purjesid, köied pingutusid, mastid naksusid, — sõitsime avarale merele.

Kakskümmend meest oli aerudel, kümme kummalgi pool.

Kerkisid punased mõlad, sinised pisarad jooksid mööda mõlasid, — laulsid punased huuled, heitsid nalja habesuud.

Nõnda kulus esimene päev, — rand kadus, — õhtu jõudis.

Öö oli vaikne. Laev kõikus pooles purjes hääletult üle suurte ummikute. Kuu viskas madalaile lainetele kui kuldkillingeid, tähed kui hõbepenningeid.

Magasime lael lahtise taeva all.

Ärkasin kesköö l kahe magava seltsimehe vahel. Otse mu üle mustasid mastipeeled, kartsad ja rullitud purjed. Tüürimees tukkus kummargil üle roolipuu.

Äärest ääreni, rannast rannani oli taevas täis heledaid tähti.

Lamasin kaua liikumata, vaatlesin tähtede hõbesõela ja kuulasin veelokset laevapaadel, kuna laev tasa kahele poole kõikus.

Nagu kirju telk kummus avarus üle merd lõikava laeva. Ja nagu küünlaid kanti tähti kuninglikul lühtril läbi avaruste ülal ning all.

Tähed hõbedased üleval! Tähed hõbedased all!

Olin õieti alles poisikene ja esimest korda teel. Ei olnud veel harjunud sõduri eluga.

Olin noor, ja nimetud igatsused pakitsesid rinnas. Kuulasin tähtede tulimängu ning oma vere kohinat.

Aga ümber laevalael magati. Magas kolmkümmend meest, pead mantlitesse mässitud.

Laev õõtsus kahe sügavuse vahel hääletult, ühes magajate ja nende unedega, tähtede ääretus sirenduses.

Teisel päeval oli taevas täis pikki pilulisi pilvi kui linnu tiibu. Meri oli valgelaiguline. Oli tõusnud tuul, nii et sõudjad puhkasid.

Nõnda jatkus meie teekond, vastu tumedale tulevikule. Päevad kulusid töös ja mängudes, õhtud vaikses vaatluses.

Kuid ööd olid rahutud. Tuul lõõtsutas köiestikus, vahel tõustes, vahel nõrkedes. Mustad pilved lendasid kuust mööda. Meri loksus, kohutav kuuvalguses ning pilvede varjus.

Nõnda jõudsime piirini, kus meist keegi polnud varem käinud.

Päike tõusis veripunasena kollases udus. Merd kattis hall vari. Kogu päeva puhus hoogus tuul. Taevas kihutasid kujutud pilved kui suitsukoonlad.

Pikad lained kohisesid meie all. Meid heideti kui laastu ühest teise. Olime hommikust õhtuni raskes töös.

Öö oli kottpime. Hommiku eel vaikis äkki tuul. Kuid selle asemel tõusis tihe, läbinägematu udu, — ja lainetus kestis edasi.

Hiigel-ummikud paiskasid laeva taeva ja sügavuse vahel. Purjed rippusid loiult. Katsusime sõuda, kuid olime udus kihutavate veemägede ees jõuetud kui lapsed.

Kollakas-tuhkne udu tihenes. Mõni suur merikotkas lõikas läbi halli pilve, tiibadega kohistades ja äkki hämarusse kadudes.

Kui laine laeva külili paiskas ja ummik üle meie pea ulatus, nägime hetkeks otse oma palge ees vett.

See oli läikiv-sile ja kohutav-must. Kuid ses siledas pinnas keerlesid peadpööritava kiirusega kiirgavad viirud, mille keskel tumepunaselt välgatavad kublad üles kargasid ja lõhkesid.

Silmapilgu pärast heitis ummik laeva teisele küljele, ja jälle mustas meie ees kohutav vesi.

See kohises kui lõpmatu kosk, kui merekurk. Kui mulisevast hiiglakatlast paiskus sealt musta auru.

Nõnda lendas laev küljelt küljele, ometi edasi pääsemata. Ja me langesime purjedest kinni hoides ühes laevaga sügavusest sügavusse.

Paljud nõrkesid, nii et ainult veel kartsastesse ja märssidesse seotult ellu jäid. Teistel lõikasid köied lihased läbi, kolmandail purskas veri suust ning kõrvust.

Arvasime hukatuse tulevat.

Kuid siis äkki kuulsime kiirelt lähenevat häält kui tuule kohinat. Udusein rebenes kaheks, purjed pingutusid ja laev lendas silmapilgu pärast vahtu kobrutades.

Taga ja ees nägime valgusjoont udumüüride vahel. Tundsime, kuis lained alanesid ja laev pehmelt liugles.

Kuid vaevalt olime rõõmust toibunud, kui meiega juhtus veel midagi kohutavamat.

Äkki nägime laeva keula ees midagi musta kerkivat. See lähenes ja kasvas peadpööritava kiirusega, ning enne kui ehmatusest toibusime, oli ta meist ainult veel mõnikümmend sõudu eemal.

See oli veest otsejoones tõusev süsimust sein, mille ülemist äärt meie silmad ei seleta-

nud. See ei olnud kalju, ei olnud pilv, see ei olnud midagi, mida oleksime tunnud.

Enne kui suutsime midagi mõelda ja midagi teha, lendas laev täies purjes vastu seda müüri. Me tardusime surmahirmus, suud avanesid, ja kolmekümnest rinnast tungis meeleheitlik karjatus.

Kuid oodatud kokkupõrget ei järgnenud. Selle asemel leidsime endid silmapilgu pärast ääretust pimedusest.

Üks seisukord järgnes nii äkki teisele, et me ei suutnud lähemaid sündmusi imestada, kui juba uued üllatasid.

Esiteks arvasime igaüks laevalt tühjusse langevat, kuid siis tundsime liikumata samal kohal seisvat, kus silmapilk varem.

Ümber oli pilkane pime ja ääretu vaikus.

Ei mingit häält ega mingit kuma kustki poolt. Ootasime silmapilgu liikumata, — ainult üksteise hingamist kuulsime.

Olime jõudnud tühjuse riiki.

See oli hirmsam kui maru, kui miski muu. See käis üle meie mõistuse.

Võttis kaua aega, enne kui sellega harjusime.

Esiteks usaldasime vaevalt liikuda. Rändasime siis risti-rästi üle laeva, nööridest kinni hoides ja üksteisega kokku põrgates. Laev oli terve, ja ometi tundus, nagu oleks keulast pärani kogu teekond maad.

Siis tuli meelde süüdata tõrvik. Kuid see põles otsekui vee all, ilma kiirteta, ja valgustas ainult mõne vaksa kaugusele. Isegi tõrviku hoidjat ei näinud me, vaid ainult ta lubivalget luist käsivart. Ja see oli nii hirmus, et me kõik ühe korraga kisendasime: kustutage, kustutage!

Algas õudne, sõnul seletamatu, mõistusel mõistmatu elu.

Kui kaua ses pimeduse riigis olime, ei tea. Võib olla, palju päevi. Kaotasime käsituse aja kulumisest. Meie mõtted peatusid niisama nagu laev.

Kas olimegi enam merel? Kas ei õõtsunud meie laev ääretus avaruses? Üle mere, üle pilvede, üle maailmade —?

Katsusime mõladega, — need ei ulatunud enam vee pinnani. Siis heitsime ankru üle laeva serva, — see kadus ilma sulpsatuseta kui tühjusse süüvides.

Suur ükskõiksus võttis meie üle võimust.

Rääkisime ainult nii palju, et teada, et alles oleme. Aimasime aja kulumist ainult söögiisu kasvamise järgi pärast söömaaega. Tegime kõik käsikaudu ja harjusime sellega.

Vahel tuli meil mõte, et kõik on loomulik, ainult me ise oleme äkki viimse meheni pimedaks jäänud.

Ja ma ei tea tõesti, kumb võimalus oleks hirmsam olnud.

Ainult ääretu pimedus, ääretu vaikus!

Siis tundsime kord jälle tugevat tuulepuhangut läbi pimeduse. Kuulsime, kuis köied pingutusid ja mastid nagisesid. Tundsime, kuis laev äkki kiiresti edasi lendas ning vesi keulas kohises.

Ruttasime jälle igaüks oma kohale: tüürimees tüürile ja kakskümmend meest sõudepingile. Ja jälle sündis ime: vaikselt libises laev pimeduse riigist valguse maale.

See oli otsekui ülestõus surnuist.

Keegi ei rääkinud kaua aega midagi. Vaatlesime ainult vaikselt üksteist. Olime kahvatunud ja kõhnaks jäänud, ning sõnatu haledus täitis me südameid üksteise vastu.

Vanad merimehed langesid üksteisele kaela ja nutsid kui lapsed.

2

Näis olevat hommik. Meri oli valkjassinine ja aurune. Vesi paistis sügavale läbi. Taevas kaardus kui sinine kumm üle meie peade.

Laeva ümber oli lumivalgeid õisi, mis avanesid merepinnal nagu veesilmad. Katsusime neid katkuda, kuid nad ei murdunud; selle asemel venisid nende varred äraarvamatu pikaks. Nad lõhnasid õrnalt ja magusalt.

Taevarannal näis saar. Purjetasime sinna. See oli lumivalge lubjarand, ilma mingi taimes-

tikuta, ainult suuri siniseid linde nägime õhku tõusvat.

Kuid eemal näis uus saar, ja me juhtisime laeva sinnapoole. Ka see oli niisama tühi, niisama taimestikuta ja loomastikuta.

Nõnda purjetasime kogu päeva ja nägime viis kuni kuus saart, ilma et oleksime leidnud nende vahel suuremat vahet.

Ainult mõnel oli rohkem linde kui teisel.

Mõnel saarel olid need tume-, mõnel helesinised, mõnel olid nende pikad jalad valged, mõnel punased. Igal pool tõusid nad meie lähenemisel lendu ja keerlesid hääletult saare kohal, lahtisi udusulgi kui sinist lund õhku jättes.

Kipper katsus neid vibuga lasta, kuid nad lendasid kõik ühes nooltega minema, ilma et oleksime ühtki saanud.

Saared olid ühteviisi tühjad. Ainult siinseal rannal näis suuri ümmarikke laike, rohelist ja rusket värvi; kuid see oli ennem mingi hallitus või sammal kui tõeline rohi. Paremal puhul võis see mingi madal kanarbik olla.

Jõudis õhtu, ja me lähenesime veel ühele saarele. See näis juba eemalt vaadates suurem kui teised.

Et meri oli madal, siis jäime saarest poole penikoorma kaugusele.

See näis ümmarik olevat, rand jooksis õiges kaares ja saare ülemine osa lõikas ehataevast nõndasama rahuliku kaarena. Ta oli nagu ketas merre heidetud.

Kuid mis seda saart muist eraldas, oli see, et tal näis olevat rikkalik taimestik. Ta oli üleni sinikasroheline. Rannal seletas silm mingeid tundmatuid põõsaid ja kogu mäerinnak oli ääretu metsaga kaetud.

Siia saarele tahtsime igatahes maale minna.

Et aga õhtu oli, siis saatis kipper ainult seitse meest venega randa: Vaadaku nad ringi ja sõudku tagasi. Või, kui võimalik, ööbigu saarel ja toogu alles hommikul teateid.

Mina olin nende seitsme hulgas.

Sõudsime rõõmsal tujul laeva juurest ära.

Meri oli vaikne. Esiteks oli veel täiesti valge. Meie ankrus laeva allalastud purjed valendasid, teisel pool mustasid pilvetus taevas metsaladvad.

Kuid siis läks päike saare taha, vari langes üle meie laeva, vesi me ümber muutus mustaks, ning vaikides sõudsime videvikus mustava ranna poole.

Tulime randa, vedasime vene üles ja vaatasime ümber.

Kõigepealt oli lage lubjarand, siis kõrge kanarbikku kasvatav nõmm ja selle järel mets.

Kuid imelik mets! Tõusid alt kollakashallid, ülalt rohelismahlakad tüved, kus endiste murdunud oksade kännud veel selgelt näha. Alles mõned süllad maast algasid värsked oksad.

Kuid veel imelikumad oksad! Selle asemel, et vähemaiks oksiks harguda, laienesid nad suurte roheliste lahmakatena, lopsakatena ja

mahlastena, mis nagu hiiglaräästad üle meie peade laotusid.

Jäime imestades ja nõutult selle imeliku metsa ees seisma. Kõikjal meie ees kollendasid ja rohetasid puude tüved.

Oli juba iseenesestki hämaraks läinud, kuid nende hiiglalehtede all oli päris pime. Ainult siinseal paistis nende vahelt lapp roosat ehataevast.

Pidasime puude all nõu. Olime nähtavasti niisama tühjal saarel kui eelmisedki, kuid ometi tahtsime õnne katsuda. Mets oli kõrge, ehk paistis üle selle ladva lee suitsu.

Vaevalt olime sellele otsusele jõudnud, kui mina juba puusse hakkasin ronima. Olin kõige noorem ja väledam hulgas.

Tõusin ühelt murdunud oksa jäljelt teisele kui treppi mööda, kätega nagu kaljuseinast kinni hoides.

See võttis kaua aega. Vaheajal oli juba täiesti pimedaks läinud. Mõned rohelised tähed paistsid sinises taevas.

Ometi suutis silm videvikus veel ümbrust seletada.

Ühel pool oli lilla hämariku loori all lubjane sõmerik ja must meri. Meie laev rullitud purjedega paistis nagu mänguasi mu all.

Teisel pool avanes saare ääretu ladvastik. Metsa, kus olime, jatkus veel tükk maad, kuid sellele järgnes uus mets, veel kõrgem ja tumedam kui see. Nii kaugele kui silm seletas, ei näinud jälge inimese eluasemest.

Teatasin seda all ootavaile seltsimeestele. Nad pidasid nõu, mida ma ei kuulnud, ja vastasid siis, et ööseks siiasamasse puu alla jääme.

Mul oli esiti nõu kohe jälle alla minna, kuid hakkasin siis lehte mööda edasi astuma. See paindus ja õõtsus mu all kui nahksild.

Korraga tulid teised õhemad ja nooremad lehed vastu. Ronisin nende vahel, kätega servist kinni hoides ja jalgadega teed kobades, kuni jõudsin mingisuguse põhjani.

Katsusin veel edasi minna, kuid mu käed leidsid ainult libedaid ja serv serva vastu kinni kasvanud lehti, mille vahele ma ei pääsenud.

Peatusin mõttes. Oli kottpime ja soe. Lehtedest tõusis vaevalt tunduv lääge lõhn. Miks peaksin veel alla minema? mõtlesin. Kas pole parem siin ööd mööda saata? Siin on ohutum ja soojem.

Tõmbusin käte abil lehe servani ja hüüdsin, et ööks puusse jään. Ma ei tea, kas mind ükski kuulis või ei. Igatahes ei vastanud keegi midagi.

Laskusin jälle alla ja roomasin kahe lehe vahele. Panin käe pea alla, sulgesin silmad ja ootasin und. Tundsin läbi suike veel lehtede lõhna. Kuid varsti magasin raskelt.

Öö näis olevat jahe ja paks kaste langevat.

Ärkasin kord külma pärast: alt tõusis suitsu lõhn ja kostis jutukõmin. Ärkasin teine kord: kõik oli vait, paar tähte loitis lehe vahelt.

Ja mina magasin peatselt uuesti.

3

Järgmisel hommikul ärkasin väga hilja.

Esimesel hetkel ei saanud ma aru, kus olin: pea oli raske, ümber silmisegavalt haljas, hele päikese kuma paistis läbi noore lehe.

Siis tuli jälle kõik mu meelde. Tõusin istuli, kuulatasin, — kõik oli vait; hüüdsin, — keegi ei vastanud.

Mu pea tundus veelgi raskemana, otsekui oleks lehtede lõhnas olnud midagi mürgist. Keha oli haige halvast asemest.

Hakkasin aeglaselt lehti mööda tõusma. Pidasin kätega leheservist kinni, mis olid vesihaljad ja helerohelised ning kollaste soontega läbi lõigatud.

Jõudsin jälle ühtekasvanud lehtedeni. Pidin kogu oma sõrmede jõu kokku võtma, kuni pääsesin nende libedat pinda mööda üles.

Veel imelikum oli puu ülevalt vaadates: igalt poolt ühinesid lehed nagu ümmarikuks kõvaks palliks, mis paar sülda läbi mõõta. Selle nupu ümber laiusid igale poole suured lahtised lehed.

Oli tüse tuul, nii et vaevalt puu lagipeal püsti seisin.

Kõikjal enese ümber nägin samasuguseid valkjaid päid, mõned suuremad, mõned vähemad. Puude nahksed lehed tegid tuules õõtsudes vaevalt kuuldavat kahinat.

Taevas oli täis valgeid, triibulisi pilvi.

Mu silmad pöördusid ranna poole, kus õhtul maale tulime, ja otsisid venet. Jahmatasin, — venet ei olnud. Vaatasin siis kaugemale, ja ehmatasin nii, et vaevalt jalul püsisin, — kesk mere selga nägin meie laeva täiel purjel saarest eemale kihutavat.

See mõjus minusse nõnda, et hetkeks maha istusin, kõigist liikmeist värisedes. Kuid siis hüppasin jälle üles.

Heljutasin käsi, kübarat, tõmbasin kuue seljast ja lehvitasin seda tuules, kisendasin, — miski ei mõjunud. Laev kaugenes ikka kiiremini ja kiiremini.

Siis hakkasin tulise rutuga alla ronima. Langesin lehtede vahelt, ei hoolinud hoopidest, libastasin tüve mööda, viimse osa otse kukkusin.

Puu all polnud enam kedagi. Kõrge rohi selle ümber oli maha rullitud. Leidsin tuleaseme, — tuhk oli juba külm.

Siis hakkasin ranna poole jooksma.

Imelikul kombel sattusin kohe alguses teele, mida me õhtul polnud märganud. Kahe kiviseina vahel keerles lai jalgrada.

Jooksin nii ruttu kui suutsin, peas ainult üks mõte: Nad on su maha unustanud! Nad on su tühjale saarele jätnud!

Vahetevahel nägin põõsaste ja kaljude vahelt merd ning laeva. Iga uue nägemise puhul oli laev kaugemal kui enne. Nüüd näis ta mereseljal veel ainult kui hall täpp.

Põikasin teelt ja hakkasin otse üle nurme mere poole jooksma.

Ma polnud veel kuigi kaugele jõudnud, kui juhtus midagi imelikku, üleloomulikku. Äkki seisis kesk nurme mu ees inimene, naine, h i i g l a n e.

Selle mõne silmapilgu jooksul, mis oli kulunud puu otsast mahatulekust siiamaale, olin kogenud nii palju hirmu ja ahastust, et ma ei suutnud enam õieti ehmuda. Minus oli veel ainult loomusunniline püüd end kaitseda.

See, mis nüüd järgnes, sündis nii ruttu, et suudan seda enesele veel kui und kujutleda.

Hüppasin kõrvale, kuid hiiglanaine tegi sama liigutuse ja sirutas käed mu järele välja. Põgenesin teisele poole, kuid ta oli mõne sammuga mu järel.

Siis haarasin tupest mõõga. Kuid tema ei hoolinud sellest kõige vähematki. Mehekõrguste kurekatelde nurme keskel sündis imelik rüselus.

Ta püüdis mind kui tallekest, käed laiali. Ma ei osanud ega julgenud mõõka tarvitada. Äkki haaras ta mu õlgadest kinni ja tõstis mu õhku otsekui väikese lapse.

Ta pidas mind mõne silmapilgu oma palge ees, kuna mina kõik aeg käte ja jalgadega siplesin. Alles nüüd nägin, et ta naeris, naeris nõrkemiseni. Ja ühtlasi nägin, et ta oli ilus ja noor.

Siis laskis ta mu maha, kus kohe, väsimusest ja hirmust, murtud lilledele istuli langesin. Ta rebis oma pea ümbert natuke loori ja hakkas sõrme ümber mässima: minu mõõk oli teda ometi riivanud.

Ta sidus, vaatas mulle otsa ja naeratas etteheitvalt. See mõjus minusse imelikult rahustavalt. Nägin ainult ta suuri, siniseid, naeratavaid silmi. Need ei võinud tigeda olevuse omad olla.

Ta lõpetas sidumise ja jäi endiselt mind vaatama. Istusin ta ees lilledel kui pisike laps. Tundsin jälle kui unes olevat.

Tõusin üles, teadmata enam, kas veel põgeneda või paigale jääda. Siis nägin äkki jälle merd ning kaugel laeva kui musta täppi.

See meenutas mulle uuesti mu seisukorda. Ahastus, mis oli hetkelise hirmu ees vaikinud, ärkas minus endise hooga. Tegin mõlema käega märke kaduva laeva poole, vaatasin hiiglaneitsi otsa ja liigutasin pead.

Imelik, et mul juba alguses mõttessegi ei tulnud temaga rääkida! Kuid ta näis mind mõistvat. Ta raputas pead, osavõtlikult ja elutargalt naeratades.

Kas oli ta mu seltsimeestega hommikul kokku puutunud? Kuis võis ta mind ja mu seisukorda muidu mõista?

Kuid see pearaputus, mis avaldas paratamatust ja ühtlasi osavõttu, äratas minus rohkem usaldust kui miski muu.

Vaheajal kummardus ta ja põimis kurekatlaid. Ja see, et ta lillesid korjas, tõendas mulle äkki, et ta oli täiesti inimene nagu minagi.

Ta vaatas mulle otsa, pöördus ümber ja hakkas sisemaale minema.

Mis pidin ma tegema? Vaatasin uuesti laeva poole, kuid see kadus just praegu taevarannal. Ialgi enam ei näinud ma teda ega neid, kes temaga purjetasid.

Hiiglaneitsi vaatas kord üle õla ja natukese aja pärast uuesti. Kutsus ta mind kaasa? Pidin ma minema?

Kuid kuhu pidin vastasel korral jääma? Kui siin saarel on muid inimesi, kas poleks mulle kasulik nendega sõpruses olla? Ja kelle abil võidaksin nende usaldust, kui mitte selle naise abil?

Sest kahtlemata oli ta heatahtlik. Ta oli minuga ainult mänginud nagu talle või linnuga. Tal ei tulnud nähtavasti mõttessegi mulle paha teha, ja minu surmahirmust polnud tal aimugi!

Hakkasin ta järel astuma. Kui ta seda nägi, naeratas ta veel enam. Ta kummardus aegajalt ja murdis mõne lille. Siis puutusid ta loorid maad. Astusin ta järel kui kannupoiss.

Nüüd alles nägin, milline ta õieti oli. Ta noort ja saledat keha kattis vesihall loor. Ta heljus kergelt kahele poole, kui mu ees kõndis, haavatud käes lilla õitevihk.

Kuid ikka veel olin mingi une ja viirastuse

mõju all, nii et mu mõtted korratult ning sihitult lendasid.

Ma ei suutnud oma tähelepanu eesminejal hoida. Nägin lillesid ta käes, nägin sandaale ta jalas, nägin õisi, mis ta tallas, nägin juuksekiharat ta kõrva kohal. Kuid teda ennast tervena ei suutnud ma näha.

Tulime jälle jalgrajale, mida mööda olin äsja joosnud. Läksime hääletult, mina mõned sammud ta järel, ikka veel kui unes.

Meist lendasid sinised linnud mööda. Ta vaatas nende poole sama pilguga, millega minugi poole.

Tulime metsa. Selle suurte lehtede all oli õhk vesiroheline ja täiesti vaikne, ilma vähimagi tuule hinguseta. Puud ei kohisenud, linnud ei laulnud.

Varsti aga harvenes mets, meie ees oli lagendik ja sellel inimeste asundus.

4

Nõnda nägin nende kodu esimest korda.

Täiesti ümmarat õue piiras kõrge püstaed. Selle keskel olid ümmarikud kojad, roovikuist seintega ja nahaga kaetud, tohutukõrged. Neid oli viis, kaks suuremat ja kolm vähemat, kõik ühesugused.

Imelik, et ma puu otsas olles neist vähimatki märki ei näinud!

Väraval peatusin kaheldes: tundus, nagu oleksin astunud üle inimliku raja kuhugi õudsesse, võikasse maailma. Kuid neitsi vaatas taha, ja ma läksin.

Ta viis mu esimesse suurde kotta. See oli ruumikas hoone, kuhu näis valgus tulevat ainult alati lahtisest ukseavausest. Seinu ja põrandat katsid tumepunased vaibad. Kõrgelt laekitsusest rippusid hallid, lillad ja rohelised loorid ning vööd.

Ta lükkas mu patjadele kesk koda istuma ja kadus ise välja. Kulus mõni silmapilk, mil vaevalt suutsin ümbrust imestleda. Siis läks koda hetkeks pimedaks, sest kaks kogu astus üle läve sisse.

Hiiglaneitsil oli endasuurune vanamees kaasas.

Vanamehel oli allavajunud servadega hall kaabu ja põlvini ulatuv pika karvaga mantel. Selle alt paistsid ta sääred, niisama karvased kui mantel.

Nad vaatasid kordamööda minule ja teineteisele. Kulus mõni hetk, siis väljus neitsi jälle.

Vanamees istus teisele padjale ja vaatas ühtsoodu mulle otsa.

Tal oli ümmarik nägu, mida kattis üleni kõrbenud karva lühike habe, tömp nina ja silmad kui sinised tinanööbid. Ta ei pilgutanud kordagi neid, vaid vaatas, ainult vaatas.

Tundsin hirmu, aga ka mingit usaldust selle koletise vastu. Mis kavatsus oli neil? Mis mõtlesid nad minuga peale hakata?

Neitsi tuli varsti tagasi ja pani mu ette mõned puu- ja kuivatatud nahknõud piima, mee ning õhukeste kuivade karaskitega.

Tõesti, mul oli nälg. Alles nüüd märkasin seda. Hakkasin sööma, kuna nemad silmi pööramata mind vaatlesid, neitsi ühtsoodu naeratades, vanamees aga niisama nagu ennegi.

Maitsesin kordamööda iga toitu, kuni isu kadus. Muude hulgas oli nahkkülimit peente marjadega. Kuid need olid nii küüvitsa marjade sarnased, et ma ei usaldanud neid katsuda. Alles nende tungivate märkide peale sõin pihutäie marju. Need maitsesid aga hoopis teisiti, kui olin oodanud.

Kohe selle järel tundsin imelikku väsimust ja und. Kas mõjus nii söömine, need marjad või oli see hirmurikas, ohuline hommik mind nõnda väsitanud, ma ei tea.

Vajusin kummuli kahe nahkpadja vahele, millel oli villapool väljas, ja magasin silmapilgu pärast kui surnu. Ma ei kuulnud, kunas nad väljusid, ega ka seda, kas nad hiljem sees käisid.

Kui ärkasin, oli päike juba üle poole taeva. Tundsin janu. Astusin õue, lähenesin ühele vähemaist kodadest. Selle lävel istus hiiglaneitsi, käed rüpes.

Kuid vaevalt oli ta mind näinud, kui üles tõusis, kotta kadus ja sealt tagasi tulles mulle piima tõi. See, et ta mind nõnda mõistis, pani mu imestama. Jõin, naeratasin, — võib olla, esimest korda kogu päeva jooksul, — ja hiiglaneitsi naeratas niisama.

Veetsin kogu õhtupooliku imelikus meeleolus: ma ei teadnud, kas olin vang või vaba; ei usaldanud kuhugi minna, kuid ka siin ei tunnud end kodus olevat.

Vanameest polnud kordagi näha, neitsi kadus tihti ära.

Liikusin ettevaatlikult õues ringi. Vaatasin läbi kõik kojad. Kahes suuremas nähtavasti elati, kuid kolm vähemat olid aidad.

Esimestes oli palju nahku, riideid ja patju, teistes aga loetlematu arv suuri ja väikesi vakku, külimitte, matte, kappu, karpe, pütte ning sõelu. Seinte ümber käisid ringi riiulid vasest, savist, puust ja nahast kausside ning kruusidega.

Suure õuega oli ühendatud kolm samasugust täiesti ümmarikku vähemat õue. Neis oli maa loetlematuist sõrajälgedest mullane. Nähtavasti olid need elajate tarad, kuid nüüd olid nad täiesti tühjad.

Kui kõik oli vaadatud, istusin jälle koja lävele. Õuest välja ei usaldanud ma minna. Istusin, vaatasin, kuis metsa ladvad päikese alanemisega värvi muutsid, ja ootasin päeva kulumist.

Kui pikk, ääretu pikk oli see päev! Kui imelikke tundmusi äratas minus õhtu lähenemine, kui taevas jälle roosaks ja roheliseks muutus! Kui kauge oli aeg, mil seltsimeestega üle õhtupunase mere sõudsin ja nõndasama roosat taevast vaatlesin!

Üle lagendiku ujusid pehmed, soojad udud. Mets eemal muutus lillavärviliseks. Kui õhtu sinimantlid läksid läbi õhu.

Hämara jõudes tulid lambakarjad koju. Need olid suured, rammusad, paksu halli ja musta villaga loomad, palju suuremad, kui olen iial näinud. Nad tulid, ilma et keegi oleks karjatanud, ja täitsid tarad äärest ääreni.

Mind toideti jälle nagu pisikest last ja pandi magama ühte vähemasse aita, mis oli niisama patjade ja vaipadega täidetud kui suuremadki.

Lamasin kahe pehme padja vahel ja mõtlesin, kuid ei suutnud oma seisukorda mõista. Kõik oli nagu tõelises inimlikus elus, ja ometi oli kõik üleloomulik, ilmvõimatu. Kuid kogu teekond oli juba ammu mu peas tõelise ja üleloomuliku segi heitnud. Ma ei suutnud enam küllalt imestada.

Mõtlesin ja mõtlesin, uni ei tulnud. Mul hakkas kuum, viskasin padja kõrvale, kuid see ei aidanud. Siis astusin õue.

Võis olla kesköö. Kõik oli vait. Kuulsin lammaste mäletsemist ja astusin tara poole. Seal lamasid loomad nii tihedalt, et maa oli hingava ja sooja lademega üleni kaetud.

Laskusin aia najale ja vaatlesin kaua seda süütut loomakarja. Minus võttis maad hale ja abitu meeleolu: nagu nemad ses käsitamatus maailmas, nii olin ka mina!

Tõstsin silmad üles. Taevas näis mõnel hetkel tumesinine, siis lilla, kuid siis jälle tume-tumeroheline. Avarus oli täis ähmaseid, leegitsevaid tähti.

Vaatlesin kaua neid. Siis äkki panin tähele imeliku asja: odamees oli kummuli, kooditähed tagurpidi.

5

Järgmine päev kulus sessamas ebamääräses meeleolus, milles eelminegi. Läksin ja tulin omapead, nagu lambadki; kuid ma ei teadnud iial, mida õieti võisin, mida mitte.

Aga ometi usaldasin nüüd palju enam. Mitte ainult õu, vaid ka ümbrus, kogu saar oli mulle vaba.

Mul oli kavatsus mööda randa saare ümber käia. Kuid see näis kergem olevat kavatseda kui korda saata.

Saar oli nimelt suurem, kui olin arvanud. Ta oli pikergune, ja me olime talle oma laevaga terava otsa poolt lähenenud. Peale selle oli rand mõnes kohas liiga järsk, metsik, üksainus segipaisatud kivirahnude väli.

Kuid igatahes sain saarega tuttavaks. Ristlesin suure osa sest läbi, teeks lammaste radu

tarvitades. Need tungisid kaudu kõige pimedamate tihnikute ja üles kõige järsematele kaljurinnakutele.

Kirdes tõusis astmete kaupa kõrge, kuiv nõmm, täis mehekõrgusi sammaldunud kive, mis uisapäisa siia-sinna paisatud.

Siin polnud muud taimestikku kui madarpunane kanarbik ja imelikud lilled, mille tüve maad ligi piiras sametine lehevanik ning mille paarisüllast sirget vart kroonis pisukeste helekollaste õite hari.

Nõmm lõppes kõrge kivipõrandaga, mida kaljuimarad kui pitsid palistasid.

Siit avanes ääretu vaade üle saare sinikauguse.

Seal all valendas lubjane sõmerik, seal punaste kaljude väli, seal aga sinisalude otsatus ja äärmises põhjas püsti seintega hall mägi, mis mere peitis.

Tuul lõõtsus läbi avaruse, valgeid pilvekeri kerkis ääretusest, — kui voldid rullusid vaevalt nähtavad lained üle mere mõõtmatu selja.

Kuid mina ruttasin edasi. Eksisin metsa pimedikus, kahlasin sammalsois, komistasin kitsais kaljulõhedes üle pea ulatuvais sõnajalapuhmais.

Leidsin kesk saart sügava oru. Nõrelised puud ulatusid üle selle randade. Allikas tilkus kui hõbepisaraid. Läbi pimedate latvade näis keskpäevases taevas tähti.

Siin-seal oli lagendikke käharate hiigelpuudega. Niitusid peitis paks rohi. Oja angervaksakallastega lõikas kui vöö läbi rohu haljuse.

Taimestik oli tuttav, kuid lähemal vaatlusel siiski võõras.

Kasesarnased õrnad põõsad olid üleni roosas õilmes. Küüvits oli männikõrgune. Tamm kandis raudmusti nõelu.

Kõik lilled ja puud, mida tundsin, olid üleloomulikult suured. Puude lopsakad ladvad olid kui künkad, metsasalgad kui mäed.

Ja üle kõige ääretu üksinduse tundmus.

Ma ei kohanud metsas iial muid loomi peale lammaste ja lindude.

Lambad ilmusid kaljulõhedes vahetevahel ootamatult mu ette. Nad taganesid kõpsuvate jalaliigutustega, uudishimulikke silmi minult pööramata.

Linde oli ääretu palju. Nad lendasid suurte salkadena ja üksikult. Puude tagant õhetasid nende sini-läikivad parved. Mererannal tulid nad tuulega. Ja õhtul tiivutasid nad üle ehataeva.

Kuid nad ei laulnud. Isegi nende tiivalööke ei kuulnud ma.

Nende hulgas oli pärlmutriseid siure ja lohmakaid halle ümreid, kes liikumata rannal istusid. Nende keskel segisid väledalt punased teevitsad ning jõhvlinnud, — pisukesed loomad, kahe pika punase jõhviga hännas, — pigemini liblikad kui linnud.

Mingit märki muist inimestest ei leidnud ma saarel. Ja väsinud uitmast, tulin jälle koju. Langesin voodisse ja magasin ilma unedeta, et järgmisel päeval uute unenägude jaoks ärgata.

Püüdsin mõista seda elu, kuid mu mõte ei liikunud paigast. Pigemini oleksin harjunud eluga koerakoonlaste maal kui siin.

Kes olid need hiiglased? Kust olid nad siia saanud? Oli sel saarel varem enam elanikke?

Või oli olemas suur hiiglaste ühiskond ja see paar siin oli ainult nende äärmine võsu, äärmisel saarel? Oli neil suhteid teiste hiiglastega teisil saaril?

Mitmed märgid sundisid mind seda arvama.

Neil oli nimelt riideid ja riistu, mida nad koduste abinõudega ei võinud valmistada. Nad pidid neid mujalt saama. Kuid kust ja kuidas?

Peale selle polnud nad metslased. Kuid üksi olles võib inimene ikka ainult metslane olla.

Ma ei saanud aru nende majapidamisest. Midagi ei tehtud siin nagu tööd, ja ometi oli kõike küllalt.

Kuid kõige enam pani mind imestama üks asi: nad ei rääkinud. Ja ometi ei tea ma õieti, kas nad päris tummad olid.

Võib olla, nad ei tahtnud rääkida, seda asjatuks pidades. Võib olla, oli neil oma mõteavaldusviis, mis meie omast põhjani erineb.

Nad ainult vaatasid teineteisele otsa, et mõista. Ja imelikul kombel mõistsid nad mi-

nugi mõtteid alati, kui mu silmi nägid. Mil kombel, — seda ma ei tea.

Nad olid lihtsalt targad — ühe isesuguse tarkusega, mida meie ei tunne. Nad näisid looduse ühte sulavat ja nende teadvus näis looduse teadvus olevat. Ning sellepärast arvan, et nad ka loomi ja puid niisama hästi mõistsid kui mind.

Kas nad midagi kummardasid? Kas oli neil usku? Ma ei tea.

Kuid õhtul, kui päikeseketas merre oli langemas ja veel taevarannal peatus, tardusid nad hetkeks, pärani silmad päikese poole pööratud, ilma valuta ja igatsuseta.

Miski ei seganud neid siis. See kestis ainult silmapilgu, kuid see oli täiuslikum rahu, kui võib iial kujutleda. See oli kogu inimese puhkus, tundmuste ja mõtete suur hääletus.

Oli see nende palve? Oli niisugune nende usk? Võib olla.

Ja õhtul oma asemel silmi sulgedes tundsin, kuidas mind nende tarkuse lained ümbritsesid.

Tundsin nende elu suurt hääletust, mis mind kui udutiivul elumaailmast unemaailma kandis.

Kuid hommik tuli uute imedega.

Mõistsin lõplikult: sel saarel polnud muid elanikke. Ja veel mõistsin: siin ei olnud iialgi talve.

Nad ei tunnud külma ega häbi. Nad olid peagu alasti. Ja kui nad ka midagi seljas kand-

sid, siis igatahes mitte külma või häbi pärast. Nende rõivad polnud kummagi kohased.

Nägin hiiglase tütart tihti alasti. Ta ei põgenenud iial mu eest säärasena. Ta tuli sagedasti nii mulle vastu. Ta ei pannud seda üldse tähele. Ja nõnda oli ta väga ilus.

Ta ehtis ainult oma juukseid ja jalgu.

Ta tegi keerulisi palmikuid, põimides neisse värvilisi lõngu ja hõbeniite. Ta sidus nad pea peale üles, ehtis neid läikivate merikarpidega. Või nad langesid kahel pool ta põskede ümber kui õõtsuvad humalakobarad.

Ta kängitses jalad tumepunaste madalate kingade, kullatud-servaliste sandaalide või süsimustade imeõhukeste nahksukkadega, mis ulatusid niueteni.

Nii oli ta ilus, kui äkki mu ees põõsad kahele poole lükkas ja lagedale astus, riidetu ning sätendav. Või kui teda mööda mereranda nägin jooksmas, pea seljas, väljasirutatud käsivarsil sinised linnud avatud tiibadega.

Ma pole ühtki naist säärasena näinud. Ta oli kui jumalanna. Ta oli kui ilu ise. Kogu ta keha oli ilu. Võisin teda peagu ilma häbitundeta vaadelda.

Hoolimata suurusest, näis kõik temas õrn: ruugete juuste piiratud nägu, roosad kõrvad ja naeratav, kuid harva avanev suu.

Imelikumad kui miski olid aga ta silmad: meeleolu peeglid, hingeallikad pikkade ripsmete raamis, kust otsekui mõtete oja sulises.

Kui ta õhtul oma armsamas asendis kesk õue peatus, — käed kuni küünarpeadeni tasaloodis, siis aga püstjoones õhku tõstetud, — siis arvasin ta silmist tulejõe maailmade valguse poole voolavat.

Päev oli kulunud ta ilu imestluses. Ta mälestus viskas üle mu une kui sametise telgi.

6

Silmi avades nägin läbi ukse päikesevalget õue ja hiiglaneitsit tallekeste sõõris.

Need olid kaunid, ärksad loomad, õrnad kui lapsed. Nad jooksid siira-viira kodade vahel põigeldes kui kerad.

Ja hiiglase tütar püüdis neid. Ta laotas käsi, ta laskus põlvili nende ette, pingutas kaenalde ja maa vahele loorid kui võrgud, kuhu voonakesed uperpalli langesid, ning naeris kui laps.

Ta oli kaunis, kuid kaunimad kui miski muu olid ta liigutused.

Ta hüppas pikil sääril kui hirv suuri samme, pea seljas ja käed ees. Siis kummardus ta alla, käed üles heidetud. Ja siis langes ta äkki murule, vajus maa ligi, pea kätesse peidetud, neitsilik ning õrn.

Kuid uuesti, uuesti ärkas ta ilusatele vallatustele. Ta loorid lehvisid õhus nagu tiivad. Ta jalad paljastusid üle põlvede. Ta pale hõõgus juuksekobarate keskel.

Siis istus ta väsinult murule, ja tallekesed kogunesid ta ümber. Nad heitsid ta sülle, ta jalgadele — tumedad laigud sinihallidel looridel.

Nii istus ta kaua, käed rüpes, vaade liikumata lammaste kohal. Ta ilme muutus unistavaks ja ta silmist loitis nukrus.

Siis tõstis ta äkki palge ja nägi mind. Ta hüppas üles, naeratas vaevalt, raputas pead ja kadus puude varju. Tallekesed läksid kepsutades ta järel.

Hüppasin üles kui tundmatu hääle hüüdest. Mu uni segunes tõelisusega. Ja tõelisus oli kaunis kui hommiku-kastene unistuste maa.

Ma kadusin metsa. Taevas sinas kui ülaste pärg. Kaugus kutsus ja meelitas.

Tundsin imelikku kergust. Kui võõrad käed oleksid mind läbi salude kannud. Mida kiiremini läksin, seda kergem oli käia.

Lehed lõid mu palgesse, õied puutusid mu huuli. Joobusin õitest ja lindude kirendusest.

Õied rippusid alla vihkudena, kummisid väravaid üle mu tee. Linde tõusis igalt oksalt, nad lõid värvilisi vikerkaare üle latvade. Läbi puude lõikasid päikese mõõgad, heites tuliseid vööte üle linnuparvede ja lillekuhilate.

Oli kui suur pidupäev metsatemplites.

Üle niidu kerkis sinine põuaudu ja lillede uim. Siurude hännad sinasid alla üksikuilt puilt, jõhvlindude niidid punasid õhus.

Mu jalad uppusid rohus nagu lopsakas maa-

villas. Läbi haljuse tungisid kullerkupunööbid. Mina aga ruttasin üle rohu ja lillede kui tantsides.

Siis äkki nägin teisel niidu serval hiigelsarapiku all nagu viirastust: lehvisid hõbedased loorid ja kadusid. Ruttasin sinna, — nägin loore niisama kaugel. Mina lähenesin, — nemad kaugenesid.

Algas imelik põgenemine ja tagaajamine.

Ma ei näinud peaaegu midagi, ja ometi teadsin, et keegi mu ees ruttas. Ma ei teadnud, miks, kuid ometi tahtsin teda tabada.

Ruttasime läbi tihnikute, üle niitude, kaudu kaljulõhede.

Kui väsisin ja peatuda mõtlesin, nägin loore lähedal. Kui niidu servale jõudsin ja ei teadnud, kuhu pöörduda, heljutas teispool niitu keegi nägematu puid. Ja kui tihnikusse olin eksimas, poetas keegi mu ette värskeid õisi.

Nõnda eksisin meeletu visaga kaua. Päike rändas kesklõunas. Mets vaikis, varjud olid lühikesed.

Jõudsin jälle kesk saart sügavasse orgu. Olin surmani väsinud, langesin allika kaldale kummuli, kummardasin hõõguvad huuled joomiseks.

Kalda sinisavi seinast tilkus hõbedane oja, klaasised kublad keerlesid üle vee pinna. Allika peeglis värisesid mõned kahvatud tähed.

Vaatlesin neid liikumata. Äkki nägin, et kaks nende hulgas kiiresti lähenesid ja suure-

nesid. See kestis silmapilgu, — ja juba vaatasid mu vastu allikast paar suuri sinisilmi.

Hüppasin hirmunult üles. Kuid mu selja taga polnud kedagi. Ainult lehed värisesid natukene.

Algas uuesti rutt läbi metsade.

Ma ei mõtelnud enam midagi, — ruttasin ainult. Mu põlved vabisesid, hingeldasin, — ruttasin ainult.

Päike alanes, varjud pikenesid.

Jõudsin vahel mere randa. Kuulsin kaljurünka tagant sandaalide rabinat sõmerikul, kuulsin lähkrikive merre veerevat.

Üle õilmes lodjapuu keerlesid siuruparved sambana. Neid oleks nagu keegi minnes õhku heitnud. Lilled ja linnud juhtisid mu teed.

Päike punetas taevaserval. Meri oli purpurkatte all. Taevas tukkusid punased pilved kui hiigla käed.

Olin eksinud võõrasse metsa, kus polnud varem käinud. Oli pimedaid samblasoid, — hüplesin mättalt mättale; tuli mäerinnakuid, — rändasin lambateid.

Ikka kõrgemale, kõrgemale tõusis mu tee. Aeg-ajalt pöördusin ümber ja vaatasin taha: all sinas saare ladvastik, õhkus meri, roosatas taevas.

Tundsin ääretut väsimust. Tundsin nälga ja janu. Mu liikmed vabisesid.

Istusin kivile ja toetasin pea kätele. Öö läheneb. Suur kibedus täitis mu südame.

Siis äkki nägin otse enese vastu õitsvas põõsas nägu ja silmi. Need haletsesid, naersid ning kutsusid.

Hüppasin üles ja tormasin edasi. Kahmasin sülle ainult õisi ja lehti.

Hämaras vilkus mu ees mööda kaljuseina hõbedase loori kullane palistus. Roomasin kiiresti selle järele, — haavates käsi, tabamata loori.

Olin kalju lael. Ümber oli roheline taevas.

Väikeses lohus kesk mäeharja mustas üksik koda.

Taevarannale kerkinud kuusirbi valgus paistis koja lävest sisse. Kuu hõbedases valguses lamas patjadel hiiglase tütar kinnisilmi, avatud kätel.

Langesin ta kõrvale põlvili.

Ta liigutas vaevalt end. Ta silmad laugude all hiilgasid. — Peitsin hõõguvaid huuli ta looridesse, ta juustesse, ta rinnale. — Ta huulte joon värises kui kauguses. — Peitsin hõõguvaid huuli ta huulile.

7

Algasid õnnelikud, joobnustavad päevad.

Kui uni on see mulle, kui olematuse riik, kuhu mind mu mõte tagasi kannab.

Vahel kaljumäe üksindases kojas, vahel kodu õues, vahel metsa haljastes telkides, — nõnda kulusid meie päevad. Meie armastuse

palang ulatus ühest saare otsast teiseni. Mere, metsa, värvilise taeva, — kõik matsime selle lõõma.

Hommiku päikese teravad nooled äratasid meid pärast armastuse öid. Lamasime teineteise kõrval, teineteise kaela ümbert hoides, põsk põse vastu, ja vaatlesime hääletult mäge, metsa ning merd.

Siis vaatasime teineteisele otsa, häbesime, hüppasime üles ja põgesime välja.

Lilledesse, rohtu, lehtedesse peitsime oma armastust.

Mänglesime metsas, karglesime kanarbikus. Peitsime end kurekatla-väljal, mängisime petet puhmastes, — ja see, keda leiti, pantis suudlustega.

Leidsime mättas kimalase pesa, — jõime mesimune. Leidsime puus kusala, — sõime mesikärgi. Mesiste huultega langesime teineteise kaenlasse — mesiste huulte, mesiste kätega.

Kummardusime üle allika, vaatlesime teineteise silmi, ulatasime huuled, et vees suudelda, — suudlesime kaldal, — suudlesid vastuhelgid vees.

Meid saatsid tallekesed mägedele. Ta ehtis neid paelte ja lilledega. Pärjapäistena hüppasid nad meie ümber.

Kuid keskpäevil, kui olime väsinud rõõmust ja armastusest, istusime puude alla, ja õrn kurbus võttis meie üle võimust.

Peitsin pea ta rinnale, sulgesin silmad, kuulasin — mida? — ei tea. Võib olla, iseenese, võib olla, tema, võib olla, kogu maailma südametukset. Kõik peitus selles: õnn, unustus, igavik. Ainult olla nii — igavesti.

Ma ei teadnud temast midagi. Ühtki sõna polnud me vahetanud. Ma ei teadnud isegi ta nime. Veel enam, ma ei teadnud sedagi, kas tal üldse nime oli.

Ja ometi, ma pole ühtki inimest nõnda tunnud kui teda. Kui ei olnud ühiseid mõtteid, siis olid ühised tundmused. Tundsin teda kogu oma olevusega. Mõistsin käte, rinna ja huultega.

Mida pimedam, vaiksem ja üksindasem oli, seda lähedam oli ta mulle. Tundsin, kuis suudluses me hinged vahetusid, kuis kaisutuses viimsed seinad me vahel murdusid.

Tema aga armastas mind vaadelda. Vaadelda tundide kaupa liikumata, mu pead oma süles hoides.

Ta silmist voolas kui kiirte vihk, loitis pehme tule laine. See ümbritses mind nagu magus paitus. Ja ma ei tea tõesti, mis oli magusam: ta suudlused või ta silmade põhjatu sügavus.

Nagu luik ujusin ta silmade läikival pinnal, kui metspart süüvisin ta pilkude sügavusse.

Võib olla, rääkis ta mulle omal silmakeelel palju asju, kuid ma ei mõistnud selles muud kui ääretut hellust.

Neil silmapilgel ei mõtelnud ma midagi, ja kas tema mõtles, — ei tea. Vist ei. Ta ei mõtelnud kunagi. Ta ainult naeratas.

Nägin ta silmis põhjatut sügavust, pööritavat, mõistust pimestavat. Tundsin ta vere lainetust, kuulsin ta südame värinat.

Ja ma uppusin, uppusin.

Kui enese tast vägisi vabastasin ja põgenesin, jäi ta roidunult lamama. Ta pool-kinni silmad läikisid pehmelt, ta pool-lahti huuled naeratasid raugelt. Nii lamas ta lilledes. Ta oli õnnelik.

Ja kuhu ma ka läksin, — leidsin ta uuesti eest. Ta oli kui loodus igal pool. Ta oli kui mäekünkad, kui puhmad, kui niidud mägede vahel.

Ta lamas nurmedel. Ta sirutas käed kui oksad mu vastu. Ta silmad sinasid kui allikad küngaste vahel. Tuul tõstis ta juukseid kui pilvi.

Nägin ta rindu kui mu kodu vaikseid künkaid. Ta jalad olid kui oru kaldad. Ta põsed õhkusid kui väljad päikese veerul.

Ja ma ruttasin ta poole. Kummardusin üle ta valge kaela. Langesin ta magusaile huulile. Kummusin palgega ta rinna küngastele.

Ah, kui mäletan kõike seda, kui kahju on mul temast! Kui hea oli ta siiski, hoolimata kõigest!

Iga kord oli ta uus ja ometi vana, nii vana,

kui oleksin teda näinud ühes teises elus, ammu enne seda.

Nägin teda vahel sügavas metsas: helerohelise helerohelises, pärg peas kui metsapiigal.

Ta seisis liikumata puu all, ja must tall seisis niisama liikumata ta kõrval.

Ta silmaterad olid kõrvale pööratud, näol ilme nagu hirvel.

Siis taganes ta vaikselt metsa, mind nähes, ometi vaatamata, — et silmapilgu pärast esile tormata ja mind ennast vastu tõmmata.

Või nägin teda mere rannal. Tuul ajas suuri siniseid laineid, valgeid pilvi tuli avarusest. Siis oli ta seal.

Ta tuli läbi vee. Nägin ta niudeid lainetes, ta rindu vahus.

Ta tuli suurte lindude salgas. Nende sinised tiivad lehvitasid ta kaela ümber. Nad nokkisid suuri helepunaseid marju, mis ta nagu helmeste rida huulte vahel hoidis.

Siis heitis ta linnud mõlema käega kui lillekimbud õhku ja ulatas oma huuled mulle. Meie ümber on lindude-vikerkaare vihm.

Ta armastus muutus lõõmavaks kui keskpäev.

Ja ometi ei teinud ta tihti midagi, et mind sundida. Mida nõrgem ta oli, seda vägevam oli ta. Ta lamas ainult ja naeratas.

Ta oli kui laps. Ta lubas enesega teha, mis tahtsin. Ja mida rohkem talle paha tegin, seda tänulikum oli ta.

Ta sai mind uskuma, et olin temast suurem ja tugevam.

Näis, nagu oleksin mina tema liivale paisanud, ta juukseist murule tõmmanud, teda vägistanud. Ta käed olid jõuetult süles, mööda ta põski veeresid pisarad ja ta silmad särasid õnnest.

Neil ajul tundsin elu täiust, kuid ühtlasi hakkas minus mingi rahutus maad võtma.

Ma ei teadnud, kuis vana hiiglase vastu olla.

Mis arvab ta minust? mõtlesin endamisi. Ta peab ju teadma meie vahekorda? Mis kavatsus on tal minu suhtes? Mis mõtleb ta peale hakata?

Harva, väga harva nägin vanameest. Ehk ta kalastas kuskil teisel rannal. Ehk ta elas lambakarja läheduses tol pool saart. Aga vahest hoidus ta minu eest meelega kõrvale?

Vahel juhtus ta mulle metsatihnikus vastu. Kuid ta ei pannud mind tähelegi. Ta läks minust mööda oma musta lühikese mantli ja paljaste põlvekeermetega kui kõndiv kell.

Mulle tundus alati, et ta oli hajameelne ja mind ega midagi enese ümber tähele ei pannud. Ta käis väga tasakesi oma teed ja oli ühteviisi tagasihoidlik ning pehme, hoolimata suurusest.

Tegin kord katset temaga kõnelda. Rääkisin maakeeli ja, kui see ei mõjunud, siis läti keeli. Kuid ta ei pannud seda tähelegi. Tema jaoks ei näinud inimlikku kõnet olemas olevat.

Üldse näis ta leebe ja heatahtlik, kuid ometi oli tema see, kes iial ei lasknud mind mu elu õudust unustada. Nagu vari tuletas ta meelde seda kuristikku, mis mind tõelisest elust eraldas.

8

Kesk ümbritsevat und tundsin tõelisena ainult hiiglaneitsi armastust. Tundsin ainult seda magusat tuld, mis ta kätest minusse voolas; seda pööritavat mürki, mis ta silmist hoovas.

Meie armastus muutus kohutavaks kui kesköine päike: meie ümber oli pime ja ometi silmipimestavalt valge.

Sagedaid tulikahjusid plahvatas meie veres, loetlematud lõkked voolasid läbi meie liikmete.

Me ei teinud enam vahet öö ega päeva vahel. Need kulusid ühesuguses joovastuses. Rippusime teineteises kinni, hetkekski nõrkemata. Olime kui kaksikud armastuse aias.

Oli öid, mida ei või värinata meelde tuletada.

Magasin ta süles. Ta käed palmisid mu piha ümber, peitsin pea ta lõhnavaisse juustesse, nägu surutud vastu ta kuumniisket rinda.

Olin ta kaisutuses kui laps.

Tundsin veres ainult üht tungi: lähemale temale, lähemale! Ainult üht suurt valu: sulada ühte, saada üheks, hukkuda ühes! Ei midagi muud.

Nõnda lamasime tundide kaupa liikumata pilkases kojas. Keegi maailmas ei teadnud meist midagi ja meie ei teadnud maailmast midagi.

Kuid kui päikese kiir hommikul meid äratas, tundsin imelikku väsimust. Lamasin ta käsivarrel roidunult, haige kirglikust ööst.

Tema aga vaatles mind naeratades. Ta suudles mu väsinud huuli, silmi, kõrvu, hambaid. Ta tikkis suudlusi mu kaela, kuklasse, õlgadele, rinnale, selga.

Siis sundis ta mind silmi avama, ja vaatles neid kaua.

Ta oli nõndaviisi ilus, armas ja kohutav: riidetu, patjades ja loorides, hommiku värisevas valguses, suured silmad mu üle kummardatud.

Ta ümmarikud rinnad õhkusid mu kohal, must juus oli segi paisatud, rippus raskelt alla, selle varjus värises ta huulte joon imelikuna ja kaugena.

Vahel ei näinud talle mu mõtted meeldivat. Ta sai kurvaks. Ma pidin kogu jõudu pingutama, et oma mõtteid muuta. Kuid ta sai sellestki aru, ning naeratas veelgi kurvemalt, — kuni meid uus kire sööst üllatas.

Hakkasin armastama öid: siis ei mõistnud ta mu mõtteid, vaid tegusid.

Olin lakkamatus palavikus. Mu palged lõkendasid, silmad valutasid, süda lõi tormiselt. Ma ei suutnud end enam valitseda.

Põgenesin metsa, põgenesin öösse. Hiilisin

läbi kuusikute, — oli kuum, läbi männikute, — hõõgusin.

Kuid ta oli seal, ta oli igal pool. Mustade tüvede vahel nägin teda loivivat, puhmastes ta silmi säravat, sammalpadjul ta keha valendavat.

Ta oli igal pool, kuhu pöördusin: puis, järvis, niitudel. Taevas ja maa oli teda täis. Teda ei olnud üks, teda oli loetlematult palju, teda oli kõik.

Lopsakas rohi oli kui tema juuksed, jäin udujoomedesse kui ta palmikusse, vabisesin õõtsuvail soil kui ta rinnal.

Öine pimedus oli tema kaisutus, pälkude välge ta verelöök, latvade kuulmatu kohin ta õrn ohkamine.

Ta saavutas mind kasesaludes, loidapuude, küüvitsate keskel, paelus mind silmiga, võrus kätega, laskus mu üle kummuli, imes tühjaks.

See oli hirmus. Naise kirg on hirmus.

Miski ei kaitsenud mind. Me kukkusime kummuli kojas, langesime õues lammaste keskel; jalgrajal, poolel teel kodu ja mere vahel, oli meie voodi.

Kuumal ööl, taevarannal kerkiva punase kuu valgel armastas ta mind segivisatud patjadel ning käristatud looridel.

Ta oli himune nagu loodus ja täitmatu nagu maa.

Tema kaisutused olid piinav-valusad, ta suudlused salvavad kui ussi omad.

Ta lõhnas kui põõsas. Ta kirg tõusis kui udu. Ta keha kuum niiskus põletas mu liikmeid.

Aga kuu nõrgal valgusel nägin ta nägu. Ta suu oli suur ja mustjas-punane kui veres. Ta silmad olid pool-kinni kui kassil, nende säras oli lõkendavat verejanu.

Ja selle lõkendusega hukkas ta minu, hukkas iseenese.

Tegin meeletuid põgenemiskatseid.

Hiilisin metsa, ruttasin lammaste rada mööda kahe kaljuseina vahel. Olin teel kogu öö. Jõin allikaist, vaatlesin siravaid tähti kaljude kohal ja rõõmustasin vabaduse üle.

Kuid siis oli ta jälle seal. Nägin teda äkki kalju najal seisvat, kahvatu nägu mu poole pöördud, silmis etteheide.

Leidsin siis neeme ninas vene, lükkasin lainetele ja katsusin põgeneda.

Kuid ta saavutas mu ujudes, lükkas ümber vene, haaras mu sülle, mängis minuga kesk lainete lendu. Me mattusime vahu pilvedesse, ta juuksed ujusid vees kui meriheinad. Ja nagu part Ilmatari põlvel, nii puhkasin viimaks ta rinnal.

Ah, milliseid hetki elasin üle noil ajul!

Ärkasin vahel pärast suuri palanguid mere liivasel rannal lainete loksest või nõmmel kõrgete kadakate vahel kõledal päeval. Taevas oli tühi. Tühjem oli mu süda.

Ärkasin vahel õhtu veerul soo rannal samb-

las. Päike veretas madalas kidurate pedajate vahel, karusambla nupud punasid. Kurb õhtu! Veelgi kurvem mu süda!

Lamasin uimaselt kaua aega.

Siis nägin vana hiiglast puude vahel tasakesi minevat, enese ette vaadates, kuid näol pilkeline naeratus. Ja see, et tema naeris, täitis mu kohutava aimusega!

9

Tuikusin üksi vahusel rannal kõrgete kivide vahel. Valus õhtupäike veretas pilvis.

Kui palju päevi oli kulunud, ma ei tea. Tundsin ainult, kuis elujõud minus tilk tilga järel vähenes.

Mu pea oli tinaraske. Juuksed läksid halliks ja hakkasid langema. Iga pihutäiega võtsin neid kuklast kui harjaseid. Vaatlesin oma luisi käsi kui korjuse omi.

Ma ei mõtelnud enam midagi. Otsekui läbi udu kajastus mulle viimne mõttekuma:

Oled ainult inimene. Inimene võib armastada ainult inimest. Hiiglase armastus on inimese surm.

Kõik ümber aitas ainult tõsta mu rasket meeleolu: loksuv meri, madarpunased ja kinnaveri värvi kiviseinad ning must-lopsakad põõsakuhilad.

Siis järgnesid neljanurgelised kivitiigid, mille surnud vesi oli paaruse-karva kui mürk. Mööda seina igritses laisalt imajas ojanire.

Mustad kivid ulatusid üle mu pea. Nende sakilised jooned muutusid salapärasteks ja kohutavateks. Pöördusin aralt ümber, ning kivinesin jahmatusest.

Otse mu ees, kesk verisule-värvi kõrrestikku seisis hiiglaneitsi.

Kuis oli ta nüüd teissugune kui ikka!

Ta näonahk oli hall, otsaesine kortsus, silmad külmad. Ta seisis liikumatult, pea taha painutatud ja pilk mu poole pööratud.

Ta kandis täna tumepunast loomanahka, mille pikast karvast ta käsivarred ja reied heledalt esile tungisid. Ta juuksed voolasid kui õhetavad väädid igale poole. Ja tema sandaalininadel olid tundmatu kiskja küüned nagu õudse looma varbad.

Tundsin sõnul seletamatut hirmu ta ees.

Kuid siis nägin, kuis veri ta põsile hakkas valguma. Ta silmis süttisid kire tunglad. Ja ta huulenurgis tuksatasid himutõmbed.

Ah, oleksin karjunud ta ees!

Ta lähenes mulle liigutustega, mis varjasid himu, häbelikkust ja vägivalda. Haarasin mõlema käega hiigellilledest kinni. Kuid ta tõstis mu õhku, lillesid juurtega ühes tõmmates.

Väänasin käsivarsi, visklesin kehaga, kuid ta ei päästnud.

Nõnda mind kuumas süles hoides hakkas ta jooksujalga randa mööda edasi ruttama. Ta sandaaliküüned rabisesid rihvakivides tuld lüües.

Maltsrand kord laienes, kord kitsenes. Kord tõusid me ümber ääretu kõrged punased sambad, siis jälle majakõrgused kivid, millel kasvasid hiigelpuud kui hiied, ning siis lähenes maa merele ja kaljumüür tõusis püstjoones lainetest.

Pilgukski peatumata astus hiiglaneitsi vette ja sammus läbi vahu ümber mustava müüri nurga.

Avanes maltsrand, mida piiras ühelt poolt laias kaares ülepääsmatu sein, teiselt poolt vahutav meri. Kogu ala oli kaetud segipaisatud kaljurahnude, seinalt langenud tüvede ning taimestikuga.

Kuid see oli kohutav-õudne taimestik.

Maa pakatas, puserdas, läkastas enesest haljust. Rohu ja lillede lopsakus oli muinasjutuline. Mahlakusest murduvate sõnajalgade rägastikus hõõgusid hiigeltulikad ja võhumõõgad.

Kuid siis muutus vaatlus veelgi õudsemaks.

Ilmusid tülgastav-rõvedad taimed.

Maas, murtud puudel ja kaljudel kasvasid läilakujulised taelad.

Terved alad olid kaetud lilledega, mille hiigelõiekarikad olid inimese naha värvi. Nad murdusid jala all ja paljastasid sisu, mis oli verine kui toores liha ning lõhnas raipe järele.

Nende räpakas-punased kausid piirasid meid kõigilt poolt.

Siis tõusid meie ees seened, mil pole nime inimlikus keeles: läilad ja ropud, otsekui inimeste kehaosad.

Kuid hiiglaneitsi ruttas edasi, taimi metsloomа küüntega veristades kui elavaid olevusi.

Ta lõõtsutas, ta käed värisesid ja silmad lõkendasid.

Kaljusein hargus sammaste reaks, mida katsid lopsakad väädid, ja nende taga avanes hiiglakoobas, mille kohal kõrgenes hall mägi põlismetsaga.

Laest rippusid rusked ja punased rahnud. Rohelised ja sinised sambad kandsid võlvi. Seinad keerlesid tuhandes käärus, hämarusse kadudes.

Kõige taga kõrgenes aga nelinurkne kaljusäng maani lokkavate sammalpatjadega.

Ning kõik see õhtuse mere virvendavas valguses: veripunane, lilla ja tumeroheline!

See oli himu kohutav tempel, naudingute hiiglavoodi veripunaste ning süsimustade vaipade all.

Nägin hiiglaneitsi silmi otse mu palge ees.

Neis polnud enam mingit armastust. Oli ainult emase armuheitmatus ja piinamishimu.

Ta suunurgad värisesid. Ta huuled täitusid hõõguva verega. Ta silmad olid süsimustad.

Nõnda võttis ta mu siin, valusalt ja armu-

heitmatult. Ma ei pannud enam vastu. Andusin lootuseta.

Ah, surra oleksin tahtnud ta armatsemises kui udusulis! Sulada temaga ühte, kaduda lõplikult, kustutada viimses kaisutuses kõik kannatused, sulgeda viimsesse õhkesse kõik armastuse ning valu!

Sest armastasin teda ikkagi veel. Igatsesin ta järele, tundsin kustumatut kirge ta poole.

Ainult inimlikum, inimlikum oleks pidanud kõik olema!

Ta jäi lamama, pea taha vajunud, huuled lahti, silmad kinni. Ta rinnapead õhkusid ehas kuumalt ning valusalt.

Istusin ta aseme ees samblas hulga aega. Siis tuikusin läbi koobast täitva sõnajalastiku.

Mu meeleolu oli vaikne. Aeg kohiseb minust üle, mõtlesin, las ta kohiseb. Mina olen siin, mina kaon siin, pea pole mind enam.

Mu jalad olid väsinud. Tundus, nagu poleks mul kandu olemaski, nagu oleksin kõndinud ümmarail keradel. Ühtsoodu langesin aga tahapoole, ikka tahapoole, kätega seintest kinni hoides.

Eha lõõmas kord külmemalt, kord kuumemalt. Koobas oli kaetud otsekui puna-lillade pidulooridega. Läbi võlvide, kaudu seinte ja maa voolasid alalõpmata õhkuvate viinade joobnustavad lained. Süngel ja kohutaval valguseallikal ei näinud algust ega lõppu.

Siis nägin ses helenduses äkki iseennast: lamasin sammalvoodis, pea vastu seina püsti, lõug rinnale vajutatud. Must liblik lendles mu hapra korjuse kohal edasi-tagasi. Mina aga lamasin, — lamasin, — hooramarjad sõrmi vahel, surmakollad kaenla all.

10

Päeval pärast seda põgenesin metsa.

Ruttasin kui tapja, üle õla piiludes. Läksin kaua sammaldunud kivide vahel, tõusin ühelt kaljuriiulilt teisele, kuni jälle avarale nõmmele jõudsin.

Kogu saar oli mu ees: ruske, lilla ja roheline. Rannad valendasid kui angervaksa-väljad.

Seisin kaua seal.

Tuul ajas pilvi lõunasse, — pöörasin silmad lõuna poole, — ah, pilved ujusid eemale kui laevad pingul purjedes!

Pilvede varjud sõudsid üle õhtupunase mere. See lamas nagu klaasine tee taevarannast saare valge rannani.

All mäe külge mööda tõusid metsad. Nad ülenesid kui puude sõjaväed. Nad olid kui pead sulgedes, kui käed lillevihkudes.

Oi metsalatvade kurbus!

Istusin maha ja kummardasin pea kätele. Istusin nõnda kaua liikumata.

Siis kuulsin linnu laulu.

Laulis väikene lind lehestikus. Kust oli see lind, kes esimesena sel tummade saarel laulis? Oli ta niisama siia eksinud kui mina, ääretu pimeduse taha? Kuulasin teda hinge pidades.

Viis algas aralt kesk hääletust, laulukeermed kerkisid, katkesid vaikuseks, algasid uuesti, — viis värises kui niit.

Peitsin pea kätesse ja nutsin.

Ah, see oli hääl mu kodurannalt! Sealt, kus neitsid lauldes üle kaste lähevad, kus õhtu ehas kostab poiste vilepill. Sealt, kus mehed rõõmsalt valgmale lasevad, kus pirruvalgel taat vestab endisist ajust.

Ah, ta tuletas mulle meelde kõik! Mu kodukoha, lapsepõlve, seltsimehed, mu kasuõe, kes valgmal seisis, pale linikusse peidetud.

Tardusin valusais mälestusis. Kui viimaks pea tõstsin, oli lind vaikinud, päike madalale vajunud ja värvid muutunud.

Vankusin minema kui unes.

Mälestused ja olevik segunesid mu mõttes. Iga samm mäelt alla lähendas mind jälle kohutavale tõele: hiiglaneitsile.

Nägin teda magamas mere rannal, murtud lilledes, õhetav ja õnnelik.

Ta juuksed olid taha heidetud kui hobuse lakk. Ta põu oli lahti, ja ta rinnad olid liival kui elavad talled, suured ning kuumad. Lained puudutasid ta jalgu.

Siis mõistsin lõplikult: See on sinu surm.

See on naine. See on meestesööjate maa. Tee midagi, või muidu sured sa siia!

Ja ma haarasin mõõga. Tõstsin selle kahe käega üles ja surusin hirmust suletud silmil kuni vanguni sinna kohta, kus ta süda tuksus, kus olin loetlematud korrad oma huuli hoidnud. Ma ei suutnud enam mõõka välja tõmmata.

Ta ärkas kiljatades. Ta tõusis põlvili, ta haaras kinni kätega mõõgapärast, veri purskas ta käte alt.

Siis mõistis ta kõik.

Ta hakkas nutma valju häälega, ta pisarad segunesid verega. Ta langes kummuli kaeveldes, tõusis uuesti üles, katsus põlvili mu poole roomata, käsi murdes. Ta veri voolas lilledele, neid kaks korda punasemaks muutes.

See oli hirmus. Naise surm on hirmus.

Jooksin vene juurde, see libises lainetele, hüppasin venesse ja hakkasin kõigest jõust sõudma.

Nägin teda liival värisevat, kuulsin ta kaebusi. Ma usun, oleksin ümber pöördunud ja teda ometi püüdnud veel aidata, kui mitte ööge poleks mu venet eemale kannud.

Ta veri voolas liivale, voolas merre, nägin, kuis vesi punaseks muutus.

Mina aga sõudsin, sõudsin.

Päike vajus, meri oli vaikne, ainult kõrged hääletud ummikud käisid, tasa mu venet tõstes ja lastes. Saar kaugenes, ma ei näinud teda enam.

Kuid nägin veel hiiglaneitsi verd ning kuulsin ta nuttu.

Võis kesköö olla. Olin surmani väsinud, mu käed vajusid sülle ja silmad langesid kinni. Tundsin läbi suike, kuis vene hiigel-ummikuil tõusis ja langes.

Siis kuulsin, kuis õhku täitis vaikne häälitsus, kaebus, nagu oleks loodus ise kurtnud.

Haarasin uuesti mõlad ja sõudsin kui nõdrameelne. Ikka edasi, ainult edasi, ainult eemale saarest! —

Pean ma kõik jutustama, mis minuga hiljem juhtus?

Uitsin kaua võõrastel meredel. Kannatasin nälga, janu, tormi ja päikest. Leidsin palju säärast, mida olin tulles näinud, kuid ka palju uut.

Nägin vahel laevu, kuid laevnikud olid võõrad, õudsed, ei olnud inimesed. Leidsin saari, kuhu ei usaldanud minna, ja randu, kuhu ainult öösel lähenesin.

Merimadu ajas mind taga ja kolm päeva kandis mind merihobu, kes hänna jõhvidest oli mu venesangasse jäänud. Nägin vesihiiglaste võitlust ning kuulsin näkineitside laulu.

Kuid miski ei pannud mind enam imestama.

Rändasin siis kaua võõrail mail, kuni koju jõudsin. Leidsin üles lapsepõlve nurmed ja salud.

Kuid keegi ei tunnud mind siin, ja mina ei

tunnud enam kedagi. Samad inimesed, kuid kõik on mulle ometi võõrad. Näen ainult tühje nägusid, ainult varje veel.

Kas meie oleme inimesed? Ei, me oleme ainult lapsed, rumalad, pahurad lapsed. Tõelised inimesed elavad kuskil mujal, noil kaugeil saaril.

Mina olen neid näinud. Võib olla, olid nemadki veel kõige vähemad, teistest eemal, äärmisel saarel. Kuid juba nemad olid nii suured, et me neid välja ei kannata.

Igavene igatsus jäi minu rinda. Mu süda oli kaheks kärisenud, ja miski ei teinud seda enam terveks. Teadsin, kui nõrk olin hiiglaste keskel; kuid miski ei lohutanud mind ka inimeste hulgas.

Inimlik, liiga inimlik oli kõik mu ümber! Liiga piiratud, liiga mõistuslik, liiga väike sellele, kes on elanud hiiglaste hulgas kesk ääretust!

Ma ei võinud jääda oma koduküla. Mul polnud enam kaasvanuseid, ei noormehi ega neide. Olin noor, kuid mu juuksed olid lumivalged ja mu samm raske kui tina.

Mis olid mulle veel inimese mõtted ja ettevõtted! Mis oli mulle veel inimtütre armastus!

Võtsin kätte rändamissaua. Palju aastaid on kulunud. Mul ei ole kodu.

Kuid suvisel õhtul, kui päike kaugel põhjaläänes looja läheb ja künkad punaga katab,

peatun saua najal, ning ääretu igatsus täidab mu rinna.

Tahaksin heita kummuli maha, tahaksin palvetada päikese poole:

Oi maailmade valgus, võta mu valu oma kiiresse, vii mu igatsus merede taha!

Olen väike ja võimetu, kuid ma ei suuda seal elada, lase mul surra vähemalt seal!

Võta mu valu oma kiiresse, vii mu kurbus merele nimetule, nimetule saarele — kaugemale kui uni!

1915.

INIMESESÖÖJAD.

Kolm järve läikis reas kui kolm pikergust peeglit. Nende pinnad olid üksteisest kõrgemal. Nagu klaasastmeid mööda tõusid pilvede vastupildid, rutates üle külma sügistaeva.

Ülemise järve kaldal kõrgete puude all punasid mõisa kivikatused. Härrasmaja sirged sambad tõusid põõsaste raamist, kandes lumivalgete kätena kõrgeid ärkleid pikkade akendega.

Järvi piirasid kahelt poolt rusked ja hallid künkad. Tõustes ja vajudes venisid nende külmi allikaid niristavad ning taevarandu varjavad seljad. Siis aga laienesid nad ja näitasid põhjas hilissügise siniseid kaugusi.

Alumise järve randa mööda liikusid inimesesööjad.

Juba kaua olid nad sügisese maastiku keskel marssinud. Nende jalad olid väsinud mättaist, silmad aga raagus puist ja tinahallest pil-

vist. Kuid veelgi lõi nende mõttekujutus aeg-ajalt lõkkele otsekui kadakas.

Üksteist huigates kahistasid nad kalmustes. Rasket inimesesööja ametit kirudes tammusid nad nätskel savirannal. Pika pussiga lõikasid nad põõsast inimliha, närisid vaese ristirahva luid, kuni näod olid ühest kõrvast teiseni lepapargist kollased, ja vandusid:

„Küll on aga palju verd! Kuradi päralt, küll on palju verd!"

Kõige ees astus punapäine moonaka poeg Jürna. Ta kandis käes kisulist metsmehe kärpa, ta vasikanahast kollaste saabaste sääred olid lehtritena alla vajunud, ja sealt välkus paljas väits.

Ta vandus, sülitas ja vilistas vahetpidamata, mõlemaid mudaseid käsi suurde suhu pistes. Ta pööritas silmi ja liigutas peast eemal seisvaid kõrvu nagu hobune roos robinat kuuldes.

Tema järel piilus sepa poeg Jaan, vaikne poiss valgete juustega. Ta hallid silmad peatusid vahel kui unes, vari peitis ta kahvatu näo, — kuni ta jälle Jürna saladuslikust sihinast ärkas.

Nende järel tuli puusepa tütar Miili, kel oli nööbisarnane pea, kitsad silmad ja kollane undruk. Ta kilkas hirmust ja naerust kordamööda, talutades väikest venda Jassi käe kõrval.

See oli paksu kõhu, peene kaela ja suure

peaga ning komistas kõrtes, mille kangus näis talle võitmatu. Ta mõistis ainult nutta.

Viimsena vantsis mägrakoer Sami, vaevaliselt ühelt jalalt teisele vaarudes, põlved väljapoole ja küüned koos. Ta oli üleni pruunkollane nagu sügisülikonnas, kõhu all hulk nisanööpe kahes reas.

Läbi võhumõõkade võsa jõudsid inimesesööjad tammini ja läksid luugist alla. Siin oli videv, niiskus tungis ninna, laudseinu peitis sammal, aga pool põrandat oli kuiv.

Kui kaugel näis kõik siit!

Ülal pea kohal igritses liigsilma nire, mille läbi õhkus kollane kuma, aga silla teises otsas avanes taeva kahvatu kaugus, mida mõni raagus oks poolitas.

Jaan seisatas kesk sillaalust ja kuulatas vee sulinat. Talle näis, nagu oleks teda silla otsas hüüdnud hääl, mida ta oli kaua kuulanud, ning libastades jooksis ta sinna.

Mustal veepinnal keerlesid siin kollased kublad, kive katsid sisaliku silma karva täblad, pulstunud kulu peitis randu. All aga algas ääretu heinamaa puusalkade ümber keerlevate ojaharudega.

Kivilt kivile hüpates jõudsid inimesesööjad oja saarele. Seda katsid kõrged emalepad. Lopsakate mustsõstrapõõsaste vahel mädanes rohi. Suured vesirotid hüppasid ruskeis lehis.

Puude raagus oksad sirutusid nagu käed risti-rästi üle pea. Külmad taevalapid helenda-

sid läbi metsa hallide sõrmede. Veekeerud kandsid varisenud lehti nagu musti laevukesi.

Siis pöördusid inimesesööjad üle ibesoo ranna poole. Maa õõtsus nende all, nad kisendasid hirmust, Jass nuttis, Sami vaarus laukasse, enne kui nad randa jõudsid.

Kadakane nõmm tõusis äkki soost. Lapsed jooksid ühe kadaka tagant teise taha, koer haukus kive, — ja äkki olid nad avaral mäel.

Kesk mäge, nagu pealage, seisis kaks söestunud jaanitule-sammast. Muru mustas tuleasemeist kui armidest. Sulanud klaas läikis tuhas nagu maa silm.

Kui avar oli siit vaade: ühel pool metsade kaugesini, teisal mõisa punakatused puude keskel, all järve tinahall pind.

Otse laste ees algasid künkad, mis ulatusid ruskete lainetena taevarannani. Teisel pool orgu mustas mäe küljel vana lubjaahju kõrge kivikatus madalate müüride kohal nagu püramiid.

Kuid üle selle halli maastiku laotus hilissügise taevas tuhksete pilvedega. Neid tuli vesikaarest salkade kaupa, rutates läbi tuuletu taeva. Nende piirjooned sulasid suitsuna õhtuvalguse külmas vinetuses.

Jaan heitis selili kulusse ja pani käed pea alla. Pilv läks üle ta pea, heites palgele kahvatu varju. Tuul puhkas korra tulepostide redelis, — ja jälle kuulis ta otsekui oma õe kauget kutset.

„Keegi ei ole Juulit leidnud," ütles ta kurvalt, silmi sulgedes. „Kolm päeva on ta kadunud, ja keegi ei tea, kus."

„Aga mina tean," vastas Jürna ja lõi naela kärpa. „Ta on viinameistri toas luku taga."

„Miks peaks ta seal olema?" tõstis Jaan pead.

„Mine tea!" vastas Jürna, kuid lõi sel silmapilgul sõrmesse. „Olen aga neid ise näinud istuvat linnasekastil," jatkas ta ja pistis sõrme suhu. „Ma eksisin aurus, siis nägin neid kastil jalgu kõigutavat ja naervat."

„Aga kolmel päeval pole teda enam keegi näinud," kordas Jaan kurvalt. „Kõigil pool on teda otsitud, kuid kuski pole leitud."

„Küll su isa otsis ka viinakojast," ütles jälle Jürna ja hakkas saapasäärele oma verega käe jälge joonistama. „Aga ta ei leidnud. Ma kuulsin ise, kuis ta viinameistriga rääkis. „Kus on mu tütar?" küsis ta. „Kas mina su tütre vaht?" vastas see. „Mis oled sa teinud temaga?" kisendas vanamees. Aga meister laskis koja auru täis ning hüppas aknast välja."

Jaan lamas sõnatult. Ah, kui kurb, kui kurb oli ta meel!

Iial polnud ta oma õde nõnda näinud, nagu praegu siin lamades. Tema silmi nägi ta õhus, tema juukseid ja undrukuid liigutas vaevalt tunduv tuule hingus. Õhk ta ümber oli täis õde.

Ta nägi, kuis see hommikuti sepikoja taga-

kambris pisukese peegli ees juukseid seadis, kuis ta siis läbi koja läks ja poisid nõnda õhetavale rauale virutasid, et sädemete meri ta jalge ümber tuiskas. Siis haaras ta mõlema käega riietest kinni ja jooksis kilgates välja. Sellid aga naersid nõgistesse habemetesse.

Ta läks puusepa tuppa, kus mehed otse tema jaoks kõige paremast puust kõige peenemaid laaste höövеldasid. Põll pingul täis vaigust lõhnavaid laaste, jooksis ta üle maantee kodu poole, kuna puusepad ta järel naljatasid.

Siis lõi ta savikausis tainast, puhus tulle, nii et palged õhetasid, küpsetas kooke ja riputas peent suhkrut. Jaan luges akna all raamatut, kuid nägi ühe silmaga leeki lõukas lõkendavat ja kuulis teise kõrvaga rasva raual särisevat.

Aga kui õhtu jõudis, heitis Juuli liniku juustele ja kadus välja, kuna vana sepp nurises ning needis. All viinakojas lasti auru katlast, see tõusis kui pilv maja ümber, pilvest kostis pilli hääl.

Suvisel ööl laulsid künnilinnud mõisa pargis ja rooside lõhn voolas üle müüri. Ärgates nägi Jaan kuuvalgel, kuis Juuli hääletult end riidest päästis, kaua voodi serval istus ja künnilinde kuulas.

Nõnda nägi Jaan teda ikka veel istuvat, juuksed kuu hõbedases õhetuses lahti, huuled avatud roosilõhnade poole, künnilindude järelejätmata lauldes.

Kuid kuhu oli ta tõelisuses jäänud? Miks olid kõik nii ehmatanud, kui temast räägiti?

Isa otsis teda sellidega kogu pühapäeva mõisas ja metsis, öösel vedas ta laternate valgel järves noota ja küsitles hommikul laadalisi suurel maanteel. Kuid keegi ei teadnud midagi.

Nagu läbi une aimas Jaan mingit saladust, mida kõik muud mõistsid. Jälle nägi ta isa vihast nägu ja kuulis naisi mõisa õues päid ühte pistvat ning sosistavat. Läbi viinakoja aurupilvede viirastus talle elu kohutav mäng.

Ah, kui kurb, kui kurb oli ta meel!

Aga Jürna oli vaheajal ühe verise käe valmis saanud ja algas uut. Veri hüübus ta haavas, kuid ta pigistas seda vägisi välja ja tikkis sääred täis kohutavaid pilte.

„Nõnda teevad indiaanid," ütles ta. „Kord avan oma elusooned ja värvin enese üleni punaseks. Siis maetakse mind kui indiaani."

Et keegi ei vastanud, jatkas ta:

„Kui indiaanidel pole soola, siis avavad nad käesoone ja joovad soolast verd. Nõnda elavad nad rohtlaanes nädalate kaupa oma verest."

Kuid nüüd oli ta enese haav lõplikult kuivanud, ja ta ei saanud sealt enam tilkagi. Ta vaatles oma meistritöid saapasääril ja jatkas:

„Kui indiaanid on teel, siis kannavad nad verekotte seljas. Leeritule ääres kallavad nad verd pealuust karikasse ja rüüpavad. Siis tõm-

bavad nad punastest sulgedest mantlid üle kõrvade ning norskavad."

Jaan tõstis pea Jürna poole ja Miili vaatas hirmunult talle otsa, suu lahti.

„Aga kesköö1 tuleb mustas mantlis indiaanlane valgel hobusel metsa äärde, pistab sõrmed suhu ja vilistab — nii!" Ning äkki pistis Jürna sõrmed suhu ja vilistas läbilõikavalt, nii et juuksed kõigil püsti tõusid.

Inimesesööjad hüppasid üles ja vaatasid hirmunult ümber.

Vaheajal oli õhtu jõudnud. Üle halli maastiku lendasid tuhkesd pilved kasvava hooga. Nagu õudsed loomad kihutasid nad, ruttu kuju muutes. Nüüd oli seal hobuseid lehvivate lakkadega, ratsanikud heljutasid mantleid, lipud rullusid, — külm tuul lõõtsus pilvedesse.

Kadarik mustas mäeveerul, mõis oli kaugel taevarannal, künkad jooksid lainetena eemale, keskel lömitas lubjaahi.

Laste näod kahvatusid, — kõik oli nii õudne.

Korraga näitas Jürna käega lubjaahju poole ja hüüdis kurguhäälega: „Seal! seal!" Siis pistis ta põidlad suhu ja vilistas läbilõikavalt ning pani teiste ees mäenõlvakut mööda alla jooksu.

Nad põiklesid kadakate vahel, orus sulises vesi jalge all, siis lõppesid põõsad ja algas kuiv põlmas.

Käpuli kõrres nagu siili nõeltes, roomasid nad nõlvakut mööda üksteise järel üles, Jürna

esimesena, paljas nuga põiki hammastes, Sami viimasena, maad ligi vaglana lookas.

Vahetevahel paindus Jürna vastu maad ja laskis kuuldavale hoiatavat sisinat, siis tõusis ta kätele ja jatkas teed. Kogu aja vandus ta hääletult, sülg tilkus mööda nuga ja verised saapad rabisesid kõrtes.

Nüüd mustas lubjaahi mõnekümne sammu kaugusel. Maa oli lubjast valge, põõsad kasvasid läbi pehkinud niinekottide. Katkine käru oli kummuli, sääred püsti; kõrges kulus mustasid kerrakiskunud tõrrevitsad ussidena. Kõike ümbritses mahajäetuse õudus.

Jälle sisistas Jürna ja andis veriste kätega märke, nuga hambus. Nad jagunesid kahte ossa: Jürna hiilis ühelt ja muud teiselt poolt löövi.

See oli neljanurgeline ehitis, müüridest vaevalt jalg pealpool maad. Neljalt poolt tõusid järsult ühesuurused telliskivise katuse kolmnurgad.

Maad ligi lookas, nuga käes ja silmad enesel hirmust pärani, tuli Jürna nurgal nähtavale. Kuid siis peatus ta jahmatades: kogu sellelt poolelt, mida polnud mõisa näha, olid vargad katusekivid ära viinud. Paljad roovlatid valendasid kui looma luukere.

Inimesesööjad lähenesid ettevaatlikult müüri servale ja vaatasid sisse. Ahi mustas kuristikuna pilkaspimedalt. Tuul tõmbas vaevalt tunduvalt roovlattides.

Kuid siis sündis nende pärani silme ees midagi nii viirastuslikku, et nad seda esiotsa tähelegi ei pannud. Tuuletõmbusel hakkas mingi must eesvaip nende ees kõrvale liikuma, imetasa ning hääletult. Ja hetke pärast vaatas inimese nägu pärani silmil nende otsa, otse nende pea kõrgusel.

Nad jahmatasid, kuid enne kui said millestki aru, kadus nägu niisama hääletult. Nad taganesid hirmunult, ilma mõistmata, mida nägid, silmad pööratud pimedusse.

Kuid nüüd nägid nad, kuis sama must eesvaip varjuna kõrvale vajus, ja inimese nägu lahtiste juuste keskel tuli nähtavale, suur ning tõsine.

See oli ülespoonud inimene, keda tuul liigutas!

Nuga langes Jürna käest, ta haaras veristest saapasäärtest kinni, et oleks kergem joosta, ja vajus ulgudes mõisa poole. Ainult mõne silmapilgu paistis veel ta lookas kogu ja kostis saabaste rabin kõrtes.

Jaan ja Miili püüdsid talle järele minna, kuid nende põlved vabisesid nõnda, et nad paigalt ei pääsenud. Ja äkki panid nad tähele, et vaheajal oli öö tulnud. Maad kattis läbipaistmatu pimedus, mõisast polnud enam midagi näha. Hirm tõusis silmapilgu jooksul nõnda, et nad selle all pidid lämbuma.

Siis sai Jaan sedavõrd jõudu, et kähiseval häälel sosistas: „See oli Juuli."

Ja Miili vastas nõndasama vaevalt kuuldavalt: „Jah."

Nad pöördusid vabisevail põlvil ahju juurde tagasi. Nüüd oli see neile nii hirmus, et nad sellest mitme sammu taha jäid. Kuid nende silmad seletasid selgesti Juuli allavalguvaid juukseid ning pimedas õhkuvat nägu.

„Hüüa talle," sosistas Miili, „ehk ta elab."

Kuid Jaani suu andis vaevalt mingisugust kähinat, mis polnud isegi sosin mitte. Ta võttis kõik jõu kokku, kuid ta sõnad jäid hääletuks. Ta vankus jalul ja pidi Miili õlast kahel käel kinni võtma, et mitte kukkuda. Nõnda seisid nad kolmekesi surnu ees, tütarlaps kahe poisikese vahel.

„Juuli!" sai Jaan lõppeks häält. „Juuli!"

Kuid enese häält kuuldes sai ta julguse jälle tagasi. Ta astus otse müüri äärde, ta silmad olid peast tungimas, kui ta näo vastu roove surus ja pilgu pimedasse puuris.

Surnu nägu oli ülespidi, natuke teisel õlal, süsimust juustepeo rippus sirgelt alla, — nõnda liikus ta vahetpidamata, kordamööda nägu ja kukalt vaataja poole pöörates.

„Juuli, kuuled sa mind, Juuli?" hüüdis Jaan. Ta rääkis veel mitu lauset, isegi mõistes, et see oli asjata. Siis pöördus ta selja taga seisva Miili poole: „Ta on surnud." Ja imelikul kombel ei tulnud tal pisaraid, vaid selle asemel ütles ta: „Ma võtan ta maha."

„Ei, ei!“ hädaldas nüüd Miili. „Ära puutu teda, ära puutu! Ma kardan nii!“

Kuid juba oli Jaan müüri servale tõusnud ja katsus roovlattide vahelt sisse pääseda. Ta oli saanud äkki imerahulikuks ja otsustavaks. Pimedas näis ta suur ning kange.

Ta leidis laiema lativahe ja pääses sisse. Kuid siin mõistis ta kohe, et surnu ei rippunud mitte roovlati või sarika, vaid mingi põikpuu küljes, mis läks risti läbi katusealuse. Kätega kobades leidis ta selle, kuid surnu oli temast liiga kaugel.

Siis kiskus ta enese kaksiratsa talale ja hakkas nõnda edasi minema. Peagi leidis ta nööri, kuid see oli kõvas umbsõlmes, mida ta ei suutnud avada.

Silmapilgu peatus ta pimeduses ja tundis jälle hirmu ning silme ees otsekui tulesädemete lendu. Ta pööras pead ja vaatas üle õla. Väljas oli juba nii pime, et vaevalt nägi roovikuid ja nende vahel Miili pead mustavat.

„Anna mulle Jürna nuga,“ hüüdis ta Miilile ja hakkas tagurpidi tagasi tulema, nööri tala mööda kaasa libistades. Kuid surnukeha võnkumine ja käe puutumine selle juustesse pani ta pööritama.

Viimaks ometi oli ta roovide juures ja sirutas käe välja, kuid ei ulatunud noani. Siis tuli ta talalt alla ja astus mõne sammu ahju sisemist serva mööda, käsi kogu aeg välja sirutatud.

Äkki nägi Miili, kuis see käsi pimedusse ka-

dus. Siis kuuldus karjatus, ja selle järel ei kostnud ahju pimedusest muud kui keha pehme mütsumine kivilt kivile.

Jaan lamas mõne silmapilgu liikumata, uimane kukkumise valust. Kuid siis tõusis ta istuli ja kobas enese ümber: ta istus maadunud lubja hunnikul, kus kasvasid mõnesugused kõrred. Ta tõusis üles ja ulatas käed välja: igal pool ümbritsesid teda klaaslibedad seinad.

Siis kuulis ta Miili ja Jassi kisa ning tõstis näo üles.

Kõrgel ta üle õhetas hämar taevas läbi lattide ja otse ta pea kohal rippus musta tombuna õe surnukeha. Ning äkki tundis ta jälle seda mehist julgust, mida oli tunnud ülal poomisnööri päästes.

„Ärge nutke seal!" karjus ta. „Mul pole midagi viga."

Siis nägi ta Miili pead roovide vahel mustavat ja kuulis teda hirmunult ta üle pärivat.

Kuid Jaan hakkas ringi käies kätega kaeviku põhja uurima. See oli ümmarik ja täis kive ning lubjahunnikuid. Seinad olid siin-seal sulanud kivist libedad kui jää, siin-seal aga jälle auklikud ja muhklikud.

Siis katsus Jaan seina muhke mööda üles ronida, kuid kukkus peatselt seliti lubjahunnikusse. Ta tegi mitu katset, kuid kõik asjata.

Siis meenus talle, et all ahju servas pidi uks olema, mis viis orupoolsele küljele. Ta otsis kaua käpuli, kuni viimaks ka ukse leidis. Kuid

see oli võlvini täis kive, lupja ja mulda ning mõne silmapilgu järel mõistis ta, et seda oli võimatu paljaste kätega avada.

„Siit ei pääse välja," ütles ta ja istus väsinult maha.

„Mu jumal, mis saab küll!" kuulis ta Miili nuttu ja Jassi nuuksumist.

Kuid just nende nutt julgustas teda.

„Ärge nutke," ütles ta jälle. „Minge koju teatama, et Juuli ja mina siin oleme."

„Ei, mina ei lähe!" hädaldas Miili. „Ma ei julge minna. Ja kuidas jääd sina üksi siia?"

„Aga ma ei pääse ju välja," vastas poiss hauast.

„Siis jään ka mina terveks ööks siia," luksus Miili. „Kui sina jääd, siis jään ka mina," kordas ta lämbudes. „Ja vahest ütleb Jürna kodus, siis tulevad kõik veel öösel siia."

Kuid nõnda rääkides said nad täiesti aru, mis oli õieti sündinud. Nad pöörasid silmad hääletult Juuli surnukeha poole, kuid ei näinud pisarate pärast enam midagi.

Nad langesid kummuli maha ja pidid sulama järelejätmatult voolavasse silmavette. Nende südamed olid lõhkemas piiritust valust, nii et nende kõhnad kehad soigustes rappusid.

Ei olnud enam kohutavat ööd nende ümber, õudset kohta ega koledat korjust. Oli ainult surnud nende ühine sõber, vanem mänguseltsiline ning õde.

Ei tähendanud midagi surmaviisi koledus.

Ainult lahkunu kannatusi ja igavest kadumist mõistsid nad. Ei mingi jõud saanud tehtut tegematuks. Must surma linik oli heidetud üle kõigi võimaluste.

Ei iialgi enam! nuttis Jaan. Ei iialgi enam!

Kui ta silmad lõppeks kuivasid, tõusis ta vabisedes istuli. Ta pea huugas ja silmad ei seletanud isegi pimeduse süngust enam. Ta kuulis Miili nuuksumist kui läbi paksu udupilve.

Ta vaatas enese ümber, kuid sametine pimedus peitis kõik. Siis aga hakkas ta lubja, niiskuse ja mingi taime lõhna tundma, mida polnud varem tähele pannud.

Ta vaatas üles: taevas oli heledamaks läinud, mõni täht värises läbi roovide, ja ta tundis jahedust.

„Miili!" hüüdis ta. „Miili!"

Ainult nõrk nuukse oli vastuseks.

„Kas Jass on sinu juures?" küsis poiss. „Ja Sami?"

„Jah," vastas tütarlaps vaevalt kuuldavalt.

„See on hea," ütles poiss ning vaikis.

Ta istus ja vaatas mõttes üles. Kui pikkamööda kulus aeg! Mis võis kell olla? Tähed tulid ikka selgemini nähtavale. Ja poisike tundis külma vapustust.

„Mul on külm," ütles ta hambaid lõgistades.

„Külm?" küsis Miili enese ümber kobades. „Oota natuke." Ta päästis ruttu seeliku paelad selja peal ja pistis riide läbi lattide. „Võta vastu!" hüüdis ta. „Peida jalad sellesse."

Seelik vajus nagu kott poisi pähe.

Miili istus õhukeses alusundrukukeses jälle maha. Jass nuuksus tukkudes. Miili võttis ta sülle ja hakkas äiutama. Peagi magas laps, veel läbi une vahetevahel luksudes. Sami tõmbus tütarlapse jalgadele kerra ja magas niisama. Miili õõtsutas end külma pärast edasi-tagasi ja tundis, kuis laps ning koer teda soojendasid. Ta ei nutnud enam.

Siis kuuldus sügavusest poisikese hääl:

„Ma olen mõtelnud: miks tappis Juuli enese, mis ajas ta surma?"

„Kas sa seda ei tea?" vastas tütarlaps last kiigutades. „Ta ei võinud elada," ütles ta. „Viinameister oli ta maha jätnud."

„Jah," vastas poiss mõttes. „Kuid sellepärast poleks tarvis olnud surra."

„Minu ema ütles, et ta oleks lapse saanud," vastas jälle tütarlaps.

„Lapse?" imestas poisikene. See tuli talle nii ootamata, et ta vait jäi. „Mispärast lapse?" küsis ta.

„Sellepärast, et ta oli viinameistrit armastanud," vastas tütarlaps.

Armastanud, — seda sõna oli Jaan küllalt kuulnud, samuti nagu oli kuulnud kõneldavat lapsesaamisest. Kuid sündisid siis lapsed armastusest ja mindi siis laste pärast surma?

„Miks ta siis armastas, kui see nii halvasti lõpeb?" küsis ta.

„Ei või midagi armastuse vastu," vastas tü-

tarlaps. „Kui see tuleb, ei või keegi selle vastu." Ta õõtsutas last üles ja alla. „See on kui uni, nagu magaks sulgpadjus ja näeks und äraarvamata paljudest kompvekkidest." Ta ohkas. „Ja pärast seda sünnivad lapsed."

Kõike seda olid nad mõlemad kuulnud ja tähele pannud. Isegi lastesaamise viis polnud neile täiesti saladus. Ja ometi, kui imelik näis kõik olevat! Kuis oli täis saladust kõige vähemgi asi! Oli, nagu oleksid nad kõike seda alles sel ööl esimest korda näinud.

Nad istusid mõlemad kahvatute nägudega ja valust lõhkeva rinnaga, otsekui oleks maailma mure nende südamed külmade käte vahele võtnud. Järelejätmata lõõtsus öö võõraid mõtteid ja tundmusi, ähvardades neid endasse matta — tähthele, karge öö.

Jaan vaatas üles: ikka enam ja enam süttis seal tähti. Sügaviku pimedusest paistsid need suured ja lõkendavad. Maine maailm oli külm ja kirgas, kuid kõrgused näisid hõõguvat lopsakate tähtede tules.

Ja nüüd seletas silm tähtedevalgel ahju seinugi. Nende klaasised ääred lõid särama rohelistes ja sinistes tuledes, nagu jäälilled puhkesid õilmitsema pea kohal, kiired murdusid läbi värviliste kivide, — otsekui pitserikivist kaevus istus Jaan.

Armastus —? mõtles ta õe surnukeha vaadeldes. On siis see armastus? Ja ta meenutas kõike, mis oli sest kuulnud ning lugenud. Ma-

gusa valu teadis ta selle olevat, mida igatsetakse; õnneliku hulluse, mis sunnib tegema, mida ei taha, ja jätma tegemata, mida tahaks. Ning lõppeks, isegi surma pimeda piirini ulatus armastuse tuline lõõsk!

Jaan tõusis üles ja katsus kätega valutavaid liikmeid. Ah, kuis pakitsesid ta liikmed ja süda! Jälle oleks ta tahtnud nutta selle valu pärast, nutta kaua ja mehiselt. Kuid siis tundis ta seelikut enese jalge ümber.

„Miili!" hüüdis ta. „Miili!"

„Ole vait," vastas see tasa. „Laps magab."

Ja jälle äiutas ta poisikest põlvil. Nii oli ta kui noor ema sügisöös, tühjade küngaste keskel. Kaugele siia ja sinna, ette- ja tahapoole pole kedagi peale nende kolme unustatud lubjaahju juures. Ainult pimedus, ainult pimedus üle põlmaste tühjuse!

Kuid korraga nägi ta kaugel taevarannal õõtsuva tule, siis teise ja kolmanda süttivat. Ta hüppas ehmunult üles ja kisendas silmapilgu pärast rõõmsalt:

„Nad tulevad, nad tulevad!"

„Kes need tulevad?" küsis poisike hauast.

„Nad tulevad kodunt meie järele!"

Ta ei mallanud enam istuda ega paigal püsida, vaid hüples ühelt jalalt teisele, rasket last süles hoides.

Tuled aga lähenesid ja suurenesid ühtsoodu. Nad tõusid künkale ning laskusid orgu, ilma et nende kandjaist oleks vähimatki näha

olnud. See oli nagu kollaste tulepallide rongkäik öistel põldudel.

„Nüüd lähevad nad orgu," hüüdles Miili iga silmapilk. „Nüüd ei näe neid enam," teatas ta jälle. „Nüüd tõusevad nad uuesti mäele!" kisendas ta.

Kuid siis hakkasid pimedusest paistma inimeste kogud. Kõige ees jooksis Jürna, püsti juuksed taga tulevate laternate valgusest veripunased. Tema järel kiirustasid sepad, suurte nahkpõlledega kobistades ja puukottadega kivides kolistades, nõgised näod hiigelsuurte laternate valgel süsimustad.

„Kus on nad praegu?" küsis poisike ühelt jalalt teisele hüpeldes.

„Tulevad just mäe külge mööda üles," vastas tütarlaps ja lisas siis äkki: „Ära näita, ära näita neile minu undrukut!"

Ta hääl oli õrn nagu neitsilikud koidupunad häbelikul taevarannal.

1916.

VABADUS JA SURM.

1

Kuu tõusis müüride tagant. Teravad mustad varjud lõikasid neljanurgelise kivise õue kaheks. Ümmarguste kivide vahel tärkas noor kevadine haljus. Õrnad haiglased varred küünitusid üle päevapalavusest hõõguvate kivide ühte — otsekui ulatades tervitavaid sõrmi sõpradele.

Rannus lamas kõrgel lae all kitsa akna ees ja vaatas välja. Täiskuu piimane valgus paistis ta näole. See oli kõhn mees, harva punase habemega, hallides vangirõivastes. Ta hingas pikalt maakivi külma lõhna ja vaatas, kuis taevas mustaks muutus ning roosa kuu kerkis.

Ta oli juba kogu õhtupooliku siin lamanud, keha peidetud kasehalgude alla ja pale pööratud õue poole, mis paistis talle kitsast aknast

kui pilust. Ta oli näinud end otsitavat kõigil pool, ta kuulis vanglaülemat vanduvat ja nägi vahtisid süüdlastena kuklaid hõõruvat.

Nad olid kuni pimedani askeldanud ja riielnud. Nad avasid ka puukeldri ja otsisid teda siit. Ta kuulis neid all halge pilduvat ja temast rääkivat. Ta süda oli hirmust lõhkemas. Ta surus rusika suu ette, et mitte kisendada. Ta kartis oma südametukset kogu puupinu raputavat.

Kuid nad ei leidnud teda! Kolinal lõid nad ukse jälle lukku. Ta nägi neid õhtuvidevikus nõutult kesk õue seisvat: karata õuest, mida neli müüri kui kaevuseinad piirasid ja millest viis välja ainult üks igavesti valvatud kangialune, see pidi ime olema!

Kõik oli ta kaalule pannud, isegi oma elu. Täna või mitte iialgi enam! Homme ei lamaks ta siin enam vabade liikmetega. Sest õhtu eel nägi ta seppi raudadega õues käivat. Homme taotakse raudu ning needitakse ahelaid. Ja ülehomme algaks Siberi tee.

Sest vald oli ta ära annud. Oh, kuidas ta tudisev emake sõrmi läbi trellvõrkude ta poole sirutades sosistas, kuis ta vallamajas kogu ees oli neid palunud, kuis ta kohtumehe hobuse kõrval oli joosnud — vanad juuksed lahti ja käsivarred välja sirutatud! Kuid nad lubasid ta ära.

Rannus lamas, rusikad vastu hambaid vajutatud. Ära tahtis ta siit minna ja kätte neile

tasuda, viimasele kui ühele! Nende karjal tahtis ta maod maha lasta, nende hoonetele tule nurga alla pista ja nende paremate hobustega Pihkva poole kihutada!

Iial polnud ta nuhtluse üle nurisenud. Ta oli kurja teinud ja nad olid teda karistanud, — ta mõistis seda. Kuid nüüd oli see ülekohus. Kas oli ta midagi võlgu jäänud, et nüüd ülemäärast anti? Kuhjaga oli ta kõik kätte saanud! Küllalt ja enam ja üleliiagi veel!

Hukka tahtis ta ennem saada kui igaveseks kõik lootuse kaotada ja sinna hauda langeda, kuhu nemad tõukasid. Selle mehe jälgedes tahtis ta käia, kelle teod sosinana ühest vangide põlvest teise ulatusid, otsekui mälestused suuremaist aegadest.

Mis oli tema võrreldes tolle mehega! Kõrgele paerannale oli ta tuletorni ehitanud. Sealt oli ta tormiseil sügisöil veripunast valgust vahutavaile laineile langetanud ja laevu nagu ämblik oma võrku meelitanud. Mõõk verises käes ja süsimust habe tuules lehvimas, — nii oli ta lõõtsuva mere rannal seisnud.

Ses vangikongis, nüüdses halukeldris, oli ta siis istunud, raudvõru kaelas ja jalad ahelas. Kaua oli ta istunud ja siis põgenenud. Nagu Simson oli ta ahelad murdnud ja raudsed rusikad seinasse löönud. Õhukese paekorra alt oli ta muistse salakäigu leidnud. Ta oli selle murdnud ja läinud.

Õhtuti plekklambi kollases tuikes naridel la-

mades arvasid vangid ta jalgade raudset mürtsumist alt keldrist kostvat. Sügistuul lõi rabisedes ta pikka habet vastu trelle, ja ta näis neid väljas hüüdvat julgetele tegudele, aastasajad surematu nagu Igavene Juut.

Ja selle mehe kombel tahtis Rannus õnne katsuda! See mälestus hirmutas ja lohutas teda. Ta oleks tahtnud jalad ta jälgedesse panna ja sõrmedega samu kive müüris kobada, mida oli puutunud kord meriröövel. See oleks talle õnne toonud — viletsale ja vigasele.

Palaviku-uduste silmadega vaatas ta tühja õue. Ta mõtted jooksid noberuttu, ta unistused leekisid. Kuu tõusis ikka kõrgemale ja kõrgemale, — näis, nagu oleks keegi läinud ähmase laternaga üle sinimusta öise taeva.

Kui unes luges Rannus tunnikella kaugeid hääli. Kuid siis jahmatas ta: juba kesköö, ja tema oli alles siin, teekonna algul, kõik muu kui vaba! Kas polnud see ükskõik, kas lamada oma kambris naridel või siin halgudel, et homme uuesti nende kätte langeda?

Ta tõusis istukile, ettevaatlikult halge enese pealt veeretades. Pinu ulatus nii kõrgele vastu võlvi, et püsti ei võinud tõusta. Ta vaatas enese ümber: Kelder oli kottpime. Vaevalt nägi ta akna suus kasetohikut valendavat. Ümber oli hauavaikus.

Ta hakkas kätel edasi roomama, igal minutil peatudes ja kuulatades. Ta kuulis ainult puru rabinat, mis halgude vahel allapoole rap-

pus. Siis korraga tabasid ta sõrmed tühjust. Ta pööras enese ümber ja istus riida servale, jalad üle ääre alla.

Ta kuulatas jälle silmapilgu, aga kõik oli vait. Siis hakkas ta riida servast sõrmedega kinni hoides alla laskuma, jalgadega teed kombates. Ta varbad puutusid alumise riida halge. Ta hakkas neid nagu treppi mööda alla astuma. Riit nagises ning õõtsus ta all.

Korraga komistas ta ja haaras hirmunult kätega kõrgemast riidast kinni. Samal hetkel libises halg tema alt, veeres riita mööda ühelt halult teisele mürtsudes alla ning langes kolinal kivipõrandale. Rannus kükitas nagu jalust rabatud maha ja pistis käe, mille oli vastu riita veriseks löönud, suhu.

Nii istus ta tüki aega põialt imedes ja pärani silmil pilkasse pimedusse vahtides. Ta vabises üleni hirmu pärast. Ta ei usaldanud oimugi liigutada: Kuhu ei võinud see kolin küll kosta! Vahid pidid seda läbi lahtise õhuakna koridoris kuulma, ja nad võisid isegi vahikambris sellest mürtsust ärgata.

Ta ootas kaua liikumata. Aga kõik jäi vait. Siis tõusis ta ja hakkas värisevail põlvil üle lõhutud haluhunnikute, redelite ja laudade kobama. Ta liikus nagu kodukäija kottpimedas salakäigu ukse poole, mille põõnad ta oli kord halulõhkumise ajal üksi jäädes läbi raiunud.

Ta tungis lapiti seina ja riida vahele. Ta

jakk rabises vähe vastu krohve ja halge. Ta kobas kätega ringi ukse ümber, leidis põrandal puruhunniku ja kaapis selle sõrmedega eemale. Siis kangutas ta tammise ukse poikvile. End kokku tõmmates surus ta oma luise keha praost sisse.

Ta peatus ukse taga, tabatud ääretust pimedusest ja jäisest külmusest. Ta kobas särgipõuest küünlakännu ja süütas põlema: ta seisis kitsa käigu alguses, mille lakke pea ulatus. Otse jalge ees algas telliskivi-trepp, — selle varisenud astmed kadusid hämaruses nagu maaaluse jõe hallides lainetes.

2

Küünalt peos hoides hakkas Rannus treppi mööda alla laskuma. Ta käsi värises ja põlved vabisesid ärevusest, nii et raske oli käia. Õhk hallitanud müüride vahel muutus ikka jahedamaks. Mõnekümne astme järel lõppes äkki trepp ja algas lüngi allapoole minev käik.

Rannus sammus kähku pärimäge alla, nagu inimene, keda seljast lükatakse. Ta vigane jalg võttis suuremaid samme kui terve. Ta põial hakkas jälle verd tilkuma, ja ta pistis selle suhu. Nii loopas ta ühtsoodu edasi, üks käsi suus ning teises küünal.

Aja jooksul muutus käik. Laskus jäi vähemaks, mudane põrand jatkus peagu tasaloodis.

Seinad, mis alguses olid krohvitud, muutusid nüüd konarlikuks. Käik oli lihtsalt läbi paekorra murtud, ilma seinu silumata. Siin-seal riivasid teravad kivinurgad Rannuse õlgu ja ta pidi ettevaatlik olema, et konarlikul põrandal mitte langeda.

Ta läks kaua ja ta hoog vähenes. Siin-seal tegi käik käänakuid ja ta pidi ümber teravate nurkade pöörduma. Ta peatus vahetevahel minnes ja vaatas üle õla taha, kuid ta ei näinud midagi: kaks-kolm nõrka küünla kiirt tungisid tema ja seina vahelt läbi ning valgustasid hämaralt müüri konarusi.

Siis hakkas käik äkki laienema. Mõne sammuga oli Rannus ruumis, mis oli pisikese toa suurune, ja otse ta vastas mustasid kaks käigu suud. Ta jäi jahmatades seisma: millist käiku mööda pidi ta minema? kumb oli lühem? ja kuhu viivad nad välja?

Ta seisis minuti mõttes. Tõusis kahklus ja sellega ühes jälle ärevus. Ometi ei võinud ta kaua kahevahel olla. Ta valis parempoolse käigu, mis näis avaram, ja hakkas seda mööda edasi minema. Kuid ta endine rõõm vabaduse üle oli rikutud.

Ta suutis ainult mõnikümmend sammu minna, kui äkki laest varisenud kivihunnikul komistas. Ta ronis sellest üle ja ruttas edasi. Kuid ikka ebakorralikumaks muutus käik. Ja äkki lõppes see risti-rästi paisatud paetahvlite

seguna, mis olid teravate servadega nagu hulk saharaudu Rannuse vastu pööratud.

Ta seisatas silmapilgu selle kivirasu ees, mis täitis käiku, ja pöördus siis kurvalt tagasi. Nii lõppes see teekond! Ta oleks pidanud teist käiku mööda minema! Ta tundis äkki väsimust, ta särk muutus märjaks, hoolimata keldri jahedusest, ning ta langes suurde ruumi jõudes väsinult kivihunnikule.

Ta pühkis tolmuse varrukaga üle rõugearmise näo. Ta polnud harjunud jõudu pingutama ja väsis nii ruttu! Ta vaatas enese ümber: kõverad mustad seinad, võlv, millest olid kivid otsekui küüntega välja kistud, ning tolmune põrand, mille üle heitis küünla kõhn leek oma nõrku kiiri.

Siis langesid ta silmad küünlale. Kui ruttu oli see põlenud! Vaevalt pool oli veel järel. Ja ometi oli tal vahest paljugi minna. Ta ei suutnud aga praegu teekonda alata, pisut puhata tahtis ta enne minekut. Ta lähendas küünla huultele ja kustutas tule.

Pilkane pime piiras teda äkki. Ta jäi paigale liikumatuna, ilma et oleks usaldanud isegi kätt küünlaga langetada. Ja ühes pimedusega tundis ta äkki midagi muud, mida polnud varemalt tähele pannud, nimelt vaikust. See oli peadpööritav hääletus, mida võis kehaliselt mõista, mille all nahk torkavat valu tundis.

Ta sulges silmad ja katsus kujutleda, kus oli. Kuid ta oli otsekui ajast ja ruumist välja

libisenud ja pimeduse ning vaikuse maa-alusesse riiki jõudnud. Ta oli äkki eemal kõigest, mis harilik, igapäevane ja inimlik, ning talle tundus, nagu oleks ta alanud teekonna juba mitme päeva eest.

Veri mühas ta kõrvus ja õudsed mõtted sündisid ajudes. Ta tundis äkki seda kivimüüri, mis teda piiras: ümber, üleval ja all. Ta tundis võigast kivisuse, maa-alluse ja pääsematuse tunnet. See lasus üle ta olevuse, ta tundis seda enam keha kui mõttega, ja ta hakkas lõõtsutama selle koorma all.

Siis äkki salvas hirmus mõte läbi ta aju: mis siis, kui ta enam teed välja ei leiagi, ei uut ega vana? Kui ta on määratud siia eksima? Kui ta peab päevade kaupa siin ümber uitma ja siis kord nõrkema kivisel põrandal, keel kuivas kurgulaes?

Sest kas polnud meriröövlistki olemas üks teine lugu: meriröövel ei pääsenud nimelt mitte ära. Ta eksis keldrisse ja on veel praegugi seal. Ta kõnnib mööda salakäike, pomiseb enese-ette ja otsib teed välja. Ta must habe on nii pikaks kasvanud, et lohiseb mööda maad, ja ta silmad leegitsevad jõhvises habemes nagu kassil.

Võib olla, ootab ta Rannust käigu järgmise käänaku taga, et korraga ta ette ilmuda, hirmsana ja üleinimlikuna? Võib olla, paneb ta selja tagant äkki oma raudse käe ta õlale, surub jõhvkange habeme vastu ta põske ja sosistab

kähiseva häälega ta kõrva arusaamatuid sõnu arusaamatul keelel?

Äraräägimatu hirm täitis Rannuse südame. Ta kahmas küünla järele, aga ta käed vabisesid nõnda, et ta mõne silmapilgu jooksul tuld põlema ei saanud. Talle tundus, nagu oleks iga silmapilk ta elu ja surma otsustanud, — hirmsamat surma, kui võib inimlik mõte iial kujutleda, — maa-aluse kivikeldri igaveses öös.

Ta toibus alles siis, kui napp küünlaleek uuesti halli ruumi valgustas. Talle tundus jälle, nagu oleks ta mitme päeva eest siia pimedasse istunud. Nüüd oleks ta peaaegu juba endist teed tagasi läinud, et end uuesti vahtide kätte anda. See näis aga niisama kohutav olevat kui põgenemine.

Ta valis nüüd pahempoolse käigu. See oli palju madalam ja ebakohasem kõndimiseks kui endised. Ta ei võinud peaaegu sugugi sirgena astuda. Käik tegi loetlematuid käänakuid, sünnitades musti soppe ja seinakappe. Rannus põikles nende müüride vahel, roomates põlvili üle kivivirnade, toetudes kätega paasriiulitele, väriseva küünlakännu tuikes.

Lootuseta katsus ta arvata, kus kohal oli. Võib olla, lossi all; aga võib olla, ka juba linna kohal. Kui need aimaksid, kes mitmed süllad tast kõrgemal soojades voodites rahulikult magavad! Ta oli nagu söekaevur maa sügavuses, roomates nende unenägude õitsvate maastikkude all oma urkas.

Ikka ahtamaks muutus käik. Rannus pidi põlvedel roomama. Õhk oli läpatanud, otsekui oleks see olnud mingi truup, ega mitte lossi muistne salatee. Läilad, pööritavad, nimetud lõhnad tungisid ninna. Ta pihud olid paksu niiske tolmukorraga kaetud ja ta kotad libastasid märgadel paetahvlitel.

Ah, kui nad aimaksid! Ei oleks halastust neil tema vastu! Mitte kellelgi, mitte ühelgi! Jahikoertega algaksid nad jahti ta peale. Verekoerad päästaksid nad ta peale lahti. Veriseks lõhutuna, meeletuna rebiksid nad ta välja, kinninööritud liikmetega viskaksid nad ta kivikongi, et ise uuesti sooja voodisse heita.

Nende kõige hirmsamad uned, mis näitavad ääretuid halle labürinte ja lõputuid keerdtreppe õudseis tornides, pole midagi võrreldes tõelisusega. Kõige kaugemad kõrvekoopad on lähemad kui tema üksik ööS, mis läheb vahest ainult mõned süllad altpoolt nende pehmeid kodusid.

Rannuse vigane puus hakkas valutama. Ta vana luuvalu ärkas jälle külmas niiskuses. Valunaasklid torkasid läbi liikmete, ja ta pidi jala kokku tõmbama, olgugi et oli juba nii kitsas, et ta täiesti roomas. Pale virilana valust, otsaesine külmas higis — nii roomas ta.

Ja talle hakkas selguma: mitte seda teed mööda polnud röövel põgenenud. See pidi olema teissugune käik; võib olla see, mille ta leidis sisselangenuna. Kuid siis tundus kogu

meriröövli lugu võõrana. Kas oli ta üldse põgenenud? Jah, kas oli teda üldse olnudki? Võib olla, oli kõik ainult paljas muinasjutt; ja tema, vaene, tema oli esimene, kes põgenes neid teid mööda!

Korraga tundis ta kibedat valu sõrmis, mis küünalt hoidsid: tuli puudutas küüsi. Hirmunult pani ta küünla kännu peo peale. See põles ainult veel mõne silmapilgu. Tuline rasv joksis pihku, kuid ta ei tunnud valu. Siis vajus tahi ots äkki lüngi ja kustus sularasvalombis.

Pilkane pimedus piiras Rannust. Ta katsus veel roomata, aga käik muutus nii kitsaks, et küünarpäid ei võinud liigutada. Ta ei pääsenud enam edasi ega tagasi. Ta liikmed hakkasid vabisema. Ta langes kummuli põrandale, ja kuum higi voolas üle kogu ta keha.

Oh, kui oleks veel vangikotta tagasi pääsenud! Aga teda lahutas sest kottpime käigustik, läila ja tuletu, kus võib päevade kaupa ümber uita, kuhugi jõudmata. Ta oli kui muumia kivikirstus; ei, ta oli kui ebakoolnu, kes maa all ärkab ja peaga vastu kirstulaudu lööb ning mõistuse kaotab, enne kui tuleb tõeline surm!

Nii lamas ta kaua. Siis aga märkas ta äkki tuulehingust, mis truubis tõmbas. Talle näis, nagu oleks see käigu lõppu kuulutanud. Ta võttis viimse jõu kokku ja roomas mõned süllad. Käik läks avaramaks, ja äkki paistis väi-

kese käänaku taga läbi paksude raudade lapp kahvatut linna eha.

Rannus ei liigutanud end pikal ajal. Ta vaatas ainult silmi pööramata heledat lappi käigu lõpus. See oli taevas, täpp udupilve, mida elektrieha roosatas, punkt ääretut avarust pärast kivise keldri kottpimedust maa-aluste hirmsate viirastustega!

Siis lähenes ta raudadele ja katsus neid kätega. Need olid kõhna käsivarre paksused läbineeditud raudlatid. Ta vaatas välja. Käik näis umbes süld ülalpool maad poollüngi müüris avanevat. Vaevalt seletasid silmad all mullavallil vahikongi ja tukkuvat vahti selle kõrval.

3

Koitis hommik. Rohelises taevas ujus õrn udu suurtes kangastes ja siin ning seal hakkasid pilvedel sulama roosad ja punased värvid. Jahedas videvikus seisid puude kroonid tumerohelistena, otsekui hangunud hommiku sinerdavas udus.

Taevas õhetas ikka enam ja enam. Ja äkki langesid päikese tulised terad pilvedele. Kerged hõredad pilved seisid tornidena liikumatu tumesinise merekääru kohal, millest tõusis udu pikkade niitidena nagu veejuus.

Siis kerkisid vabrikute korstnaist rõõsa taeva poole mustad suitsujoad, ja üksteise jä-

rel huugasid viled, pikad ja madalad, otsekui esimesed rasked poognatõmbed päeva kumiseval viiulil, visates õhku vesihalle auruspiraale.

Ärkas jälle päev, uus päev inimeste, hobuste ja vankritega kõigil tänavail, siia ning sinna minevate vooride, rongide ja laevadega. Uus päev üle tehaste, vaksalite ja sadamate, üle lõõmavate korstnate, kumisevate rööbaste ning veriruskete tõstekraanide söetolmustes sadamates.

Kuis oli Rannus seda päeva oodanud! Kuis oli ta enese vabanemist kujutlenud! Ta oli mõtelnud maa alt välja tulevat kuski linna taga niidul, kesk kastes hullavat hobusekarja. Või mererannal, kus pehmed lained kalameeste venede vahel üle liiva rulluvad. Või jälle metsapimedikus, kus külmad tähed mustade latvade vahelt vilguvad.

Kõige selle asemel oli ta alles vangla piirkonnas. Mitu tundi oli ta ainult vangikoja keldris ringi rännanud. Ja rauad olid akna ees, ja vaht kõndis all vallil, — ta oli peaaegu endiselt vangis. Oli vangis, võis siia jääda ja surra siia — silmade ees piiritu vabadus!

Ta istus käigu avauses, pidas ühe käega rauast kinni ja viilis teisega, iga suuremat tänavaraginat enese kasuks tarvitades. Tal oli väike kolmetahuline saeviil. Rauad olid aga paksud, ja ta pidi neist vähemalt neli läbi viilima. Nii kergelt ei pidanud ta siit pääsema, päevadeks jatkus tal tööd!

Ta viilis ja pidas ühtlasi silmas kõike, mis väljas sündis. Ta valvas vahi samme all vallil. Ta tundis seda vahti, tema number oli 13. Ta aimas tema asendi järgi ta meeleolu. Ta jälgis tema mõttekäiku ja tundis kaasa ta igavusele, kui ta laia kätt suu ette pannes pikalt haigutas.

Kui ta viilimast väsis või seda millegi pärast ei võinud teha, siis istus ta kui türklane jalgadel liikumata käigu suus ja vaatles elu, mis ees avanes. Nii kaua polnud ta kõike seda näinud: neid inimesi, sõidukeid ja puid bulvari ääres.

Temale, kes oli igavuse ja liikumatusega harjunud, tundus just tänava-askeldus äraarvamata pikana ning väsitavana. Nädalad ja kuud nelja seina vahel samade toimetuste ning samade inimestega lendasid tähelepanematult mööda. Kui pikad tundusid aga siinsed tunnid!

Ta pani tähele kõige väiksemaidki asju ja tegi kavatsusi nagu nuuskur, kes luusib. Ta aimas inimeste iseloomu ja ametit. Ta jatkas oma luuramisi ka siis nende järele, kui nad juba ammu silmapiirist kadusid. Ta saatis nad ametisse, seltsimeeste, naiste ja laste juurde. Ja ta istus nendega ühes kaetud lauda lõuna tulles.

Tähelepanematult pööras ta silmad jälle tänavale. Ta nägi loetlematuid hobuseid mööda ajavat: raudjaid, hiirukaid ja paate. Ajasid voorimehed, õllevedajad nahkpõllede ja korvitornidega ning kogu voor veovankreid, millel verirusked raudlatid kõrvulõhkuvalt põrisesid.

Siis aga nägi ta maameest peatuvat. See oli

hallis vammuses, põlenud habemes nööga ja säärsaabastes. Ta peatas oma redelvankri poe ees, mille uksele oli läikiv vikat lapiti löödud. Ta raputas tolmu ja läks sisse ning jäi sinna kauaks.

Hobune kaapis kärsitult tänavakivistikku, suust vahtu tilgutades. Rumal mees, mõtles Rannus, läheb sisse ja jätab hobuse järelevaatuseta. Kas linna paigas vähe kelme! Aga hea hobune, mõtles ta jälle. Mees ise on mats, sõidab sõnnikuvankriga, aga hobune ees sajarublane. Jumal tänatud, Rannus tundis hobuste hindu!

Hobune ootas ikka, ja mees ei tulnud. Imelik, mõtles Rannus, siis näed, kui ei või võtta. Kui palju inimesi läheb mööda, aga keegi ei puutu. Kuid kui lihtne: tulla, võtta ohjad, hüpata peale ja sõita. Võtta õigel hetkel või jätta üldse võtmata, — kõik kunst on selles.

Ta käed hakkasid värisema. Ta piilus ühe silmaga vahi ja teisega maamehe hobuse poole. Ta varastas jälle hobuseid, kaubitses ja vahetas neid nendesamade hobustega, kes tänaval tast mööda jooksid. Ja ta süda lõi ägedalt, otsekui oleks ta tõepoolest hädaohtlikke asju ajanud.

Siis aga tuli maamees välja, istus vankrile ja sõitis minema. Sõitis minema! Ja ometi oli nii hea juhus! Kuid keegi ei tarvitanud seda, ei tema ega keegi muu. Rannus muutus äkki kurvaks ja ta ärevus kustus silmapilgu jooksul.

Ei, see polnud õieti see, millele ta mõtles.

Alati oli ta vangimajast lahkunud nõuga ennem surra kui varastada; kuid oli ikka jälle varastanud, sest see oli kergem kui surra. Nüüd oli tal nõu kätte maksa kõigile vaenlastele; kuid kui ta seda lähemalt kujutles, tundus seegi tühisena.

See on kõik sellepärast, mõtles ta otsekui ärgates, et ta polnud vang ega vaba. Ja ta hakkas jälle uue hooga viilima. Kuid ta mõtted kihisesid segaseina ja rahutuina sinna-tänna. Nähtavus purunes, nagu puruneb kuu laines, ja ta nägi ühe maailma asemel mitut.

Ta vaatles tänavapilte kui unes. Salk kasakaid sõitis aeglaselt mööda, hobuste rauad kolisesid kivistikul, hall odade mets kõikus. Siis nägi ta santi karkude vahel üle valli komberdavat. Ja siis nägi ta vastasmaja harjal pigimusta meest nõgise nööripuntraga taeva heledal põhjal koogutavat kui viirastuse tont.

Ning siis kuulis ta laulu, pikka ja ühetoonilist. Laulsid müürimehed uue ehitise seinal kive pannes. Ta nägi, kuis kollasest telliskivivirnast heideti kive käest kätte. Kivi tõusis kui õõtsuva laine kantuna ikka kõrgemale ja kõrgemale, kuni meistri kätte jõudis, kes ta müürisse pani, lisaks tuhandetele teistele.

See oli kui sipelgapesa, kui mesilaspere, kes loob tarus ühe kärje teise järel. Kivi lendas käest kätte, tuhanded kivid, kuni neist kõrged müürid tõusid, kõrged harjad kerkisid, mille kõrval inimene ise oli väike ja üürike. Kõiki

kandis ühine hoog, nagu igatsus soojemale maale, kuhu linnuparv sügisel tiivutab.

Ja üksnes tema siin, teispool raudu, teispool mõõgameest vallikraavis, — üksnes tema ja temataolised ei tunnud seda hoogu. Nad olid võõrad neile ehitajaile, neile müürimeestele, kes tõstsid seal kive kivide peale, kes tagusid ahelaid ja ehitasid müüre, et — kaitsta end tema ja temataoliste eest.

Oh, need sipelgad seal all on armuheitmatud! Nad hävitavad kõik, kes nendega ühes ei ehita. Õnnetu see, kes nende vastu mässu tõstab! Nad pigistavad selle eneste keskelt välja, nagu pigistatakse mäda veri tervest liikmest. Nad pistavad selle puuri, panevad trellide taha ning toidavad oda otsast.

Rannus läks veel kurvemaks. Mille eest oli ta põgenenud? Nuhtluse, vangipõlve ja Siberi eest? Kuid kas polnud vangipõlv ja Siber ainus lootus temale ja temataolistele? Sest inimene peab olema inimestega. Üksijäetuna rõõmustab ta isegi vangivahi üle.

Üksijäetuna —, mõtles Rannus ja vaatas õhtupäikest üle majade. Õhk oli pehme ja sinine. Päikesekiired tulid kui kuldsed lõngad üle mere. Kaugel kajasid kirikute kellad, hüüdes pühapäevarahule. Üksijäetuna —, ah, suur igatsus valdas Rannuse.

Kui ilus oli ometi maailm. Oli see sama maailm, kus ta juba nii kaua oli elanud? Kevade hingus tundus igal pool. Puud lõhnasid

ja maa lõhnas teisiti kui enne. Kevad oli oma helded käed avanud, oma ilusaid ande näitas ta Rannusele läbi raudade.

Ah, Rannus ei tahtnud enam kellelegi kätte maksa! Ta tahtis ainult vaba olla, et maitsta kõike seda õnne, mida pakkus elu. Ta tahtis olla nagu need roidunud inimesed, kes seal all mööda läksid, kuued õlgadel ja kompsud kaenlas. Ta tahtis olla nagu need sipelgad ning mesilased.

Ah, põgeneda, minna kaugele ära, ühes oma vana emaga! Minna kaugele enesestki ja oma minevikust ning alata uut elu. Minna võõraste inimeste keskele, kes teda ei tunne. Olla üks neist, kes paneb kive müürisse või viskab seemet kevadel kohedasse mulda.

Kõike seda polnud ta varemalt iialgi mõtelnud. Tal oli nälg, ta oli haiglane, ja palavik lõõtsus mõtteid otsekui võõraid. Nagu kangad kerisid need end lahti üle ta pea. Esimest korda näitas elu talle oma salakirju, kellade kajades ja õhu pimenedes.

Ta istus kaua liikumata, ja loetlematud tuled süttisid ta ees, alt tänavalaternaist ja majalampidest kuni tulukesteni kaljastel merelahes, kuni ähmaselt loitvate taevaleekideni silmapiiri ilmmõõtmatuses. See oli nagu tähtede surnuaed Rannuse jalge ees.

4

Uuesti lõi taevakaar idas punama, uuesti avanesid pilveväravad kalliskivise päikese ees. Ärkas jälle päev, uus päev suure linna kui klaasise tuuleveski kohal, mille vikerkaarsed tiivad süüvisid päikese sädememerre. Uus päev, karusselline, leierkastine päev!

Kirikute kellad kajasid. Mustas riides eided läksid aeglasel sammul üle vallide, hoides käes musti raamatuid. Läksid lasteaia vanapiigad lasterongiga: see kõikus kui süütu hanekari valges vaeses riides läbi tänavate. Sõitsid vaimulikud mustis mantleis ja sametmütsides.

Rannus aga istus endises kohas. Ta oli lootnud täna palju viilida ja vabaks pääseda. Aga just pühapäeval näis viilimine kardetav olevat. Ja ta oli väsinud ja nälg kaevas ta sisikonda, ta suu jooksis vett ning ta kehajõud oli imenõrk.

Keskpäeval hakkas vallidel sinise tiigi rannal muusika mängima. Ümmaral laval seisid mehed ümmarate kübaratega, kuldseis tressides. Vasksed pasunad ja nikkelpillid särasid päikesetules. Trummid ja taldrikud külvasid metalset põrinat.

Keskpäeval hakkas inimesi kogunema tiigi randa. Tulid noored mehed kõrgete kraede, keppide ja valgete suvikübaratega. Tulid noored tüdrukud kitsaste samet-seelikute ja pu-

naste varjudega. Tulid auväärt kodanikud naiste ja lastega, pikis mustis kuubedes.

Ja bulvaril puhkenud puude all vooris lõpmatu rong sõiduriistu: punaseid autosid, hoitud hobuseid tõldade ja kalessidega. Neis istusid taha toetudes ohvitserid säravais mundreis ja härrased silinderkübaratega noorte naiste seltsis, maetud lillede, looride ja õhetavate varjude alla.

Ning kõik see sumb vallidel ja bulvaril sumises, kihises, naeris ja naljatas muusika magusais laineis ning kevadpäikese tules. See oli kui kevade ja nooruse võidukäik, mis külvas lillesid ja naeratusi, uhke ja muretu, kaitstud vaevade ning hoolte eest.

Rannus vaatles kõike seda suuril silmil, hoides kätega kinni raudadest. See oli ka elu, — ah, ta oli selle unustanud, — see oli ka elu! See kirju karneval, see keerlev karussell, — see oli nende inimeste elu. Tema aga lamas siin, teispool raudu, teispool mõõgameest vallikraavis, abituna, pääsmatuna!

Miks pidid need teised seal söönutena, vabadena, austatavatena liikuma — ja tema siin lamama, keel suulakke kuivanud ning sisikond näljatules? Miks pidid need seal omama maju, hobuseid ja naisi — ja tema siin lamama, igavesti koduta, armastuseta, õnneta?

Ta käänas pea kibedalt kõrvale. Ei, tühja kõhuga ei tohi mõtelda. Korralikud mõtted tulevad ainult täis kõhust. Kõigil, kel kõhud täis,

on korralikud mõtted. Kõigil, kel korralikud mõtted, on kõhud täis. Ah, täis kõhtu ja korralikke mõtteid oli temagi igatsenud!

Kuid ta ei pääsenud mõtetest. Mõned asjad tulid meelde nii selgelt, nagu sellel, kes oma otsale läheneb. Otsekui tiisiku nina surmale lähenedes ikka teravamaks ja teravamaks muutub, nii hakkas ka tema paljusid asju ning olemist selgemalt mõistma, — ta nina otsekui tundis headuse, õigluse ja vooruse lõhna. Need kõik on aga väga sandid lõhnad.

Kes oli tema? Kas oli ta inimese verd valanud või kerge südamega vargile läinud? Väike, kartlik varas oli ta olnud. Kas polnud ta kätt võõra vara järele sirutades rohkem vaeva näinud kui need, kes päevapalga eest nurme niidavad? Mis on töö võrreldes selle vaevaga, mida tema on tunnud!

Õndsad on need, kes on kõrgel. Õndsad on rikkad, uhked ja auväärsed. Õndsad on need, kes midagi ei tee ja ometi maitsevad; kes elavad võõrast vaevast ja keda ometi kummardatakse. Õndsad on need, kes elavad vägivallast, jumalasõnast ja rumalusest!

Õndsad on needki, kes on kõige sügavamal. Õndsad on küürseljad ja vaeslapsed. Mis on sandil viga! Ta sirutab käe välja — ja keegi ei löö käe peale. Õnnis on see, kel on silmad peast pistetud, kelle jalad on alt aetud, kelle kondid on katki murtud, — tal on õigus kätt välja sirutada!

Kuid verist ülekohut tehakse maailmas nendele, kes ei saa, kes ei või end kaitsta, — varastele, hukkaläinuile, pordunaisile, — neile, kes on paradiisist välja läinud ega leia enam teed tagasi. Verist ülekohut tehakse kurjele, langenuile, paheseile!

Rannus kuulatas mõrus valus: õrn muusika lehvitas otsekui tiibu sinises õhus. Tantsivat unistust ja naeratavat leina lõõtsus ta hetkeks üle piduliku rahva. Ja korraga kajasid Rannuse kõrvu meeleheite ning ahastuse mustlõikavad pillikeeled: hirmus on elu, meeletu on inimese elu!

Oi ema, ema, sina, kes väsinult üle mõisa kartulivagude komberdasid, ihu raskejalgne ja meel häbidest ning valudest tuim, miks ei uputanud sa end linaligude tõrvasesse põhja, alla linavihkude, alla kiviste parvede! Miks sünnitasid mu võõra saunalava õlgedel, väeti ja õnnetu!

Häbi, patt ja kuritöö — ei ole andestust häbil, patul ja kuritööl igavese ajani! Sest ebauskliku ja äratapja, pordu ja pordulesundija, lausuja ja varga jaoks on teissugune paik, — kus see põrgu tuli ja põrgu väävel põleb. Lihapüretus, ilmatallus ja meelevallatus, — oi, vanemate patud makstakse laste kätte kolmanda ning neljanda põlveni väga rängalt!

Rannuse meelde tuli ta peakool ja esimene ning viimne patalkäik. See oli vangimajas, — oi, see oli väga, väga ammu! Jumala ihu tuli

ta meelde, see otse põletas ta suud. Ja see mälestus äratas jälle ta nälja, suu hakkas kangesti vett jooksma, ja ta oleks jumalat söönud ainult oma sisikonna nälja pärast.

Ei ole kadunust ümberpöördujat. Ei ole temale mingit lohutust. Taevaski ei ütle talle midagi. Isegi sinna pääsedes püretaks mineviku patt ning häbi kõik rõõmud. Ta ei julgeks seal kellegi silmi vaadata. Igaüks näitaks sõrmega: Vaata, seal läheb hobusevaras! Mis otsib hobusevaras taevas!

Ja Rannusel tuli suur himu: oh saaks ta põrgusse! Seal ei näeks teda keegi, keegi ei paneks teda teiste selja taga tähelegi, ta jääks ukse kõrval varju. Seal oleks palju suuremaid vargaid ja kelme, tema oleks väetim väetite hulgas. Keegi ei teaks seal ta nime, ja kurat astuks tast üle ilma vihata otsekui väikesest vaglast.

Kelle muu poole peaks ta palvetama, kui mitte kuradi poole! Tal polnud muud lootust kui kuri. Heasse uskudes oleks ta juba ammu surnud. Heida armu, sina must! Aita, kaitse õigluse, headuse ja vooruse vastu! Aita oma last! Kaitse oma last!

Ta jäi lamama, tinahall nägu kivi poole pööratud. Ta ei liigutanud pikal ajal end enam. Ta ei mõtelnud midagi. Ainult elajalik hirm täitis teda. Ta nälg kasvas. Ta liigutas tasakesi hambaid, nagu loom, kes unes sööb. — Trummid ja pasunad kajasid helesinise taeva all!

5

Õhtu langes üle linna. Sinised varjud hiilisid üle vallide ja majade. Must pimeduse meri lähenes. Elekter süttis põlema. Udupilv lõi roosalt õhetama nagu värvitud naine, bulvari puud läikisid kui mustast paberist lilled.

Valli käänakul musta tiigi rannal valendasid videvikus laada telgid. Mustad inimesed askeldasid telkide vahel. Süttisid tulukesed telkides. Süttisid karusselli lambid. Hakkas käima karussell nagu tuleahi, tulepesa, tuleratas, — tulekarussell hakkas möirates käima.

Lugematud rahvaparved saalisid vallidel: tehaste töömehed, lõbunaised ja vargad, soldatid, kerjused ning merimehed. Kõik sihises, kihises ja kees, ning rahvas lõi kokku palaganide ja karussellide ümber rõkates, ulgudes ning lällutades, levitades läilat elaja leitsakut.

Parvis liikusid naised, tulipunased ja kirjud sallid pea ümber. Ja nende järel voorisid mehed lõõtspillide, kuklas kübarate ning taaruvate madrusesammudega. Kriiskasid ja saalisid rahvamurrus taskuvargad, nuuskurid ning kelmid. Ja üle kogu selle purjus summa huugas karusselli leierkast ning lällutas narr palagani trepil.

Keerles karussell. Pikad kirjud serpentiinipaelad lendasid õhus. Keerlesid põlevad laternad ja peeglid. Keerlesid lakeeritud hobused, lehmad ja sead, visates üle musta rahvamurru

koledaid varje. Keerles kõik, lendas, kihutas kõik!

Ja roosade, ihuvärviliste sigade seljas istusid maalitud mamslid kummitud rindadega. Ning nende taga kihutasid himurad mehed punaseil härgadel ja püstikargavail hobuseil, käed välja sirutatud, tulede ja peeglite kriiskavas kirmeses.

Rannus vaatles, silmad pärani ja ninasõõrmed suurenenud. See oli ka elu, — ah, ta oli selle unustanud, — see oli ka elu! Tulised lapid peitsid ta luisi põski. Ta näljased silmad saatsid karusselli naisi, kui need sigade seljas lendasid. See oli meeletu ringjooks: paast ja saamine, nälg ning täitumine.

Ikka pöörasemalt lendas karussell. Peeglid jooksid mööda, näidates põgenevaid hõõguvate nägudega rahvahulki. Ikka edasi, ikka edasi! Ikka pöörasemalt, ikka pöörasemalt! Ning korraga näis kogu keerlev karussell õhku tõusvat, hobused sigadele järele jõudvat ja kõik hirmsas pöörus uperpalli kukkuvat.

Rannus hüppas üles. Ta tahtis välja, sinna möllu, või tagasi vangikotta! Ta ei kartnud nüüd enam midagi. Ta pistis pea välja raudade vahelt ja kisendas. Keegi ei kuulnud teda! Ta haaras luiste kätega kinni raudadest ja rabeles kui kiskja puuris. Keegi ei pannud teda tähele!

Siis haaras ääretu valu tast kinni kui tuleleek. Leierkast lõõtsus tuld, karussell külvas leeke, suuri nagu kangaid. Üle pea, üle pea lõid

nad! Ah, hing mattub, hing mattub! H i n g m a t t u b! — Ta langes, nagu langeb surnu.

*

Ta mäletas:

Nad jooksid küürus, tema ja hall vanamees, üle kadakase nõmme. Neil mõlemail olid õlal jalust ühteseotud elusad lambad, kelle loiud pead lõid vastu nende selgi. Kaugel kostis koerte kõle haukumine ja inimeste kähedad hääled. — Oli pime sügisöö.

Koerad lähenesid. Nende hauge kuuldus mõlemalt poolt, inimeste ässitus kostis otse selja tagant. Neil oli nõu neid ümber piirata. Nad jooksid pärimäge alla soole. Koerad saatsid neid hädaldava kärinaga, ja nad kuulsid pimedas peaaegu inimeste jalgade tüminat. — Vihma hakkas sadama.

Nad eksisid soos mätaste ja kidurate mändide vahele. Nad hüplesid üle mätaste, nad sumpasid märjas soos, hääletult hädaldavaid lambaid järel lohistades. Nad kuulsid, kuis tagaajajad kottpimedaid randu mööda käisid ja üksteisele huigates märku andsid. — Külma vihma tuli kohinal.

Nad peatusid kesk sood, mõlemad vabisedes hirmu ja külma käes. Ta kuulis, kuis vanamees palvetas. Ta enese noored pihad valutasid. Ta langes kummuli üle väriseva lamba ja nuttis ühes sellega nagu väeti laps. — Läbi vih-

ma otsatu kahina kuuldusid rannult kui haldja hääled.

*

Ta mäletas:

Tuline suvepäev leegitses laada telkide, palaganide ja karussellide, püstitõstetud vankriaisade ja sumiseva ning lainetava rahvamere kohal. Hobused hirnusid, lojused ammusid, ja päike näis läbi tiheda tolmupilve nagu hangunud veri. — Siis said nad ta kätte.

„Varas, varas!" käis hüüd läbi rahva. „Taskuvaras on kinni saadud!" Ja kümned käed kahmasid ta järele. Raudsed sõrmed hoidsid teda rinnusest ja kaelusest, sajad õhetavad näod olid ta ümber, tuhanded veripunased silmad piirasid teda, nii kaugele kui ta iial nägi. — Päike lõõmas läbi punase tolmu.

Ta lükati minema, ja keegi ei teadnud, kuhu. Teda tõugati, vajutati, visati ühtsoodu ühest teise, kümnete käte kinnihoitavana. Ta oli nagu võll, mille ümber see ääretu rahvaring keerles. Maha jäi laadaturg, kaugele maakivist kõrts, nemad aga läksid, — ja kahel pool rahvasumba jooksid jahuste nägudega palaganitolad, keeled suust väljas.

Siis komistas rahvalaine üle kivivare, ja ühel neist tuli mõte: „Lööge ta sõrmed kivide vahele, et ta enam ei varastaks!" Nad painutasid ta põlvili, nad venitasid ta sõrmed välja suurele kivile. Kuuldus kivide langemine ja luude rudin. Ta kukkus hirmsast valust meeletuna

maha. — Kaugelt kuuldus hobuse hirnumine ning huulepilli hele hääl!

*

Ja ta mäletas:

Suurte lumeräitsakate saju keskel keerlesid nad külmunud välja mööda. — Taevas oli hall. — Ta tõusis ratastel püsti ja plaanis ohjapäradega hobust. Vankrid hüplesid külmunud künnimullal. Hobune ei läinud enam. Hobune tõusis kahele tagumisele jalale püsti ja vaatas inimese silmadega taha tema otsa. — Jõudis juba õhtu.

Lagedal väljal said nad ta kätte. Nad sidusid ta kaht kätt pidi hobuse asemele aisade külge ning kihutasid üle külmunud põllu. Rattad hüplesid konarlikul mullal. Hulk käsi seisis härjakaradega ta selja taga püsti otsekui sõjameeste käed sõjavankris hulkade odadega. — Langes lumi laiade räitsakatena. Jõudis juba õhtu.

Nad juhtisid ta vastumäge üles. Ta läks peaaegu rinnuli maas, varbad vastu külmunud mättaid toetatud. Ta käed tahtsid õlgadest katkeda, veri tilkus ta küünte alt. Ta ei jõudnud enam. Ta langes lumeräitsakaile maha. — Jõudis juba õhtu.

„Vennad, mul on janu," ütles ta surevate huultega. „Ah, sul on janu," ütlesid nemad, ja üks neist laskis oma vett labakindale ning ulatas selle kara otsas ta huultele. — Üksikud suu-

red lumeräitsakad langesid väga pikkamisi, taevas oli hall nagu tina. Jõudis juba õhtu, — oi, õhtu —!

*

Hilja öösel ärkas Rannus. Üksik joobnu vehkis vallil kätega, mõõtis maad jalgadega, ajas enesega juttu. — Ääretu valu täitis Rannuse rinna: Ah, kõik on tühi! Kõik on ainult kannatus! Vabaduski on orjapõli! — Joobnu harutas kuuvalgel nagu lõngu, — kuu ämblikuvõrku harutas tema.

6

Kõrvulõhkuv ragin ning mürin täitis kuuma õhku. Uue ehitise tõstemasinad vinnasid üles veriruskeid raudrööpaid. Graniidimurdmise haamrid langesid raskel raginal. Ja üle kõige, üle tellingute, müüride ja kivivirnade, üle lubjatõrte ning betoonivormide tõusis hõõguva päikese poole tulipunane telliskivitolmu pilv.

Rannus viilis meeleheitliku hooga. Ta käed käisid kui masina osad, kuid ta ise ei mõistnud enam midagi. Ta oli peagu kõik unustanud, — unustanud selle, kuidas oli siia saanud ja kui kaua siin olnud. Ah, sellest on kulunud äraarvamatu aeg! Nälg, palavik ja viirastuslikkus olid jõudnud tipule.

Ta oli juba rohkem loom kui inimene. Ta ei tahtnud enam head ega kurja. Elada, olla tahtis ta ainult. Elada — saada enesele üks servakenegi sest suurest vaibast, mida eluks kutsutakse, end selle all kerra tõmmata ja lamada õnnelikuna, silmad kinni ning suu täis leiba!

Palavikust õhetavail silmil nägi ta veel ainiti läbi mingi punase pilve ehitist enda ees: Kivikandjad naised tõusid aeglaselt treppi mööda, põlved savised. Nõrgad poisikesed tammusid üles lubjasälitistega, pead norgus kui väsinud hobustel. Müürimehed panid tuimalt ühe kivi teise peale.

Kas need olid loojad? Kas need olid maailma isandad? Oh ei, need olid masinad, need olid orjad, keda sama elujanu taga kihutas, nälg müüridele piitsutas. Olla, elada tahtsid nad ainult. Ei olnud mingit ühist tungi, mis neid nagu linde sunniks ühiselt soojele maile tiivutama. Ei olnud mingit loovat aadet kogu olemises.

Kes teab, mistarvis kannatatakse, võideldakse, surrakse? Kes juhib suurt maailma müüritööd? Kas see seal üleval, see teadmatu, tundmatu ja, võib olla, olematu? Või see seal all, see kohutav, must ja, võib olla, niisama olematu? Kuid kas ei lenda nad lõpus, maailma suurel ehitusõnnetusel, kõigi tellingute murdumisel kõik üheskoos surma pimedasse kurku?

Rannus aga saagis ristikut. Kõik jõu võttis ta kokku ja viilis kogu ragina aja. Ning vii-

maks, viimaks ometi oli neljaski hiiglakang läbi viilitud. Juuksekarva võrra rauda ühendas teda veel müüriga. Rannus oli vaba, kuid ta ei võinud siit enne õhtut, enne pimedat liikuda. See oli ta kõige raskem ootus. Ta jäi hirmsas näljavalus liikumatuks.

Ta langes vahetevahel meelemärkusetusse ja ärkas jälle võpatades ning leidis enese istuvat. Ta aju põles kui miilihaud. Ta nägi unesid ja nägemusi, katkelisi ja mõttetuid. Mingid rusked pilved sõudsid ta ümber. Mingid sinkjad kerad kubisesid, paisusid ja õhetasid ning lõhkesid hirmsal valul. Ta ajusäsi kees mullides.

Ta ärkas jälle äkki ja imestas surmavaikust enese ümber. Ta ei teadnud, kui kaua oli mõistuseta olnud. Talle näis see ainult silmapilk olevat. Töölised olid lõunal. Nad olid söönud ja magasid nüüd vallidel seliti ja kummuli. Nende kehad olid kui kotid tulise päikese all. Ääretu vaikus lamas üle magava orjakarja, mille liikmed olid nagu maasse juurdunud.

Vaht nr. 13 seisis jälle kongi kõrval. Tal oli punane põskhabe. Päike paistis ta liikumatusse näkku. Tal olid kõrbenud-hall munder ja suur müts. Ta oli kange ja kõva nagu karrast, hoolimata põletavast kuumusest. Ta oli liikumatu kui keisrimonument.

Korraga ilmus kustki kõrvalt mööda valli kerjus karkudel. Ta hüppas nagu must ritsikas kahe puujala vahel. Ta istus vallile, võttis

põuest ümmariku leiva nagu ratta ja hakkas purema, kahe käega sellest kinni hoides. Kogu ta keha näis söövat ühes ta tühjade igemetega.

See pilt kihutas Rannuse üles. Ta ei teadnud enam, mida tegi. Ta oli nagu metsloom. Ta haaras mõlema käega lahtiviilitud ristiku ja virutas selle kõrvale. Siis jooksis ta tuigerdades sandi poole alla. Vaht nr. 13 vaatas pärani silmil tema nagu viirastuse otsa, ja et ta nii teraselt vaatas, siis ei näinud ta teda mitte.

Rannus haaras kinni leivast, kuid sant pidas seda mõlema käega. Ta vaatas meeletute silmadega Rannusele otsa, pärani suu täis kuiva leiba, võimetu kisendama. Nad tõmbasid paar korda kannikat nagu vedrudega edasi-tagasi kumbki enese poole. Siis haaras Rannus telliskivi ja lõi sandi paljale lagipeale. See murdus sisse nagu savipott.

Rannus tõmbas leiva ja jooksis peadpidi kahe kollase telliskivi-virna vahele, ühtsoodu leiba suhu toppides. Ta neelas tolmkuiva leivapuru, silmad pungis, neelas ning langes maha surnuna — tulipunases telliskivi-tolmus.

1914.

POPI JA HUHUU.

1

Sel hommikul tõusis Isand väga vara.

Ümmarguste ähmaste ruutude kaudu voolas natuke rohekashalli valgust. Tuba oli veel pime, ja Isand süütas küünla vasksel jalal.

Ta ajas punase pihiku selga ja sinised püksid jalga, kõik see aeg kangesti köhides. Siis kängitses ta jalad ja tõmbas musta, maani ulatuva kuue selga. Kui ta kingapandlaid sidus, tuli tal kõva läkastus.

Ta ohkas, võttis paela ümmarguste mustade helmestega ja hakkas neid näppude vahel veeretama, ise tasakesi huuli liigutades.

Popi oma asemel valvas ta toimetusi ruskete, niiskete silmadega. Ta tundis nende helmeste lõhna. Neis oli midagi imalkanget ja nad ei meeldinud talle. Isanda nägu oli siis ikka igav ja kurb, kui ta helmeid veeretas.

Isand jäi vait ja vaatas liikumata küünla leeki. Ta lumivalge pea oli ette kummardunud ja värisevad sõrmed veel koos. Küünla taht põles pikaks, hakkas suitsema, kuid Isand ei pannud seda tähele.

Ta oli viimasel ajal üldse imelik. Ta tuli hilja ööst koju, istus küünla juures, murdis leiba, kuid unustas söömata, pidas palukest käes ja rääkis iseenesega.

Öösiti kuulis Popi Isandat läbi une raskelt ohkavat. Siis tõusis ta üles ja lähenes Isandale. Ta liputas hända, lakkus Isanda käsi ja katsus teda kõigiti lohutada. Kuid Isand ei tunnud seda.

Ta näis hirmsaid unesid nägevat, nagu Popigi, kui talle viirastusid tundmatud tänavad, täis võõraid vihaseid koeri.

Isand ohkas veel kord, tõusis üles, pani pähe karvamütsi suure nööbiga keset pealage, puhus küünla, kükitas Popi ette ja patsutas teda selga.

„No — no — no!" häälitses ta armastavalt ja silitas koera sametpehmet pead. Popi sirutas ta käe all, liputas hända, haigutas ja ulatas rulluva keele kaugele välja.

Kui hea oli ometi Isand, kui seal tema ees istus, must kuub põrandal voltis! Ta nägi vaevalt ta pehmet naeratust hommiku videvikus.

Siis tõusis Isand ja läks nurka, kus seisis Huhuu suur puur. Miks peaks ta ometi tema juurde minema! mõtles Popi kadedalt ja jooksis Isanda kõrval, kõik aeg hända liputades.

Kuid Isand ei annud Huhuule midagi, nagu Popi oli kartnud. Ta ainult ähvardas teda sõrmega ja ütles noomivalt: „No — no, sina seal!"

Huhuu oli alles praegu ärganud. Ta oli unine ja tal näis olevat külm. Ta hõõrus õlgu vastu puuri ja pidas käega kuklast kinni. Isanda ähvardusele ta ainult urises kurguhäälega.

Siis pöördus Isand ümber. Popi jooksis ta ees turukorvi juurde, mis seinal rippus, kuid Isand ei pannud seda tähelegi. Norgus päi astus ta ukse juurde.

Väljas oli valgemaks läinud. Lahtise ukse kaudu paistis müür ja peen torn ning selle taga roheline taevas.

Otse Popi nina ees lükkas Isand ukse kinni. Ta kuulis, kuis Isand aeglaselt üle õue läks, värava lukust lahti keeras ja jälle lukku pani. Siis jäi kõik vait.

Popi seisis mõne silmapilgu kinnise ukse taga, pea viltu, üks kõrv pahupidi, ja kuulatas. Kuid ta ei kuulnud enam midagi. Siis pöördus ta tagasi.

Ta ei too täna liha, mõtles ta pettunult. Juba mitu päeva pole ta toonud. Kuid miks ta ei too? Tal oleks see nii kerge.

Ta tegi paar ringi ilma mingi otstarbeta toas. Ta küüned käisid kripa-krõpa ruudulisel põrandal. Ta pikk händ ja terav nina jooksid peagu maad mööda.

Oli veel nii pime, et ta komistas ja oma kõveraid põlvi vastu asju lõi. Tundus vana naha

ja mööbli lõhna. Aga peale selle tundus veel kõikjal Isanda sõbralik mälestus.

Oli alles liiga pime, jahe ja igav, et valvata. Popi pöördus tagasi oma madratsile ja tõmbus kerra. Oli nii hea lamada, iseennast soojendada, tukkuda ja unistada.

Nüüd läheb Isand mööda tänavaid, mõtles ta. Palju tänavaid, palju maju ja isandaid. Kuid ükski pole nii hea kui see maja ja see isand.

Ta avas teise silma ja vaatas üles. Väljas oli veelgi valgemaks läinud. Kaks rida ähmaseid ruutusid õhkus roosalt. Põrandal näisid varjud.

See on parem isand kui ükski teine, mõtles Popi ja sulges silma. Tema tarkusel pole piire. Ta läheb välja tühja korviga ja tuleb tagasi, korv täis liha. Kes võib seda teha peale Isanda!

Popi avas jälle silma. Oli veelgi valgemaks läinud. Toas oli nii valge, et täistopitud krokodilli nahk oli laes selgelt näha. Seal ta mustas, jalad laiali ja lõuad lahti. Kuid Popi teadis, et see oli surnud. Ja rahulikuna sulges ta jälle silma.

Või kas polnud ta näinud teisi isandaid! mõtles ta. Oma isand võttis ta vahel kaasa. Seal oli neid äraarvamata palju tänavail ja turgudel. Aga nad kõik olid nii tigedad, et Isand ta nende pärast pidi ahelas hoidma.

Kuis oli ta nii hea Isanda saanud? mõtles ta. Ta oli ise hea, sellepärast oli tal nii hea Isand.

Ta oli selle teeninud. Tigedail tänavakoertel on ka tigedad tänavaisandad.

Kuis oli ta siia juhtunud? Ta ei teadnud oma minevikust midagi. Talle näis, nagu oleks ta alati olnud. Ainult ta olemine lõppes äkki nagu mingi musta müüri ees.

Oma kasvamist polnud ta tähele pannud. Vaevalt mäletas ta, et kord ta käpad olid olnud pehmemad ja selgroog painduvam.

See oli siis, kui maailm oli veel nii naljakas, kui ta asju ei suutnud elusaist olevusist eraldada ja mööblilegi hända liputas. Kauge aeg, äraarvamata kauge aeg!

Oli nii hea mõtelda ja unistada. See oli peagu niisama hea kui elada või veel paremgi. Sest unistusis oli Isand talle alati hea ja Huhuule kuri, ning söögist ei tulnud iial puudu.

Ta ärkas äkki sellest, et kirp teda keset selga puri. Ta lõi hambad vihaselt selja karvadesse. Siis sirutas ta ja haigutas.

Ta oli kaua maganud. Tuba oli täis heledat kullakarva valgust. Ülemine aken, milles oli kuus ruutu tinases raamis, oli lahti. Väljast kuuldus varblaste sirin.

Popi käis paar ringi toas, nuusutas põrandat ja õhku, lähenes siis uksele ja tuli otsusele, et Isand polnud veel tagasi tulnud. Ta oli kauaks ära jäänud.

Popi kõndis edasi, kogu aeg terav nina põrandal. Näis, nagu poleks jalad pead kannud,

vaid pea jalgu vedanud. Ta riivas astjakirstu, lõuka ja raamaturiiuli lõhnade piirkonda.

Vanad lõhnad, kuid igal hommikul ometi uued ja õpetlikud. Oli imelik, et väliselt samasugused asjad olid loomult siiski nii mitmesugused.

Läbi kirstu lõhnasid vanad tinataldrikud ja kannud. Lõuka juures lõhnas torupilli magu, pihid, nahklõõts ja kaks suurt õllekruusi, kumbki omal viisil. Raamatuis oli naha, koi ja juudi lõhn.

Kuid kõige paremad lõhnad tulid ometi köögist. Ja Popi jooksis oma nina taga ajades sinna. Ainult ta pikk händ vilksatas poikvile jäänud ukse vahel nagu siug.

See oli kõrge ja kitsas hoone, mille keskel oli neljakandiline lõugas, millest alt lai ja ülal ikka kitsamaks ja kitsamaks minev korsten otsejoones üles tõusis. Lõukas mustasid raudkolmjalad, pannid ja nõgised orad.

Popi tõstis koonu ja liigutas märgi sõõrmeid. Lõhnas nõgi. Läbi korstna lõõri kuuldus siingi varblaste sirin.

Ka siin oli palju kasutuid lõhnu, mis ei tähendanud rooga ega üldse midagi. Ka siin oli Isand tina ja vaske sulatanud ning kõrte keetnud, mida ta ise ei söönud ega teistelegi pakkunud.

Ka siin oli rohelisi retorte, lähkreid, toope, tinapudeleid, kruuse, pika varrega pisukesi panne ja palju muud raudkraami.

Kuid siin-seal imbus õrn juustu, rasva ja liha lõhn poti kaane vahelt. Köögi laud hoovas lõhnu, mis panid Popi sõõrmed ägedalt liikuma ja südame kloppima.

Siis tundis ta äkki jälle maa, rohu ja vee lõhna: nurgas suures vitskorvis olid segamini kõrvitsad, melonid, lillkapsad, artišokid, porgandid ja tomatid.

Popi süda läks vesiseks ja ta lahkus köögist. Ta jäi kesk tuba seisma, nagu oleks katsunud midagi meenutada, mis ta oli unustanud.

Äkki liigutas end Huhuu, ja nüüd tuli Popil meelde, mis ta oli unustanud: Isand polnud kodus.

Huhuu liigutas end jälle, ning Popil tuli kohe teine mõte: Vahest on Isand tagatoas, magab või istub laua juures ja on vait? Ning ta läks sinna.

Selles toas olid hoopis teissugused aknad kui eelmises. Need olid laiad piidad, mida täitsid lugematu-värvilised, mitmesuurused ja mitmekujulised pisukesed ruudud tinastes raamides.

Kui päike heledalt paistis, siis langes valgus põrandale, seintele ja mööblile sinilillade, oliivroheliste ja košenill-punaste lappidena. Ja neis lappides võis näha inimeste päid, voonakesi, lillesid ning tähti.

Õhtupoolikuil tuli Popi siia end soojendama. Iga värvilapp andis isesugust sooja. Popi tõstis koonu ja vaatas pilusilmil klaase.

Talle näis, nagu oleks iga värv iseviisi lõhnanudki.

Toa ühes nurgas punase baldahhiini all, millest rippusid tolmused tupsudega nöörid, oli Isanda voodi. Muu osa tuba oli peagu ääreni täis mööblit.

Siin oli kõike hunnikusse kuhjatud, nii et sammu ei saanud astuda: mosaiik-ustega kappe, nahktoole ja vanu kellasid, mis näitasid tunde, päevi ja kuid, maa- ja taevakaartidega.

Siin oli spinette, kitarre ja noodipulte, raudkaantega juudikeelseid raamatuid, kiivreid ja mõõku, klaasist ja metallist peegleid, vaipu, patju ja kuld- ning purpurkuubi.

Ja laest rippus kullatud laevamudel: Mehed istusid kahes reas laevalael ja mastikorvis seisis mees punases fessis ning näitas kaugele. Meeste keskel keset lage istus kuningas troonil, kroon peas, õun ja valitsuskepp käes.

Seda mudelit vaatles Popi tihti, nina üleval ja kõht peagu vastu maad. See oli igatahes midagi tõelikku, midagi olevat, millel oli olemusekohane lõhn.

Aga selles toas oli ka palju pettust ja valet. Võiks öelda, siin oli otse viirastusi ning unenägusid.

Siin oli isandaid, kes ometi polnud isandad. Oli võõraid koeri, hobuseid ja linde, kes ainult näisid olevat. Ja siin oli roogi, mis ei äratanud kellegi isu. Nende olemus oli niisama tühine ja petlik kui unenägudes.

Nad olid nimelt seintel, lõuendil, varisenud kuldraames.

Siin olid pildid, mis esitasid seinu, täis roogitud loomi, sisikondi, kopse, keeli, päid ja nahku.

Siin olid lauad tallede, hanede, luikede, kalkunite, haugide, forellide, lutsude, angerjate ja merivähkide virna all.

Ja siin olid korvid nagu küllussarved, täis tomateid, peterselli, küüslauku, spargleid, artišokke, kõrvitsaid ja lillkapsast.

Kuid siin olid veel pildid viinakobarate, kabjuliste faunide ning põgenevate nümfidega.

Ja seinavaip esitas jahti: noormehed mandoliinide ja neitsid tuilindudega, õhus paabulinnud ning papagoid.

Ja siin oli pilt kirikute, tuulikute, saemeeste ja raagus metsaga jäise soo rannal, mida peitis õhuke lumi.

Ning seal pimedas nurgas mustunud kobrus kangas, mis esitas väävellendu nahkhiirte, põislendajate, muikude, tiibangerjate ja ninajalgsetega.

Kõik viirastused olid oma paigul, kõik unenäolised isandad naeratasid seintel, aga tõeline Isand polnud siin.

Popi lähenes voodile. Ta nuusutas Isanda argikuube ja ta öömütsi ning liputas neile hända. Nad meenutasid talle nõnda Isandat, et ta silmi sulgedes teda lõhna järgi nägi.

Kuid see oli ometi paljas kujutlus ja pettus. Ja Popi tuli jälle kurvalt eestuppa.

Päike paistis läbi pudelipõhja-taoliste ruutude. Huhuu puuri ümber värises kuldne tolm. Oli vaikne.

Varblased ei siristanud enam. Ja — korraga tundus Popil õudne.

Ta hakkas kärsitult tuba mööda edasi-tagasi jooksma, ühtsoodu nuuksudes, nagu üksijäetud laps.

Miks ei tule Isand? küsis ta. Miks ei tule Isand? Kuhu on ta jäänud? Ta pole iial nii kaua ära olnud. Kus ta on? Kus ta on?

Siis istus ta madratsile, tõmbas hänna enese ümber, kuulatas, nuuksus vahetevahel tasakesi ja väristas nahka piha ümber, nagu oleks tal külm olnud.

2

Isand aga ei tulnud. Aeg kulus, juba oli keskpäev möödas, kuid ta ei tulnud. Päike pöördus teisele poole, ainult lüngi riivasid ta kiired veel ähmaseid aknaid, kuid Isand ei tulnud ikkagi veel.

Huhuu kõndis ägedalt puuris edasi-tagasi. Nähtavasti piinas teda nälg. Ta lõgistas puuri pulkade kallal, ulatas siis käe küünarpeani välja, korjas salatilehti ja pistis aplalt suhu.

Kui imelik ta oli, kui seal kükitas: nägu vastu puuri pulki ja kaks kõhna kätt välja sirutatud, nagu vana naine, kes kangast seab.

Popi vaatas pilusilmil oma seltsilise poole, pea maha painutatud. Ta silmad käisid Huhuu käte järel. Kes on Huhuu? küsis ta eneselt mitmendat korda.

Ta tundis ennast — ta oli Ise. Ta teadis ja tundis ka Isandat. Ta teadis ka teisi võõraid koeri ja võõraid isandaid. Aga kes oli Huhuu?

Seal ta istus, salatileheke käes. Ta sõrmed olid kõhnad, õrnad ja süsimustad, nagu oleksid tal peened nahkkindad käes olnud.

Kõrbhallid karvad katsid kogu ta keha. Ta juuksed kuklas olid püsti, sest ta hoidis tihti sealt käega kinni, nagu oleks tal peavalu.

Isegi ta nägu oli karvane, ja sellepärast ei saanud iial aru, mida ta mõtles, kas ta rõõmus või kurb oli. Liikumata võis ta tundide kaupa kurbade silmadega vaadata.

Ta oli kahtlemata halb. Mitte muidu poleks Isand teda puuris pidanud. Iial ei võetud teda kaasa, ja ta ei teadnud tänavaist, turgudest ning teisist isandaist vist mitte midagi.

Ta polnud seda väärt, otsustas Popi. See oli talle paras, et ta puuris oli. Roogagi anti talle palju halvemat kui Popile: salatit, õunu ja muud mittesöödavat.

Kuid ometi oli Huhuu nii Isanda sarnane: ta kõndis kahel jalal ja tal olid sõrmed. Kes ta oli? Kas mõni teine isand? Üks kuri ja tige isand, keda peab kinni pidama?

Nälg vaevas Popit. Ta tõusis, läks oma sa-

viastja juurde ja võttis sealt kondi. Sellel polnud liha, kuid närida võis seda ajaviiteks ometi.

Ta näris mõne silmapilgu põrandal kõhuli lamades ja esimeste käppadega konti hoides. Aga sellest tuli ainult vesi suhu.

Siis jättis ta kondi sinna paika, tõstis koonu ja vaatles aknaid. Ta südant pigistas valu ja mingi hirmus aimus.

Korraga läks päike pilve alla. Tuba muutus esmalt kollaseks ja siis tuhakarvaliseks. Kuuldus, kuis tuul paar korda korstna lõõris tõmbas, ja siis rabisesid kaks-kolm suurt piiska aknaruudule.

Popi nuuksus kõvemini ja kergitas vaheldumisi esimesi käppi, neid konksu tõmmates, nagu oleks ta jääl istunud.

Mõni silmapilk jatkus seda igavat ja jahedat vaikust. Kuuldus ainult Popi peen ning õrna vingumine.

Huhuu istus ja kuulatas. Siis äkki turtsatas ta, hüppas kaks korda neljal küünarnukil, peatus, kuulatas, prahvatas kõledalt naerma ja hüppas jälle, nii et luud kolksusid.

Hirmunult tõmbas Popi laiad taksikõrvad ligi pead. Kui õudne, kui õudne oli! Kus oli Isand?

Siis hakkas Huhuu püstijalu puuris edasi-tagasi jooksma, kätega kord ühest, kord teisest pulgast kinni haarates ja neid võngutades.

Hõredad kollased pilvetordid ruttasid päikesest mööda, toa valgustus muutus igal het-

kel. Popi nägi ses tuhkses videvikus ainult, kuis Huhuud nagu musta varju edasi-tagasi heideti.

Siis raksatas äkki puuri uksepeel. Huhuu peatus silmapilgu — ja kuuldus, kuis tuul vastu aknaid lõõtsus. Siis tõukas Huhuu ust, — see läks tasakesi pärani lahti.

Huhuu oli ehmunud, ta polnud seda oodanud ega teadnud, mida teha. Siis lähenes ta avausele, istus lävele, väga ettevaatlikult ja tagasihoidlikult, käega piidast kinni pidades.

Popi vaatas oma madratsilt hirmunult tema poole, pool-istuli, tagasääred konksus, küür seljas ja karvad püsti.

Huhuu istus ainult hetke seal imestades. Siis ajas ta rinna ette, vajutas lõua vastu rinda, tõmbas hänna kõveraks ja astus puusast kinni hoides kaks väikest sammu Popi poole.

Ja siis korraga turtsatas ta ja näugus ning hüppas!

Popi vajus ulguva kerana astjakirstu alla. Sinna jäi ta lömitama, sest kirstualune oli madal. Ta süda lõi nõnda, et küüned põrandakivil rabisesid, kuigi ta ise oli liikumatu.

Esmalt oli mõni silmapilk vaikust. Siis kuulis ta, kuis Huhuu pehmeil kätel põrandal kõndis, siis peatus ja vait jäi.

Popi roomas tasakesi kirstu ääreni, nii et ta silmad ulatusid nägema.

Väljas oli õhtu jõudnud, toas oli videvik.

Keset hämarat tuba kükitas Huhuu ja sõi

salatilehte, mõlema käega sellest kinni hoides. See lõppes otsa. Siis vaatas ta ümber ja nägi suurt purpurist vaipa, mis oli visatud üle tagatuppa viiva ukse.

Ta lähenes vaibale, katsus sõrmedega narmaid ja rapsas siis käega. Vaip langes alla ja peitis enesega Huhuu. Ta vassis selles mõne silmapilgu hirmunult, pääses siis vabaks ja taganes, kogu aeg umbusklikult vaiba poole piiludes.

Ta hakkas jälle toitu otsima. Ta leidis laualt mõne lill-oa ja sõi need. Siis juhtus ta köögi lävele, ja kohe oli ta aedvilja-korvi kallal.

Popi kuulis, kuis ta porgandeid puri. Siis aga näis talle teine nõu tulevat. Ta sikutas korvi vangupidi tuppa ja lükkas ümber. Kõrvitsad, melonid ja tomatid veeresid põrandal laiali.

Ta istus nende keskel ja sõi vaheldumisi õuna ning lillkapsast. Popi oli tast ainult mõne sammu eemal, lõug vastu külma põrandat vajutatud ja teine esimene käpp teisel pool lõuga.

Ta mõtted olid hirmu pärast segi. Ta vaatas Huhuu poole violetsete silmadega, karvad kuklas püsti.

Varsti jättis Huhuu söömise pooleli ja hakkas suurt kõrvitsat põrandat mööda veeretama. Hämaras toas kuuldus ainult kõrvitsa nagin ning Huhuu paljaste jalgade müdin.

Siis veeres kõrvits laua alla pimedasse ja

Huhuu kaotas ta. Ta peatus. Tuba oli hämar, ja ta näis seda kartvat.

Tagatoa aknast hõõgus õhtukuma läbi punase klaasi. See tuba oli õhtuti valgem ja sealt voolas lahtise ukse kaudu eestuppagi kahvatu valgusjoon.

Huhuu jäi umbusklikult lävele seisma. Siis astus ta mõne sammu ja Popi nägi, kuis ta peen karvutu händ ukse piida taha kadus. Siis kuuldus riiete kahin ning Huhuu üksik naerukatse, ja siis ei kuuldunud enam midagi.

Popi ootas kaua hirmust põksuva südamega, kuid kõik jäi vait. Siis roomas ta tasakesi kirstu alt välja ja lähenes kartlikult tagatoa lävele.

Läbi kirju akna imbus kitsas joon tumepunast ja tumevioletset ehapuna. Purpurist baldahhiini all Isanda voodil istus Huhuu, Isanda öökuub seljas ja öömüts peas, kuue kaelus üle kõrvade tõmmatud, ning magas.

Popi vaatas teda mõne silmapilgu liikumata, koon voodi poole tõstetud. Siis taganes ta tasakesi jälle kirstu alla ja roomas värisedes kaugemasse nurka.

Tema väikesed ajud olid segi minemas. Mingi uni, mingi jamps sündis ta ümber, tema aga lömitas kirstu all, koledusest värisedes.

Mis oli juhtunud? Ta ei teadnud seda isegi. Kuid midagi õudset, midagi arusaamatut oli liikvel.

Kunas ja kuidas oli see juhtunud? Popi

katsus meelde tuletada: Isand oli kodust ära läinud, ta oli istunud ja Isandat oodanud. Siis läks päike ära, tuul tõusis, tuba oli kollane. Huhuu hüppas puuris —.

Kuid mis oli s i i s sündinud? Mis oli sündinud kollases hämaruses? Kes oli rullinud purpurist vaipa, kes oli veeretanud kõrvitsat põrandal?

Kus oli Huhuu? Oli see Huhuu, kes istus baldahhiini all, kollane kuub seljas ja punane müts peas?

Toas oli kottpime, väljas niisama. Tuul lõõtsus vastu aknaid ja seinu. Siis hakkas vihma rabisema, esiti harva ja siis tihedalt, mitu tundi.

Kus oli Isand nüüd? mõtles Popi. Kuhu on ta läinud? Kuhu on ta jäänud? Kas ta tuleb?

Ja kogu öö läbi valvas Popi külma seina ääres, vabisedes külma ja hirmu pärast. Ta kuulas vihma kurba rabinat ning ootas Isandat. Isand aga ei tulnud, ei tulnud iialgi enam.

Alles hommiku koidikul suikus Popi silmapilguks. Ja ta nägi und:

Oli õhtu, ja tema oli ühes Isandaga teel koju. Taevas oli tuhkhallides madalates pilvedes. Tänavad olid hämarad ja läksid silmanähtavalt hämaramaks.

Popi ei teadnud, kust nad tulid. Nad olid juba väga kaua teel. Tänavale järgnes turg ja turule tänav, kuid kodu ei tulnud ikkagi veel.

Popi vantsis väsinult, ühelt kõveralt jalalt teisele vaarudes, neid lõputuid mudaseid tänavaid. Oli nii imelik, et kõik nii hall ja tühi oli.

Isand läks ta ees, pea kummaras ja küür seljas. Ta astus väsinud sammul, Popit nööri otsas talutades, taha vaatamata ja peatumata.

Kui väikeseks ja kõhnaks oli Isand jäänud! Ta must kuub lohises maad mööda ja ta pead polnud nahkmütsi all nähagi.

Popi väsis ikka enam ja enam. Ta jäi Isandast ikka kaugemale. Ta nöör tõmbus sirgeks ja Isanda käsi paindus kaugele taha. Isand ise aga sammus peatumata ja taha vaatamata.

Popi vaatles õhtuhämaruses Isanda kätt. See oli väike ja karvane. Ta sõrmed olid süsimustad ning pikkade küüntega. Ja korraga tundus Popil nii õudne.

Kust nad tulid? Kuhu nad läksid? Ja kes talutas teda nööri otsas? Oli see Isand?

Nimetu hirm haaras äkki Popi südame kesk halli hingetut tänavat. Ta vabises üleni ja ei jõudnud enam minna. Kuid eesmineja sikutas teda kaasa, taha vaatamata ja peatumata.

Nii läksid nad veel mõne sülla. Popi nõrkes ikka enam ja enam, nii et ta peagu järel lohises. Ta kaelus surus kurku ja nahk otsmikul läks volti, nii et tal raske oli silmi lahti hoida.

Siis äkki mõistis ta koledas hirmus: ei, see polnud Isand! Ja ta lõi käpad vastu ning ta

küüned kriiksatasid kivil. Nöör pidi ta pea otsast kaksama.

Siis käänas eesmineja esimest korda pead ja vaatas taha, ning Popi nägi tema nägu —.

Hädaldava kisaga kargas Popi astjakirstu alt keset tuba, üleni vabisedes. Ja samal silmapilgul nägi ta Isandat seisvat tagatoa lävel, käega uksepiidast kinni hoides, argikuub seljas ja öömüts peas.

Mõne lühikese silmapilgu vaatas Popi teda uimaselt, minutise rõõmu riivatud. Siis aga tõusid karvad ta kuklas äkki ja ta silmis kujunes ääretu hirm.

See oli seesama, keda ta oli näinud unes!

3

Sellest päevast algas nende ühine elu. See oli tõde, viirastuslikum kui uni, ja uni, hirmsam kui tõde.

Popi ei teadnud, kus lõppesid elu piirid ja kus algas unenägu. Ta ei usaldanud enam kedagi, ja elas päevast päeva, vabisedes kahe äärmuse vahel.

Hommikutel ärgates, kui päike tuppa paistis ja ta eneses uut elujõudu tundis, oli tal veel lootust ärgata sellest jampsist.

Endine Isand tuleb koju, mõtles ta, võidab Huhuu, paneb uuesti puuri, ja õnnelik elu algab jälle.

Kuid see oli paljas unistus.

Varsti kuulis ta Huhuu räuskamist teisest toast, ja peatselt ilmus see isegi lävele.

Tal oli peagu iga päev ise-ülikond. Ta avas kapid ja pööras kirstud pahupidi ning ajas enesele selga, mis meeldis.

Tundide kaupa ehtis ta end peegli ees nagu laps mängides. Ta asetas kolm peeglit nurka, servad koos, ja vaatles edvistades end kord eest, kord tagant.

Ta kallas enesele juukseõli selga ja hõõrus oma põski kui naine, kes mingib. Siis käänas ta selja peeglile ja püüdis oma kukalt näha, silmad pahupidi.

Ta oli õnnelik ja rõõmus kui laps. Neil silmapilgel oli ta leplik, ja Popi võis kartmatult põrandal söögijäänuseid nuuskida. Huhuu ei lasknud siis end millestki segada.

Ta maitse rõivaste valikus oli kõige imelikum. Ta ajas vahel kolm ülikonda pealiti, või ta pani kasuka alla ja särgi peale, või siis ilmus ta jälle täiesti alasti, ainult kübar peas ja pitskrae kaelas.

Ta tuli vahel rüütli mustas sametkuues, kroogitud käiste, tressitud kaeluse ja suurte läikivate nööpidega, põueoda vööl.

Või ta oli vahel kui kometinäitleja, tumepunases kuues, millele suur kõht ette õmmeldud, ning helepunases kolmeharulises kübaras, mille harudes kuljused kõlisesid.

Või ta tuli, ehitud kui kuningas laevamu-

delil: purpurmantlis, piibrinahkse voodri ja lohiseva hännaga, keed kaelas.

Siis jälle ilmus ta äkki kui tõusnud surnu, kolletanud linarüüs, must rist rinna kohal ja peakott otsaesisele tõmmatud.

Kuid ometi oli ta rõivaste kandmises korratu. Ta käristas rõivad lõhki, rebis nad tunni pärast seljast ja unustas põrandale.

Ta leidis muid asju, mis teda huvitasid.

Kõigepealt ta sõi. Ta avas köögikapid ja võttis esile söögikirstudest, mis kätte sai. Ta krõbistas karaskeid ja biskviite. Mis üle jäi, pillas ta põrandale. Ja neist toitis end õnnetu Popi pimedail öil tasakesi seinaääril liikudes.

Peamiselt sõi Huhuu aga aedvilja. Siis toppis ta põse täis lehttubakat ja muid vürtse. Need meeldisid talle. Ta suu hakkas vett jooksma, ja ta sülitas kui meremees.

Ta päev kulus mängudes. Ta kogus purpurist vaibale heledaid pallikesi, kunstasju, lauariistu ja helmeid. Neid võis ta tundide kaupa pihus veeretada kui laps nipkikive.

Ta istus vahel ka laua taha tööle. Aga tal polnud endise Isanda püsivust. Ta lõi katki prilliklaasid, murdis jala pealt gloobuse ning rebis raamatud lõhki.

Ta istus põrandal ja rullis pärgamendi lahti, aga selle asemel, et silmadega uurida, katsus ta seda hambaga. Ja ta viskas rulli kõlbmatuna eemale.

Siis kangutas ta lahti suure seinakella. Ta murdis ära tunninäitajad ja rebis masinavärgi välja. Käsi silme ees hoides uuris ta pisukesi rattaid ning kistavarsi.

Ta lõhkus ja hävitas. Ta rikkus pildid, aknad ja peeglid. Ta kiskus seintelt alla ja laegastest välja, mis aga suutis, kuid ei pannud enam midagi tagasi.

Ta meenutas kõigiti Isandat, ja ometi oli ta midagi hoopis muud. Ta oleks võinud olla hea ja tark, kuid ei tahtnud seda. Sest ta oli juba kord tige ning halb.

Kõige hirmsam oli ta aga õhtupoolikuil, kui mängust väsis. Siis hakkas ta Popit piinama, ja tema tigedusel polnud piiri.

Ta kihutas teda tuba mööda taga, pildus köögiriistadega ning torkis mööbli alt raudoradega välja.

Ta lõi talle kepiga pähe, kallas vedelikke kaela ja pistis ta kõrvad täis aukusid. Popi ainult vingus ta käes hirmust ning valust.

Ta katsus vahel küll vastu panna. Ta kläbvis kirstu all vihaselt haukuda ja lõi hambad larinal orasse, millega Huhuu teda torkis. Kuid kõik oli asjata.

Tema ainus päästepaik oli astjakirstu alune. Kuid see oli liiga madal, nii et ta jalad seal all veelgi kõveramaks kasvasid. Et ta tihti liiga ruttu pidi sinna põgenema, siis kulusid karvad ta kuklast ja seljast, ning tema nahk oli kopras.

Ta sai viletsalt süüa ja kannatas päevade

kaupa hirmsat janu. Ta magamine oli rahutu ning täis hirmu, sest et uni tõelisust täiendas.

Ja tema aju pimenes. Ta mälu jäi väga nõrgaks, ja ta ei suutnud enam vahet teha mineviku ja oleviku, tõe ning viirastuse vahel.

Ta kaotas sideme endisega. Tal oli veel hämar mälestus mineviku õnnelikust elust, Heast Isandast ja kaugest Kuldsest Ajast. Aga see oli viirastuslik, oli niisama kui uni ning pildid.

Millal oli ta näinud Head Isandat? Sellest oli ääretu aeg, kui ta läks. Oli see täna, eile, kuude või aastate eest?

Ta unustas ikka enam ja enam Hea Isanda hääle ja näo. See muutus uduseks ning kadus kui kauguses.

Üksnes unes nägi ta teda veel selgemalt. Ta nägi tema lumivalgeid juukseid ja pehmet naeratust. Ta ärkas, ja talle näis, nagu oleks Hea Isand teda hüüdnud.

Aga kui ta täiesti virgus, siis nägi ta ainult tõelisust: Kurja Isandat ja rüüstatud tuba.

Ta ootas vahel veel kedagi tulevat. Ta ei teadnud, kas Isandat või keda. Ta kuulis mõnikord koguni hääli üle müüri ja puukottade klobinat tänaval. Kuid keegi ei tulnud.

Ja ta leppis uue Isandaga. Ta oli harjunud kedagi kartma ja austama. Ta oli vana, haige ning ogar. Temale sai sellestki Isandast.

Ta teadis küll, et see oli õigupoolest Hu-

huu. Kui ta seda enam muust poleks tunnud, siis vähemalt lõhnast.

Kuid ta kaotas usu lõhnadesse, nagu oli kaotanud selle muusse. Ta haistemeel läks sandiks, ja ta eksis lõhnades. Kõik oli petlik maailmas, isegi lõhnad!

Ta vahetas ära mõlemad Isandad. Õieti sulasid nende olemused ühte. Need olid ainult sama isiku kaks poolt.

Ja nagu ta oli imetlenud kord endise Isanda tarkust, headust ja ilu, nii imetles ta nüüd uue Isanda kurjust, tujukust ning inetust.

Peagu kõik tegi uus Isand vastuoksa, võrreldes endisega, kuid ometi peitus selleski salatud tarkus ning saavutamatu osavus.

Kui endine Isand oli ukse kaudu käinud, tegi nüüdne Isand seda akna kaudu. Ta hüppas lauale, lükkas akna lahti ja kadus. Popi jäi imestledes kesk tuba ootama.

Ta võis vahel tundide kaupa õues olla. Mida ta seal tegi, seda ei teadnud Popi. Igatahes näis talle see niisama saladuslik ja tähtis olevat kui endise Isanda äraolek kodust.

Huhuu tassis vahel riideid, raamatuid ja patju õue. Asemele tõi ta õuest halge, tühje ankruid ja telliskive.

Ta täitis kirstud õlgedega ning ammutas aknast kapaga vett sisse.

Tal näis olevat teissugune arusaamine asjade väärtusest. Ja ta muutis tubade lõhnad põhjalikult.

Ta jäi vahel kauaks ära, ja toas oli hääletu. Siis hakkas Popil ta järele igav. Ta oli rahutu, ta jooksis ühest toast teise ja nuuksus nagu endise Isanda järele.

Ta oleks tahtnud, et ta oleks tulnud ja teda kas või löönud, kui ta aga ainult ei oleks pidanud üksi olema.

Mis aga kõige imelikum: ka uus Isand näis Popi eest hoolitsevat. Ta tegi seda küll oma kalgil ja tujukal kombel, kuid Popi oskas seda hinnata.

Nimelt tõi ta kord liha.

Ta oli kaua ära, ja kui tagasi tuli, oli tal võõras turukorv kaasas. Selles oli aedvilja ja leiva all päntsakas verist liha.

Huhuu kummutas korvi põrandale, ehmus verest ja läks eemale. Popi aga haaras liha, puges kirstu alla ja näsis seda mitu päeva.

Sellest päevast peale tõusis Huhuu väärtus Popi silmis, ja ta mõistis, et see oli tõesti Isand.

Peagi pärast seda ronis Isand veel kord üle müüri. Aga ta tuli varsti tagasi, ja tänavakoerte käre haukumine saatis teda.

Ta kuub oli narmastes, nahk lõhki ja ta käpad jätsid veriseid jälgi, kuhu nad puutusid.

Ta ronis kõige üksildasemasse nurka. Seal ravitses ta kaeblikult urisedes oma haavu ja oli kaua haige.

Siis tundis Popi, kui lähedal ta temale õieti oli. Ta lähenes talle öösiti ja hommikuti nagu

endiselegi Isandale, et oma haletsust ja kaastunnet avaldada.

Isanda sinihallid karvatud silmalaud olid kinni, kuid ta hingas nii tasa, et ta uni näis põgus ja erk. Ta näol oli sügav tõsidus ja ta lohkus põsed olid imekurvad.

Ja Popil hakkas temast hale. Ta muretses nagu vana teener oma jälle lapseks saanud härra eest. Kui vanad ja vaevalised olid nad mõlemad! Kui üksikud ja mahajäetud!

Nende elu muutus veelgi kurvemaks. Päevad olid lühikesed ja päikesekehvad. Hommikust õhtuni sadas külma vihma.

Popi värises madratsil. Huhuu oli enese vaipadesse mässinud, oli kohmetu ja kange mängima, istus lõdisedes ning tuimalt enese ette vahtides.

Ühel päeval leidis ta köögist väikese ankru ja veeretas tuppa.

Ta pani kõrva veereva ankru vastu ja kuulatas, — sees sulises. Ta nuusutas tapiauku, — oli imeraske, magus ja uimastav lõhn. Siis kangutas ta tapi eest.

Sellest päevast peale hakkas ta jooma.

Tal polnud enam muud muret ega muud rõõmu, kui aga pea täis saada.

Ta ärkas hommikuti, pea pohmelusest raske, karvad kõhnal näol püsti ja silmad punased. Siis tõstis ta ankru suu juurde ja võttis tihedate sõõmudega, kuni tuju heaks muutus.

Varsti hakkas ta tantsima ja tralli lööma. Ta kargles ja kepsutas, kuni väsis. Siis istus ta jälle põrandale, tõstis ankru ja jõi, nii et punane viin kahes joas põski mööda joksis.

Ja joobnuna jäi ta magama, ankur süles, käed ankru ümber ning nägu naerul.

Nii meeldis ta Popile. Säärasena meenutas ta kedagi teist, kes oli samuti õhtuti tule juures istunud, kannu tõstnud, muhelnud ja enesega rääkinud.

Nüüd ei kartnud Popi enam Huhuud. Nad magasid ühes ja soojendasid teineteist. Purjus Huhuu otsis Popi pead ja Popi lakkus ta käsi.

Nad joobusid mõlemad, Huhuu joomisest ja Popi peamiselt viina lõhnast, mis täitis kogu maja. Ja nad ei mäletanud enam midagi.

Kui üks ankur tühi oli, otsis Huhuu teise. Nüüd oli tal selleks eriline anne. Ta aimas lõhna järgi seda, mis tuju tõstis. Ta avas pudeleid ja tõmbas tapid eest — ning jõi.

Ühel päeval hakkas lund sadama, laia kui villa. Kahvatu kuma langes lakke, ja värvid muutusid. Läbi katkise akna hõõgus lume jahedus ja vaikne tuulehingus kandis räitsakaid rüüstatud mööblile.

Kaks vana joodikut tõstsid pead, — kõik oli nii valge!

Kuid kõigepealt: viin oli otsas. Vaevalt oli Huhuu pärast uinakut saanud alata, kui juba lõpp tuli. Ja ta tuigerdas kööki uut otsima.

Ta otsis kaua, kuid ei leidnud enam midagi. Ta pildus vana koli ümber ja pööras kõik pahupidi. Viimaks leidis ta mürgiselt lõhnavate kruuside ja kannude hulgast, kuhu endine Isand oli oma keediseid valanud, ühe nõu.

See oli nelinurkne karrast kast, igast servast kinni joodetud. Kuid Huhuu arvates pidi siin viin olema. Ta arvas isegi selle lõhna tundvat. Ja ta tuli kastiga tuppa tagasi.

Sel päeval oli Huhuu seljas punane vateeritud vammus. Popi istus ta ees, koon üleval ja pikk händ vastu põrandat.

Huhuu katsus kasti avada. Ta urgitses küünega ja katsus hambaga. Siis tõstis ta kasti üles ja viskas vastu põrandat.

Kuuldus hirmus plahvatus ja leek tõusis laeni. Huhuu lendas vastu üht ja Popi vastu teist seina. Ning maja vajus mürinal pooleks.

1914.

KULDNE RÕNGAS.

1

Jürgens astus surnuaia väravast välja. Ta peatus värava ees, nagu kaheldes, kuhu minna.

Õhtune tänav oli tühi. Kedagi ei liikunud. Kõik oli hääletu. Ainult vaevalt kuuldus peene vihma kahin kidura puiestee lehis. Oli läinud hämaraks.

Värava ees istus kaks santi: Ühel pool pime naine, suurrätt sidrunkollase näo ümber ning silme asemel sügavad lohud. Ja teisel pool täiesti jalutu vanamees mollitaolises madalas kastis, millel pisukesed puurattad all. Vanamehe maaniulatuvate käte otsas olid nahkpandlaga puusõõrid, mille abil ta end maad mööda pidi lükkama.

Jürgens pistis käe tasku, nagu oleks tal nõu olnud santidele midagi anda. Kuid ta lei-

dis taskust sõrmikud ja hakkas neid kätte tõmbama. Kindad olid niisked. Ta lähendas ühel ajal mõlemad käed näole: kinnastes tundus karbooli lõhna.

Igal pool tundus see. Apteek oli ta läbi mürgitanud. Kui tal oleks olnud hing, seegi oleks rohulao järele lõhnanud.

Suure vaevaga sai ta kõhnad sõrmed kinnastesse. Siis tõstis ta palitu kaeluse ja hakkas minema. Maa oli märg ja pehme. Vihma näis tihedamalt sihisevat kui enne.

Kahel pool puiesteed olid ühe- ja kahekordsed majad. Oli juba õieti hämar, kuid üheski aknas polnud veel tuld.

Siin-seal tuli mõni surnukirstu- või hauakiviäri. Akendel valendasid pisukesed lastekirstud, mõni hõbetups, traadist pärg või ingel palmioksaga.

Kaupluse uksed olid veel lahti, kuid neis oli pime ega näinud ühtki inimest.

Tänava käänakul vaatas Jürgens taha: mõlemad sandid istusid liikumata kesk vihma. Vanamees oli veel enam kätele vajunud. Ta oli kui istuv koer.

Kõnniteed olid suurte ümmarate kividega sillutatud, ja Jürgens komistas pea igal sammul. See ainult tõstis ta pahurat tuju.

Temale tundus, nagu oleks talle ülekohut tehtud, teda täiesti asjata siia viletsasse soppi meelitades, kus tal enam midagi polnud peale hakata.

Muidugi, ema surm oli tedagi põrutanud. Ta oli küll kahekümne aasta eest kodust läinud, ja seitsme viimase aasta jooksul polnud ta ema enam näinud. Vähe oli tal mahti olnud temale mõeldagi. Kuid ometi oli see tema ema.

Nüüd oli seegi möödas. Nagu musta joone tõmbas surm üle mineviku.

Liiga hilja sai ta teate haigusest. Ta leidis eest õe lühikese kirja, tühja maja ja ema haua. Ta saatis õele postkaardi, ostis ema hauale pärja ning kavatses nii kauaks siia jääda, kuni maja müüdud või vähemalt hästi üüritud.

See mõte sai ta tundmused jälle tasakaalu. Surm — see oli paratamatus, kuid ometi tegi see ta rahutuks. Ta polnud harjunud sääraste mõtetega ega tahtnudki harjuda. Elu oli ometi midagi hoopis muud.

Ta pöördus tänavale, mis viis alla linna. Väike must mees ristles ühelt kõnniteelt teisele ja süütas pika kepiga gaasilaternaid. Kaugelt kostis vankri põrin. Ja see põrin äratas lõplikult Jürgensi.

Talle meenus ta enese ning õe saatus: üks kakskümmend aastat hommikust õhtuni apteegi leti taga või rohulao läkastavas õhus, ja teine niisama kaua sisemaa linnakeses joodiku mehe kõrval ühtsoodu kasvava lastekarja keskel, — niisugune oli nende elu.

Aastas kord või paar olid nad emale ja tei-

neteisele kirjutanud. Tema teatas, et talle palka oli lisatud; õde, et tal jälle laps oli; ja ema, et kõik oli endistviisi.

Võib olla, olid neilgi kord teised lootused elu suhtes olnud. Kuid elu polnud hoolinud neist lootusist. Ja Jürgens oli lõplikult nõus eluga.

Oh ei, elu polnud mingi mänguasi. Ka tema oli rumalalt alanud. Oli tulnud suurlinna kui provintsiaal kunagi, oli rõõmustunud ilusast ülikonnast, oli hullanud naistega.

Kuid tänu taevale, see oli varsti möödunud. Tal polnud üldse kirgi, vähemalt mitte pahe jaoks.

Naised, — need nõudsid raha, tervist ja aega. Temal polnud midagi liiga.

Ta märkas varsti raha ja aja väärtust. Ja tema kollakas tiisikushaige nägu ei rääkinud igatahes naisteküti tervisest.

Siis mõistis ta, mis tema rahule tarvis läks. Inimesel on kohustused ja kohustused toovad raha. Kõik, mis üle selle, on tuuletallus.

Ta mattus rohukaupluse tolmusse.

Iga kuu lõpul läks ta kord õhtul ühes teise selliga õllepoodi, tellis ühe pudeli ja kõneles asjust, mida kumbki tundis. Ning kord aastas sõitis ta patrooni perekonnaga pühapäeva õhtupoolikuks saartele.

Nad istusid siis restorani laua ümber, sõid võileibu ja rüüpasid õlut. Patroon armastas

rääkida oma õpiaastaist. Ta naine tukkus kevadpäikese paistel.

Jürgens vaatles siis patrooni tütart. See oli kõhn ja kalkide näojoontega. Ta oli juba üle kolmekümne ning ilutu. Kuid Jürgensile oli see ükskõik.

Ta ise polnud ses suhtes parem. Ta nägu oli kollane, lühikeseks aetud juuksed meelekohal hallid ja käed luukõhnad. Kuid ta lootis, et see patrooni tütrele oli niisama ükskõik.

Sest mitte tundmustest polnud nende vahel kõnet. Ainult korraldada tahtsid nad oma elu, — see oli kõik, — iga päev ikka enam ja enam korraldada. Selles ongi inimese eesmärk.

Nüüd arvas Jürgens ühe sammu elu korraldusele jälle lähemal olevat.

Ta teadis: Amalie Karlovna ootas teda ja unistas ehk oma kuivi, kuid ometi nii häbelikke unistusi kitsas neitsikambris papagoi puuri ja kõhna fortepiaano vahel. Niisama teadis ta: äiapapa ootas teda arveraamatute, kümmelikarafi ning sõbralike nõuannetega.

Saatus oli ta eest hoolitsenud. Ta polnud tänamatu.

Ta astus üle puust silla. Üleval- ja allpool jõe rannal vilkusid mõned üksikud tulukesed. Teispool käsipuid mustas jõe voog. Eemalt aga kuuldus jonnakalt vankri põrin.

Selles põrinas tundis ta jälle oma kodulinna.

Jah, kõik oli siin endistviisi: seesama jõgi, needsamad tänavad ja kivimüürid aedade ümber ning pimedas mustavad puude ladvad üle müüride. Kõik oli endistviisi!

Laternad õhkusid saos nagu ähmased valguskerad. Kaupluste akendes kumas tuli. Vesi tilkus kõhnu silte mööda. Mõni üksik käija ruttas riietesse mässitult tast mööda. Kuid miski ei seganud suurt elutust.

Nii olid nad siin kodus, mõtles Jürgens, üks maailmast maha jäänud, õnnetu ja mannetu rahvas. Raha, ainust tõelist väärtust maailmas, seda ei osatud siin luua.

Mis olid väärt kõik nende aated ja unistused ilma selleta! Mis oli kasu ühest või teisest rahvusest, kui rahvas on ometi rumal, räpane ja vaene!

Oh ei, teda ei võidud säärase lapsemänguga petta. Adolf Ivanovitš Jürgens teadis, mida tegi. Ta oli küllalt tark, et sest kaugemale näha.

Mis oli tal tegemist rahvustega! Venelasega oli ta venelane, juudiga juut, kodus aga rääkis saksa keelt. Sest patroon oli sakslane.

Kui ta midagi tundis, siis oli see haledus, et temagi oli siin sündinud. See oli talle elu algel nii palju takistusi teinud. See oli nagu tõbi, mis aastaid võttis, enne kui lahkus.

Kuid nüüd oli viimnegi side langenud. Nüüd tahtis ta oma asjad siin lõpetada, nii et neid ei tarvitse enam mälestadagi.

Mujal oli tema tee ja mitte neil mudaseil tänavail pehkivate plankide ääril, mille lõpus petrooleumilamp kurvalt tuikas.

Ta peatus kitsas põiktänavas ja astus läbi mustava jalgvärava õue. Vihma kahises ühtsoodu. Ta läks hääletult üle rohtukasvanud kivide.

Õue lõpus mustas madal puumaja. Üheski aknas ei näinud tulekuma.

Maja otsas viirastas raagus puu. Pesunööril valendasid pimedas mõned palakad.

Siin oli Jürgens lapsepõlves mänginud: All õitsesid peenrad. Ülal laotusid lopsakad oksad. Kirju lind laulis lehe all.

Nüüd oli aed ammugi murtud, peenrad tallatud, puud raiutud. Vana õunapuu üksi veel laotas oma pehkinud õlgu. Kollane rohi ta ümber tõusis kui räsitud harjas.

Jürgens seisis silmapilgu maja ees. Kuid siis kehitas ta pahaselt õlgu.

Ei olnud tema süda kinni neis kändudes ja kivides. Ka see puruhunnik oli ainult abinõu elu korraldamisel, mitte rohkem.

Ta astus lahtisest uksest sisse ja jõudis suurde, madalasse kööki. Tumedalt kostsid ta sammud telliskivi-põrandal. Käsikaudu kobades katsus ta edasi minna.

Korraga kuulis ta pimedas peagu oma kõrva juures õudset pominat, ja keegi taotles ta käsi külmade sõrmedega.

Jürgens tardus silmapilgu ehmatusest, ja juuksed liikusid ta peas. Kuid siis mõistis ta: see oli vana teenija Malle, kes oli juba ta sündimisel majas olnud. Nüüd katsus ta teda oma hambutu mõmina ja luiste kätega lohutada.

Vastikusest vabisedes astus Jürgens teise tuppa.

Ta süütas küünla ja heitis märjad pealisrõivad. Tuba oli kütmatu, nii et hingeauru nägi. Ta tõstis küünla üles. Kõik oli koristamata ja pehkinud.

Oli näha, vana Malle ei suutnud enam midagi teha. Nagu ritsikas truubis, nii elas ta veel tühja maja köögis!

Jürgens käis pahaselt paar korda risti üle põranda.

Ta vaatles seinu, mida katsid pleekinud tapetid; mööbleid, mida koi oli puurinud; ta heitis pilgu mustavasse söögituppa, kus ainult ümmar laud kui kilp valendas. Kõik see äratas temas võikaid tundmusi.

Siis võttis ta rõivad seljast.

Ta heitis voodisse ja sulges silmad. Ta sile pea lamas raskelt kui keegel padjas, kõhnad luised käed olid valgel linal välja sirutatud. Küünal põles vabinata.

Siis tundis Jürgens äkki voodipesu niiskust.

Ta avas silmad, tõusis istuli ja võttis kuue taskust märkmiku. Ta tuletas meelde päevaseid kulusid ja arvas kokku. Ta huuled liikusid,

vahetevahel kirjutas ta küünarpeale toetudes mõne numbri.

Siis laskis ta käe raamatuga alla ja jäi mõttesse.

Ta oli liiga väsinud ja oleks pidanud õieti magama. Äkiline teade, sõit, siinsed hooled, — kõik see oli teda väsitanud. Kolmel ööl polnud ta maganud. Ta tundis liikmeis väsimuse palavikku. Ah, kui raske, kui raske oli ta pea!

Ta avas jälle silmad.

Ta poleks pidanud õieti siia sõitmagi, mõtles ta. Elu nõudis talt sel hetkel niikuinii palju. Liiatigi tuli ta liiga hilja ega võinud enam midagi parata.

Ta jäi vahel silmapilguks tukkuma, kuid võpatas kohe üles. Ta suutis koguni unesidki näha, kuid nii ebamääraseid, et ärgates midagi ei mäletanud.

Mõni asi meenus talle nii äkki, et ta otse ehmatas. Kuid siis rahustus ta jälle: ta oli selle õiendanud.

Ta hakkas uuesti maja väärtust arvutama, ja ta palavik kasvas. Palju ei maksnud see puruhunnik, rohkem juba krunt. Ja ta tegi kavatsusi selle hinna kohta.

Siis tuli tal äkki meelde, et ta kõiki tube polnud veel näinudki. Jah, siin oli söögisaal, elutuba ja köök. Kuid ta mäletas ju nii selgesti, et oli veel väike tuba, mille kaks kitsast akent ja pisuke uks viisid aeda. Selles toas oli ta lapsena elanud.

Ta tõusis voodis istuli ja vaatas vastupoolset seina. Seal oli uks olnud, ta mäletas seda. Kuid nüüd oli sein sile ja tapetiga kaetud.

Ta hüppas kähku üles, haaras küünlajala ja jooksis seina juurde. Ta mõõtis põrandat sammudega ja katsus seina kätega ning mõistis: uks oli tapetiga üle kleebitud.

Nüüd meenus talle aastate tagant kui läbi une: ema oli kirjutanud, kui raske on läbi saada; ta olla nende lastetoa muust korterist eraldanud, et seda üürida; kuid keegi ei hoolivat sest niiskuse pärast.

Veel täna tahtis ta seda tuba näha, — imelik palavik valdas Jürgensi, — otse praegu!

Ta rabeles nõutult siia-sinna, siis tuli Malle ta meelde. Ta astus köögi uksele ja nõudis võtit.

Mõni aeg kuuldus sealt arusaamatut mõminat. Siis pistis pimedast vabisev käsi esile. Kui Jürgens võtme võttis, püüdis jääkülm käsi jälle ta kätt paitada. Siis jäi ta tühja õhku rippuma.

Võti oli suur ja roostene.

Sõrmil kobades leidis Jürgens luku ja pistis võtme robinal läbi tapeti. Lukk krigises, tapet kärises pikkade lintidena ning uks avanes.

2

Imelikul kombel nägi Jürgens kohe tuppa astudes, et see oli valgustatud: hele päike pais-

tis aknast ja avatud uksest. Ta pani küünla tagakätt teise toa lauale ja vaatas ümber.

Tuba oli pikk ja kitsas. Seinu peitsid pleekinud tapetid. Akendel rippusid vanad tüllid. Valgete pisukeste lapsevoodite kohal oli mõni pilt murenenud raamis.

Kuid silmipimestav päikese helendus, mis tungis läbi oksade ja tülli silmade kui sõelast, muutis kõik nooreks ning sätendavaks.

Õde Anna istus lävel, jalad aeda, nukk süles. Ta heledad juuksed olid seotud kahte õhukesse palmikusse ja nende otsa sõlmitud punased paelakesed.

Nad vaatasid hääletult nukku, mis lamas tütarlapse rüpes. Selle sinised silmad olid pärani ja roosad käed laiali.

Siis läksid nad aeda.

Õunapuu oli üleni õites. Sõstrapõõsad olid must-lopsakad. Kohedad peenrad aurasid hommikupäikese all. Siia-sinna sadas õunapuu õisi kui lund.

Nad istusid puu alla ja hakkasid mängima:

Nukk oli just praegu ärganud. Ta pesi palge, kammis juuksed ja võttis võõraid vastu. Esiti tuli sipelgas, siis lepatriinu, viimaks tigu.

Nukk istus võilill-sohval, jõi hommikukohvi õunapuuõilme-tassist ja ajas võõrastega juttu.

Siis läksid külalised koju: esiti jooksis sipelgas, siis lendas lepatriinu, viimaks roomas tigu, sarved püsti kui pisukesed rusikad.

Nad väsisid mängust ja istusid hääletult.

Mõni lind vaevalt vidistas lehe varjus. Muld lõhnas. Oli nii liikumatu, et isegi päikese kiired paistsid lehe vahelt, — nagu hõbedane ämblik kudus kuldniite.

Siis äkki kuulsid nad imelikku häält: tänavat mööda lähenes hele kõlin, nagu oleks rändav mängumees pilli löönud.

Nad kuulsid seda peagu ühel ajal, tõstsid pead ja kuulatasid. Hääl lähenes, vahel vaikis ta silmapilguks, kuid siis kostis jälle õrn tilin, lähemal ja selgemalt.

Ühel ajal hüppasid nad üles ja jooksid värava juurde, kuid kõlin oli neist juba mööda läinud. Nad jooksid tänavale, kuid nägid veel, kuis miski hele päikese paistel välgatas: suur kuldne ratas, mis läks hüpeldes üle kivide. Siis kadus ta aia nurga taha.

Sõnalausumata hakkasid lapsed talle järele jooksma.

Nad jooksid mööda vaikseid puiesteid suurte aedade vahel. Lõppesid rohtunud tänavad, algasid põllud, — lapsed aga jooksid.

Nad hoidsid üksteise käest kinni. Anna oli unustanud nuku oma kätte, selle juuksed hargusid lahti, nagu peotäis linu lehvisid nad ta taga.

Nad ruttasid kuldse rõnga hääle järele. Vahel kaotasid nad selle kõrvust, siis peatusid nad silmapilgu ja kuulatasid lõõtsutades.

See kostis vahel kui moosekandi triangli

hääl, mida see õuest õue käies teraskepiga tilistab, — ja nad ootasid, kus ta peatub ning laseb leierkasti serval punast ahvi tantsida.

Vahel jälle näis see nii, nagu oleks keegi sõitnud kaugel kuljustega, — ja nad ootasid, mil vankritäis laulvaid mehi nende kohale jõuab — kuljuste, lehvivate rätikute ning pilliga.

Mõnikord arvasid nad koguni õhetava palgega poisikest nägevat, kes hõbedase kepiga seda kuldrõngast ajas. Ta lehvivail juustel oli kullatud kübar ja jalgade küljes pisukesed tiivad, nii et ta nagu lennates läks.

Tee tegi käänakuid, tõusis mäkke ja laskus orgu. Nurmed rohetasid. Siin-seal sinas noor kaasik. Lumivalge pilv jooksis ühes nendega üle lillelise luha.

Siis jõudsid nad maanteel suurde rahvaparve. Tolm tõusis jalgade tüminast. Päike lõõmas punasena. Kõik kihutasid ühes nendega kuldse rõnga järel.

Nad püüdsid rahvamurrus üksteisest kinni hoida. Kuid lõõtsutavad inimesed tungisid nende vahele, higised käed viskasid nad lahku. Nad ei näinud enam üksteist, kuid jooksid vahetpidamata.

Mida kauem jooks kestis, seda vihasemalt pingutas igaüks jõudu. Nende visadus hakkas ühest teise, nad rususid peale, kukkusid kummuli ja tugevamad jooksid taha vaatamata edasi.

Tolmupilvis viirastus poisikesele rõnga välge ja läbi jalgade müdina selle kõlin. Talle näis, nagu oleks ta elu selle kaugel heliseva rõngaga ühes veerenud.

Ta eraldus mõnikord muist, lõikas risti üle niidu nurga, ronis äkilisi kallakuid mööda üles. Siis eksis ta metsa, kõik oli vait, kõlinat ei kuulnud, päike paistis läbi latvade.

Kuid siis kihutas ta jälle edasi.

Ta tallas üle lillepuhmaste, kuid tal polnud aega neid noppida. Ta hüppas janusena üle allikate, kuid tal polnud mahti juua.

Siin-seal viirastus ta lähedal kuldne rõngas. Ta kahmas seda põõsaist, kuid haavas käsi. Ta kuulis selle tilinat raiesmaa kännustikus, kuid ei näinud teda. Metsameeste tuleasemeil nägi ta tuhas selle jälgi, kuid ei tabanud.

Ta jättis jälle metsapimedikud, leidis teid ja inimesi. Tee tolmas kõrgel rannal. All sinas järv. Kolmenurgelised purjed valendasid päikesepaistel. Tema aga jooksis.

Vahel tuli tal veel nagu läbi une meelde kodu, ema ja õde. Talle näis, nagu oleks ta ääretu kaua teel olnud. Kui uneks näis muutuvat elu.

Kuid siis äratas teda jälle kuldse ratta kõlin. See näis talle lähenevat, ootavat teda esimese teekäänaku taga. See näis niisama väsivat ja puhkavat teeäärsel kivil nagu temagi. Ainult viimne pingutus, ja ta saavutab selle.

Ta jalad olid haavus, kuid ta ei hoolinud sellest. Ta oli nõrkemiseni väsinud, kuid jooksis!

Päev kulus alla. Ta oli teinud hiigelringe. Nurmed läksid sinisteks. Ta pöördus jälle linna poole. Selle aknad põlesid.

Ta kuulis veel vaevalt rõnga helinat kui läbi udu. Ta ümber polnud enam kedagi. Ta lonkis pool joostes kõrgete puude all. Tänav oli täis nagu sinist udu. Kuskil lõi kell. Ta tundis suurt väsimust, otsekui oleks juba palju aastaid joosnud.

Siis äkki tundis ta jälle tuttaval tänaval olevat. Jah, siin oli ta vanemate maja.

Ta jõudis väravate kohale ja kuulatas: kuskil kaugel tilises veel rõngas, kuid see tilin jäi ikka nõrgemaks ja nõrgemaks, kostis otsekui ta pea kohal üleval, värises ja kustus siis nagu õhku sulades.

Ta astus aeda.

Läbi teispool tänavat kasvava kõrge puurühma heitis madal päike laia valguse laine. Kogu aed oli täis seda kollast kuma.

Ta peatus kesk aeda ja vaatas enese ümber.

Talle näis, nagu oleks siin päeva jooksul midagi muutunud:

Rohi oli pikaks kasvanud, maha pannud ja mädanes paiguti. Puud, mis hommikul õites, olid nüüd õunu täis, need langesid aeg-ajalt iseenesest, põrusid lõhki ja mädanesid lopsakas rohus. Kogu aeda täitis pehkinud puu ning kopitanud rohu lõhn.

Kõik oli nii imelik!

Toa uks oli endiselt pärani. Ta astus sisse. Tuba oli tühi. Kuid läbi eesriide pitside voolas siiagi kurb valguslaine. Kõik oli kollane, liiga kollane!

Ja selles kollases valguses tundus kõiges midagi kurba ja mahajäetut. Lihtne mööbel oli iganud, näopildid seintel vanemaks läinud, otsekui elavad inimesed.

Ta peatus toas mõne silmapilgu. Kõik oli vait. Kõik oli nii õudne! Ja hirmunult paiskas ta teise toa ukse lahti ning hüppas sisse.

3

Tuba oli pilkaspime. Tundus jäine külmus nagu hauas.

Jürgens jäi põrutatult seisma. Siis tuli tal meelde: ta oli ju küünla lauale jätnud. Käsikaudu kobades leidis ta küünlajala, kuid küünal oli alla põlenud ja rasv ammugi hangunud.

Ta hüüdis Malle järele, kuid keegi ei vastanud. Ta hüüdis teine kord, kolmas kord, kuid kõik oli vait.

Pahaselt pomisedes hakkas ta siis köögi poole komberdama. Paar korda riivas ta nägu ämblikuvõrku, huupi kätega õhku vehkides katsus ta seda kõrvale heita.

Ta jõudis kööki, kuid ka siin oli külm, nagu poleks kaua aega enam lõukasse tuld süüdatud.

Tundus jahtunud ahju savilõhna. Vaevalt õhkus pimedas madala akna kitsas nelinurk.

Jürgens kuulatas. Kõik oli vait.

Käsikaudu kobades lähenes ta voodile. Ta põlved põrkasid vastu lavitsat, ta sirutas käed ja kobas hunnikusse heidetud räbalaid.

Ta sõrmed puutusid inimese kaela, kuid see oli jääkülm. Ta tõstis riided üles ja pani pihu eide rinnale, kuid see ei liikunud.

Eit oli surnud. Tundus juba märgatavalt korjuse lõhna.

Ilma et enam oleks peatunud või millelegi mõelnud, tuikus Jürgens tagasi oma tuppa.

Ainult mingi hämar mõtte vari liikus ta peas: alles mõne silmapilgu eest olin ma ju siin toas, eit andis mulle võtme, astusin hetkeks välja, — ja nüüd tagasi tulles on küünal lõpuni põlenud ning eit ammugi surnud —.

Kuid ta ei mõtelnud seda mõtet lõpuni, vaid istus voodi servale.

Ja jälle liikus mingi mõtte kuma ta ajudes: kus käisin ma hiljuti, — õunapuud olid õites, õde mängis, — kuldne rõngas tilises, maantee tolmas, päike leegitses, — õunad langesid puist ja lõhkesid, tuba oli täis kollast kuma, — kus käisin ma hiljuti —?

Kuid enne kui oleks sedagi mõtet lõpuni mõistnud, langes ta kummuli voodisse, poolriides nagu oli.

Une hall loor vajus üle ta pea.

Kuid ta unigi oli nagu mingi viirastus, mis

ta kohal hääletult huljus ja aeg-ajalt pelgus. Ähmast pimedust lõikasid hallid kiired, veeresid kaharad kerad, langesid kuulmatult kahused sulgpadjad. Ta mässis enese unne kui palakasse.

Kuid läbi selle unede loori valdas teda ääretu kurbus. Ta süda oli lõhkemas põhjatust valust. Ta peitis silmad kätesse, ja pisarad valgusid ta sõrmi vahelt.

Kidur päev koitis madalas aknas. See oli peagu niisama pime kui öö.

Pehkinud mööbel viirastus läbi hämara. Kõigil pool oli riideid, oli seljast kistud ülikondi, lahtirullitud kangaid, voltipaisatud vaipu, — riided magasid kui kerratõmbunud õudsed olevused vahariidesel põrandal.

Jürgens istus riidehunnikul, pea käte najal.

Kõik kohad olid täis varje. Neid tuli ühtsoodu üle õue. Varjud liigutasid päid, tõmbasid kätega. Varje tuli alla kui redelit mööda taevast.

Jürgens kuulis nende kutset. Ta pani selga palitu, tõmbas kaabu silmile ja läks välja.

Oli jälle õhtu. Vihma sadas.

Ta uitis siia-sinna mööda tänavaid. Ta eksis kaua kesk puid ja maju, tulesid ning varje. Linn näis olevat tundmatu. Vahest unes oli ta kord näinud neid tänavaid ja aedu. Siis leidis ta enese jälle õues laastatud õunapuu all.

Ta seisis kaua mõttes.

Ta oli kõik unustanud. Oli unustanud

suurlinna ja ootava mõrsja. Oli unustanud, miks oli siia tulnud. Oli unustanud, et pidi siit ära minema.

Midagi muud püüdis ta meenutada. Midagi, mis teda veel praegu oli ümbritsenud, mis oli kui lõhn, kui paljas hääl —. Nagu unenäos taotles ta teise unenäo uduseid ning kaugeid jooni.

Ei olnud enam vahet öö ega päeva vahel. Valgustus püsis ühesugusena, varjud ei muutunud, vihm vihises läbi hämara, — ka seda ilma oli ta ainult unes näinud.

Kõik oli veel ainult unes. Midagi polnud enam tõelisuses. Tõelisus oli ammu üle elatud.

Elu võttis õudse, viirastusliku kuju.

Vahel hommikuti eksis Jürgens turule. Ta uitis ilma midagi nägemata inimeste ja loomade vahel. Äkki kuulis ta läbi rahva sumina kellukese häält ja ruttas selle poole. Kuid siis nägi ta kurinaid hobuse kaelas ning läks nukralt eemale.

Siis juhtus ta linnast välja. Kahel pool tee ääres olid lagedad nurmed. Vares istus rõugu harjal. Tuul lõõtsus õrnalt raagus puis kui pill. Ta kuulatas.

Siis äkki nägi ta puude taga midagi vilkuvat. Ta hakkas jooksma, huupi üle nurme. Kõrrestik oli märg, ta jäi nätskesse maasse jalgupidi kinni.

Korraga seisis ta tuuliku ees. See pööras raskelt kesk sadu oma tiibu. Ta silmad saatsid

mõne aja märgi purjesid. Siis läks ta jälle oma teed.

Ta eksis puiestikku. Selle raagunud oksad olid täis imelikke ootamatusi. See oli üllatavate võimaluste mets. Ta kõndis varvastel ja kuulatas. Kuid ainult vihm rabises varisenud lehil.

Ta pöördus linna poole. Taha vaadates nägi ta, kuis läikiva kaelusega must koer ta jälgi mööda tuli. Ta jooksis koera poole, kuid see hüppas õhku ja kadus puulatvade taha.

Õhtupoolikul viis tee ta jõe kaldale. Juba kaugelt kuulis ta kõlinat ja ruttas jooksujalu. Kuid sadamasse jõudes nägi ta, kuis lodjamehed ahelat vinnasid. Mastide odav värv jooksis vihma käes puud mööda alla.

Jõe ranna madalas linnajaos käis ta õuedes. Ühel trepil mängis kaks juudipoissi kuljusega. Neil olid käharad pead, mustad silmad ja tumepunased huuled.

Jürgens haaras kuljuse järele. Kuid siis heitis laps selle õhku ja hüppas ise järele. Teine poiss haaras õhus kellukese. Ja Jürgens nägi, kuis nad kuljust käest kätte heites üle maja katuse kadusid.

Ta ruttas teise õue, et neile vastu jõuda. Kuid võõrastades leidis ta siin kesk õue laua ja laual verise sea. Selle kõrval seisis mees kääritud käistega, nuga käes.

Kuid kõige rohkem üllatusi pakkus õhtu.

Jürgens vankus plankide ääril, oksad raputasid puiesteil vett ta kaela. Ta eksis majade rägastikku.

Kell lõi tornis, latern valgustas punast müüri, mööda silti jooksis vesi, apteegi aknal paistsid tuled läbi klaaskuulide punaste, siniste ja roheliste hiiglasilmadena.

Näokattes inimesi tuli vastu: pajats, arlekiin, kolombiin, moorlane, korstnapühkija ning leierkastimees.

Ta kuulis tamburiini häält ja läks sinnapoole.

Kuid põiktänavas tuli vastu hall vanamees ja viskas ta näkku konfetipuru. Siis jooksis ta suurt kotti raputades eemale. Vesi leotas konfetit. Jürgens seisis mõttes.

Mitte see! õhkas ta ja hakkas edasi minema. Mitte see!

Siis hakkasid varjud kasvama. Punaste mantlitega mehed mängisid jalgpalli. Mingid võrud jooksid läbi õhu. Jürgens rabeles nende järele, ja ta pea oli lõhkemas valust.

Milliseid asju nägi ta siis tänaval!

Tundmatu riigi sõjamehed marssisid voolavas vihmas. Vanker jooksis ühele ja hobune teisele poole. Inimesed kasvasid silmapilgu jooksul hiiglasteks ja vähenesid siis jälle pisukesteks kui putukad.

Palju varje oli neil ajul õhus. Kliima oli küllastatud viirastustega.

Vahel nägi ta väljudes, kuis kari lapsi hakkas ta järel käima. Nad näitasid mudaste kätega ta poole ja karjusid. Siis hakkasid nad teda kivide ja mudaga loopima. Ta pistis jooksu, lapsed järel.

Kuid sealsamas tundis ta, et tema ja lapsed paigal seisid, nende ümbrus aga jooksis mööda. Jooksid puud, majad, vankrid ja kirikud. Punane torn jooksis mööda ning heljutas rohelist katust!

Ja ta hakkas naerma, naeris nii, et pisarad silmi tulid. Lapsed peatusid imestades ja läksid eemale. Ta jäi üksi kesk tänavat.

Siis tundis ta äkki kurbust südames. Ta läks allakummardatud peaga ja nuttis. Ta süda oli lõhkemas valust.

Mitte see! pomises ta silmi pühkides. Mitte see!

Ta püüdis ärgata, kuid ei võinud.

Hämaralt mäletas ta veel valgustatud lastetuba, mängu aias ja jooksu kuldse rõnga järel.

Sinna tuppa oleks ta tagasi tahtnud! Sinna õnnemaale! Sinna õitsva õunapuu alla!

Ta tegi katseid, kuid ei leidnud enam ust. Ta teadis, et see oli peidetud mööbli ja tapeti taha. Sellepärast kangutas ta kapid ja voodi kesk tuba, kuid ei leidnud ometi.

Siis hakkas ta tapetit seintelt rebima. Siinseal oli sein niiskuse söödud ja paber langes suurte lahmakatena. Kuid siis oli see jälle sit-

kelt seinas kinni, ja ta pidi väga peent ning hoolikat tööd tegema.

Kulus palju aega, enne kui seinad olid täiesti alasti. Ja ometi, uks ei tulnud nähtavale!

Ta vaatles uimaselt rüüstatud seinu. Mõnes kohas olid need hallitusest rohelised, mõnes koppest mustad. Mõnes kohas oli tapeti alla krohvile vanu ajalehti kliisterdatud.

Need olid ajast kollased ja trükitud moestläinud kirjaga. Ta katsus neid endamisi veerida, küünalt kõrgel hoides, neid muistseid asju ja ammuseid juhtumusi.

Siis hakkas ta käsi küünlaga värisema.

Ta nägi musta risti ja selle all enese nime. Ta oli surnud. Tundmatu leheneeger jutustas veeru serval väikese kirjaga ta elu.

Kui palju lootusi oli ta noorena annud! Kuid need kaunid õied ei kannud iialgi vilja. See oli ebaõnnestunud, tühjakulunud elu.

Ta oli enesele teised sihid ja teise ümbruse valinud, kui oli oodatud. Surnud oli ta kõigele loovale ja tegevale. Ta oli ainult enesele elanud, — ning see oli niisama palju, nagu poleks ta elanudki!

Ja kui kohutav oli ta elu lõpp olnud!

Ema surma järel oli ta jälle pika vaheaja pärast kodulinna tulnud. Üksi ja kõigile võõrana oli ta siis elanud, kuni jäljetult kadus. Palju hiljem leiti ta korjus linna taga turbahauast.

Rahu tema põrmule!

Jürgens istus põrandale ja pani küünla enese kõrvale. Ta vari langes suurena ja mustana seinale ning lakke. Nii istus ta kaua, nägu üles tõstetud.

Jah, võib olla, mõtles ta. Võib olla, oli selle vana lehe sõnum õige ja tema oli ekslik. Seal oli tõde, tema oli paljas uni.

Kas peab und tingimata keegi nägema? Kas ei või uni iseenesest olemas olla, nagu on mõte raamatus olemas, kuna selle mõtleja juba ammu on põrmuks varisenud? Kas ei ela viirastused omaette elu, ilma et neid keegi näeks ja nende olemasolu aimaks?

Kõik sai talle äkki selgeks.

Paljas uni, paljas viirastus oli temagi!

Ta oli ainult veel enese mälestus, ainult mõte iseenesest. Ta oli hiljaksjäänud unistus, kuna unistaja juba ammu kadunud. Ta kannatus oli ainult õhkujäänud ohkus, nagu lehe värin, kui tuul juba ammu oli vaikinud.

Ta tundis enese õhukeseks muutuvat kui vari ja kergeks kui kuma. Tal polnud enam muud tarvis kui ainult tahta, et oma seisukohta ning kuju muuta. Ta oli ainult veel mingi aimus, mingi idee.

Sel ööl oli taevas imelikult valgustatud. Märjad pilved õhkusid kollakalt nagu mingi nägematu kuma paistel. Maa oli ähmase looriga kaetud.

Jürgens liikus hääletult mööda tänavaid.

Ta läks jälle läbi linna, tuli alla jõe äärde, peatus sillal. Ta vaatles kaua voogu.

Järelejätmata vajus vesi hämaras. Nagu kõige liikuva ja kaduva võrdkuju oli see kujutu ollus seal all: veepiiskade müriaadid pilvede kollases valguses.

Miski tundmatu jõud kandis Jürgensi läbi pimedate tänavate. Ta leidis enese jälle ülal surnuaia juures.

Suured raudväravad olid kinni, kuid kaks santi istus värava ees: silmitu naine ja jalutu mees mollis. Nad istusid liikumata, pead alla kummardatud, nagu surnud.

Kuid kui Jürgens neist möödus, laskus jalutu kätele, kummardas pimeda kõrva juurde ja sosistas õudse häälega:

„Too mees on surnud!"

Tõesti, ta oli selle unustanud. Ta oli seda lugenud ja kõik muugi tunnistas selle poolt. Selles ei võinud enam mingit kahtlust olla, kui juba kõrvalisedki seda tähele panid.

Ta läks ja püüdis oma elulugu meelde tuletada. Võib olla, talle oli liiga tehtud, ta elu sisemiselt ei võinud keegi kõrvaline mõista. Kuid selle välised sündmused olid igatahes õieti märgitud.

Nii elavalt mäletas ta veel oma surma:

Oli olnud nihke öö, kollased pilved rippusid madalas, lombid õhkusid kui fosforist.

Ta oli niisama nagu nüüdki imelikke meeleolusid üle elanud. Hulk sügavaid tõdesid oli

talle äkki paljastunud. Ja ta oli niisama väsinud kui nüüdki.

Seda aega meenutades oli ta jõe äärde turbahaudade juurde jõudnud. Pilvede valgusel nägi ta siin-seal enese ümber suuri neljanurgelisi haudu mustavat. Nende vahel tõusid lõigatud turba mustad püramiidid.

Ta läks kahe haua vahel kitsast maariba mööda. See muutus ikka ahtamaks ja ahtamaks. See vabises ta all kui pinguletõmmatud nöör, nii et ta pidi kahele poole väljasirutatud kätega kõndima.

Ah, kõike seda mäletas ta veel nii hästi!

Ka tookord oli niisama. Niisama vabises maariba ja niisama uimastavalt tundus soogaaside ning turba lõhn. Kuis kõik on korduv!

Äkki murdus maa ta jalge all.

Ta rabas kätega õhku, ta sõrmed said kinni järsust kaldast, kuid see pudenes käte vahel. Ta kahmas veel paar korda, kuid niisama õnnetult. Siis kadus ta pea vee alla. Kõhnad käsivarred rabelesid veel mõne silmapilgu nagu puu raagus oksad, kuid siis kadusid needki.

Pilved lõid lahku. Üle kõleda maastiku kerkis helekollane täiskuu. Kuu valgel tõusis kaks hõbedast mulli tõrvmustale veepinnale.

1916.

SISUKORD.

ÕHTU TAEVAS. Lk.

Toome helbed 7
Suveöö armastus 34
Pühajärv 61
Midia 101
Vilkuv tuli 126
Õhtu taevas 143
Õnne saar 150

SAATUS.

Maailma lõpus 157
Inimesesööjad 209
Vabadus ja surm 228
Popi ja Huhuu 261
Kuldne rõngas 288

*

Kaas Jaan Vahtralt.

HIND KR. 5.25